

СВАБОДА ДРУКУ ПА-БЕЛАРУСКУ

Віктар КАЗЬКО: “Неяк яшчэ на самым пачатку перабудовы, калі толькі-толькі падымаўся на ногі новы клас, ад аднаго з яго прадстаўнікоў я пачуў такое: сёння гаварыце і абяцайце ўсё, што хочаце, і рабіце, што вам трэба. Гаварыце і абяцайце ўсё, бо заўтра гэта не будзе мець ніякага значэння”.

4

ПАКУЛЬ БОГ СПІЦЬ...

Міхась ЗАМСКІ: “...Усё гэта сведчанні таго, што Адміністрацыя прэзідэнта ператвараецца, фактычна, ва ўтварэнне, падобнае на былое ЦК кампартыі з яго галіновымі аддзеламі”.

5, 12

ДНЭЕ НАДЗЕІ СВЯТЛО

Новыя вершы **Петруся МАКАЛЯ.**

8

ТУТ ТАЛЕНТУ ЛУНАЕ ДУХ...

Анатоль ФІЛІПОВІЧ: “...У нас павароту назад не будзе. Мы рыхтуем нацыянальныя кадры, мы акумуляем у сябе нацыянальныя таленты, і вучыць іх, выходзіць па-за роднай мовай — нонсенс”.

10-11

У ЗОНЕ АДЧУЖЭННЯ

Алесь ДРАЯНКОЎ: “Другая супярэчнасць — вялікі лямант у вярхах наконт чарнобыльскай бяды і разам з тым — поўная абьякавасць...”

16

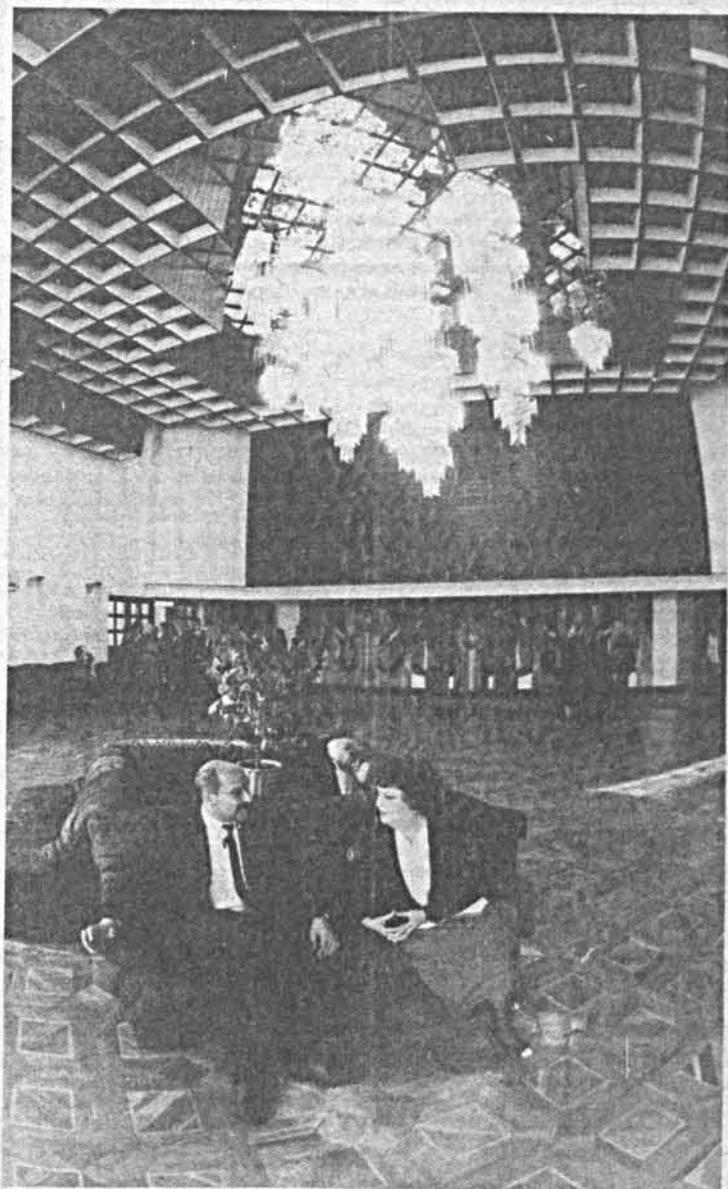

НОВАЕ АБЛІЧЧА — НОВАЕ ІМЯ

Як паведамляе календар, сёлета ў гэтага калектыву — “круглая” дата. Пяцідзесяцігоддзе. Багаты творчы век, пазначаны самымі рознымі падзеямі, якія фарміравалі аблічча юбіляра — тэатра ў горадзе над Бугам. Заснаваны ў пераможным 45-м, у гераічным Брэсце, драматычны калектыв атрымаў і адпаведнае імя — імя Ленінскага камсамола Беларусі. Імя, якое дзесяцігоддзі не сыходзіла з яго афішы і вось — адышло ў гісторыю. Зразумела, змяніўся час, змянілася аблічча тэатральнай трупы, змяніўся нават выгляд самога будынка — і з’явілася ў мастацкім жыцці Беларусі новая назва: Брэсцкі тэатр драмы і музыкі.

У перабудаваным, рэканструяваным, прыгожым доме пачаў свой сёлетні сезон перайменаваны тэатр. Пачаў з намерам падтрымліваць усё лепшае, што назапасіла яго паўвекавая гісторыя, шукаючы духоўнага кантакту з сучасным глядачом, імкнучыся не згубіць сябе ў няпростых сацыяльна-эканамічных стасунках. На юбілей тэатра завіталі прадстаўнікі шматлікіх устаноў і арганізацый Брэста, пасланцы іншых тэатраў. Прышло віншаванне і ад прэзідэнта краіны Аляксандра Лукашэнкі.

Здымкі, зробленыя карэспандэнтам БЕЛТА Э. Кабяком, адлюстроўваюць атмасферу ў абноўленым тэатры: вы бачыце яго галоўнае фае, а таксама момант віншавання брастаўчан калегамі-тэатрамі з Мінска на чале з народнай артысткай рэспублікі Ліліяй Давідовіч.

"НІ БОГ, НІ ЦАР І НІ ГЕРОЙ..."

На мінулым тыдні шмат хто чакаў з'яўлення першых барыкадаў на прэзідэнцкім шляху да дыктатуры. Аднак ні М. Грыб, ні БНФ, ні ПКБ, ні паасобку, ні разам не сталі ініцыятарамі іх пабудовы. Не хочацца думаць, што не скарыстаны падараваны Канстытуцыйным судом практычна апошні шанц нейкім чынам адхіліць змрочную перспектыву. Бо заўтра можа быць позна — падзеі могуць развівацца амаль па Б. Васільеву: "Заўтра была... дыктатура". Прэзідэнт часу дарма не губляе, сваю ўладу ўмацоўвае і, як ён казаў, паступова "ператрахавае кадры". З славых міністраў "першага прызыву" пры пасадазе застаўся толькі У. Ягораў. Шчыра прызнацца, не зусім зразумелым было ягонае з'яўленне ў лукашэнкаўскім "кабінеце", яшчэ больш не зразумелы ягоны "імітэт" да ўсіх змен...

АДСТАЎКА ТЫДНЯ

Яшчэ ў мінулую пятніцу генерал Ю. Захаранка ва ўсіх цэнтральных газетах абвергнуў чуткі аб ягонай магчымай адстаўцы. А ў панядзелак прэзідэнт падпісаў указ аб званьні Ю. Захаранкі з пасады і прызначэнні в. а. міністра МУС дзяржазасакратара Савета бяспекі В. Шэймана. Былы міністр, як сумленны грамадзянін, і сапраўды да апошніх хвілін выконваў свае абавязкі, ажно пакуль да яго ў кабінет не зайшоў В. Шэйман разам з 8 супрацоўнікамі аховы і не зачытаў указ. Кабінет міністра адразу ж быў алячтаным. Чуткі, як бачыце, былі небеспаспартымі, а адстаўка цалкам прадказальнай. Занадта "самайстойным" стаў апошнім часам міністр унутраных спраў, бо дазваляў сабе выказваць нязгоду з некаторымі ўказами прэзідэнта... Што ж, цяпер, пэўна, нарэшце знікнуць з "ЗЮ" штодзённыя зводкі злачынстваў па краіне, каб не псаваць імідж улады, што адкрылі межы для расійскіх злачынцаў. Справа зроблена і навошта "бударажыць людзей і нагнаць абстаноўку"... Дарэчы, верталёту ў мінскім небе, якія павінны, згодна з рашэннем прэзідэнта, кантраляваць крмінагенную сітуацыю ў сталіцы, пакуль не бачна.

ЗАГАЛОВАК ТЫДНЯ

Аднавіўшае "гістарычную назву" агенцтва БЕЛТА свой рэпартаж з другога з'езда Фэдэрацый прафсаюзаў Беларусі назвала лаканічна і ёмка: "Аляксандр Лукашэнка: "Эканоміка не церпіць папулізму". Вучыцеся, хлопцы..."

ГЛЕБІСЦЫТ ТЫДНЯ

Гэты рэфэрэндум адбыўся ў хай сабе і далёкай, але яшчэ адной вельмі прэзідэнцкай і вельмі дэмакратычнай, да таго ж — чырвона-зялёнай дзяржаве — Іраку. Аднагалосна народ выказаўся за працяг паўнамоцтваў яшчэ на 7 гадоў горача любімага правадыра Садама Хусейна. Ды і як не выкажашся, калі ў бюлетэні тэрма было ўказаць сваё імя, прозвішча і дакладны адрас. Каб ведалі, куды ехаць і каго браць...

ЦЫТАТА ТЫДНЯ

"...Я праціўнік палітычнага аб'яднання з Расіяй. У нас сваё дзяржава, сваё мова, сваё людзі. Інакш мы заўсёды будзем расійскім халопамі. І большасць разумных людзей падзяляе мой пункт погляда. Расія піла, п'е і піць будзе".

(З інтэрв'ю трохразовага алімпійскага чэмпіёна, прэзідэнта Асацыяцыі грэблі на каное Уладзіміра ПАРФЯНОВІЧА газеце "Прэсбол", N 41 за 17 кастрычніка).

АДСТУПЛЕННЕ ТЫДНЯ

На рамонтным заводзе N 140 (?), што ў горадзе Барысаве, па рашэнні прэзідэнта аднаўляецца знішчэнне танкаў, якое было некалі прыпынена прэзідэнтам жа з-за адсутнасці сродкаў. Сродкі, дарэчы, так і не з'явіліся: знішчэнне вядзецца за кошт нашай краіны. Спраба шантажу Захаду нічога не дала, акрамя страты Беларуска свайго іміджу краіны прыстойнай ва ўсіх адносінах. Пасля ўсіх ранейшых заяў нашага прэзідэнта і спроб пагандзяваць лішняй тэхнікай аднавіць былы аўтарытэт і атрымаць грошы будзе надта цяжка. "Единожды солгав..."

ПРЫЗНАЧЭННЕ ТЫДНЯ

Дэкан факультэта журналістыкі БДУ Алег Слука прызначаны памочнікам прэзідэнта Беларусі. Каментуючы гэтае прызначэнне, журналісты рэспубліканскіх выданняў сыходзяцца на тым, што нічога нечаканага ў гэтым няма: А. Слука ўваходзіць у склад партыі генерала А. Баранкевіча, якая не перастае падкрэсліваць сваю падтрымку курсу прэзідэнта.

КАМПРАМІС ТЫДНЯ

Чарговае пасяджэнне Канстытуцыйнага суда, прызначанае 17 кастрычніка, не адбылося. Па просьбе прэзідэнта разгляд справы "Аб адпаведнасці Канстытуцыі і закону Рэспублікі Беларусь указа прэзідэнта Рэспублікі Беларусь ад 1 верасня 1995 года N 349 "Аб упарадкаванні некаторых ільгот для асобных катэгорый грамадзян" адкладзены на няпэўны тэрмін. Перад кампрамісам на "дыване" ў Прэзідэнта, кажучы, павываў В. Ціхіня, а пасля — Канстытуцыйны суд у поўным складзе.

НАМЕР ТЫДНЯ

На наступным тыдні прэзідэнт Беларусі наведае ЗША. Там ён выступіць на сесіі Генеральнай асамблеі ААН, сустрэнецца з кіраўнікамі многіх дзяржаў свету, у тым ліку і Украіны. Пра мажлівыя сустрэчы з кіраўнікамі ЗША афіцыйныя сродкі масавай інфармацыі пакуль не паведамлялі. Беларуская дыяспара рыхтуецца да "годнай" сустрэчы першага прэзідэнта Беларусі на амерыканскай зямлі.

ЭМІГРАЦЫЯ ТЫДНЯ

Прэзідэнт фірмы "Пушэ" А. Пупейка паведаміў на прэс-канферэнцыі, што фірма згортае сваю дзейнасць на Беларусі да лепшых часоў. Прычына — занадта моцны падатковы прэс, які не дазваляе прадпрыемствам нармальна функцыянаваць. Асноўную дзейнасць цяпер фірма "Пушэ" будзе ажыццяўляць на Украіне.

ЗНАХОДЛІВАСЦЬ ТЫДНЯ

У калгасе імя Суворова Крычаўскага раёна, паведаміла "ЗЮ", вырасталі сёлета добрую бульбу. Выбравлі яе, нарыхтавалі на насенне, на корм жывёле... а астатнюю куды падзець? Выручылі суворавыя браты-славяне з Украіны, у якіх былі свае праблемы: яны не ведалі, куды збыць віно "Алігата" ў трохлітровых слоіках. Бартэр адбыўся. І атрымаў суворавыя віно ў залік (і замест) палучкі...

Сённяшняя сітуацыя ў Беларусі нагадвае стары, "застойны" часоў, анекдот.

Выказаў высокі замежны госць генсеку здзіўленне, што ў Савецкім Саюзе не бывае страйкаў. Для дэмакратычнай краіны, маўляў, страйк — з'ява нармальна, а калі рабочыя не бастуюць, значыць, бяцца. Значыць, няма дэмакратыі тут. І загадаў тады генсек прадманстраваць замежнаму госцю савецкую дэмакратыю і арганізаваць узорна-паказальны страйк. І вось на абраным для гэтай мэты заводзе не выпалілі рабочым законную прэмію, потым затрымалі аванс, потым не выпалілі зарплату, абедзены перапынак скасавалі... А людзі нібыта не заўважаюць, нібыта не з ім і гэты робяць. І толькі калі адміністрацыя (завода) прыгразіла масавымі карамі, што заўтра на заводскім пляцы людзей будучы вешаць — зрагаваў народ. Запытаўся: "Вярнуць з сабою прыносіць, альбо на месцы забяспечаць?"

Прашу ўчытаючы прабачэнне за гэты "барадаты" анекдот, сёння сапраўды не да жартаў. Калі і ёсць што смешнае ў нашым жыцці, дык гэта заробкі большасці працоўнага насельніцтва краіны. Чаго, на жаль, не скажаш пра цэны. Без папярэджанняў, без гучных абвестак, пацху, але няўхільна паўзуць уверх цэны на малако, хлеб, іншыя прадукты першай неабходнасці. На гарэлку, без якой шмат хто не ўяўляе свой рацыён. Ужо не надта пагаворыць з хатняга тэлефона — дарага! Падвышак кошту электраэнергіі і газу — пытанне часу і чакаць засталася нядоўга. Дзяржава не здольная абараніць грамадзян ад беспрацоўя, "запусціць" заводы, але ж баіцца аддаць непрацуючыя і стратныя прадпрыемствы ў прыватныя рукі, баіцца запусціць механізм асабістай выгады і асабістай адказнасці. Баіцца рынку — болей, чым жабрацтва.

Гэтым абсурду яшчэ можна было б знайсці нейкае тлумачэнне, калі б прэзідэнт і ягонае бліжэйшае асяроддзе верылі ў камунізм. Аднак рэальныя справы прэзідэнцкай адміністрацыі супярэчаць дэкларацыйным заявам. Калі мы будзем хай сабе і "рыначны", але сацыялізм,

дык чаму ж тады прэзідэнці "завхоз" сп.Ціцянкоў цягне ў сваю да нейкай ступені "прыватную" (але ў любым выпадку не агульнанародную) гаспадарку ўсё, што ні трапіць на вока?

Мяркую, што ў бліжэйшы час на гэтай глебе ўзнікне канфлікт паміж прэзідэнтам і камуністамі. Тым болей, што ў новым парламенце апошнія разам з аграрыямі (камуністычнага кштату) складаюць абсалютную большасць. Камуністы могуць нагадаць сп.Лукашэнку пра неадпаведнасць прэзідэнцкіх спраў прэзідэнцкім словам. Мо таму з боку прэзідэнта ўжо і паляцелі каменчыкі ў камуністычны агарод. Яны, маўляў, не лепшыя за нацыянал-радыкалаў. Гэта пакуль — прыстрэлка. Бой — наперадзе. У народа-жабрака шмат "абаронцаў". Дарма прэзідэнт лічыць, што гэта роля запісана за ім пажыццёва.

Дарэчы, пра сацыялізм, "рынкавы" ў прыватнасці. Было б памылка меркаваць аб сацыялізме толькі па крывавай большавіцкай калектывізацыі і індустрыялізацыі на касцях вязняў ГУЛАГа — таксама, як меркаваць пра Хрысціянства толькі па злачынствах інквізіцыі. Нездарма на Захадзе сацыялізм прысутнічае ў назвах шэрагу рэспэктабельных і ўпывовых палітычных партый, там сацыялісты звыкла адчуваюць сябе ў верхніх эшалонах улады. Аднак калі нашы камуністы, разважаючы аб "перавагах сацыялізму", спасылаюцца на Фінляндыю, Швецыю, Японію альбо на Злучаныя Штаты Амерыкі, гэта па меншай меры смешна. Нельга адначасова лічыць сябе спадкаемцамі РКП-ВКП(б)-КПСС і спасылацца, як на сваё, на дасягненні сваіх "класавых" ворагаў. Тут трэба альбо рашуча рваць з мінулым, альбо не ківаць на Запад — вось, маўляў, наша тэорыя, рэалізаваная на практыцы. Дарэчы, "рынкавы сацыялізм" — гэты скрадзены ў заходніх эканамістаў і крыху перайначаны для мясцовых вузій тэрмін "сацыяльна арыентаваная эканоміка". На Захадзе ўжо зразумелі (навучы ўсё-такі Уладзімір Ільіч багаты лічыцца з беднымі), што "лепей, калі эканоміка не супярэчыць маралі, і багаты дзеля ўлас-

нага спакою павінен дбаць не толькі аб прыбытку, але і аб тым, каб колькасць "парламентарыяў" і іншых люмпенаў не дасягнула выбухаварыскай масы. А што маецца на ўвазе пад "рынкавым сацыялізмам", ведае, мабыць, толькі сам аўтар гэтага словазлучэння.

Апошнім часам пайшлі гаворкі, нібыта пасля таго, як Масква вельмі холадна сустрэла панславісцкія захады прэзідэнта Беларусі, а Запад рэзка адмоўна зрагаваў на інцыдэнт у Беларускім небе і на гвалт са свабоднымі прафсаюзамі, А. Лукашэнка стаў больш памяркоўным. Ён нібыта амаль "даспеў" да ўсведамлення неабходнасці дэмакратыі і эканамічнай рэформы па заходнім рэцэпце. І цяпер дай божа, каб ён не перадамаў. Дэмакратыі, маўляў, павінны забыць крыўды і дапамагчы "маладому палітыку" засвоіць эканамічны "лікбез". Думаю, што такія спадзяванні — беспаспартыны. "Малады палітык" робіць стаўку выключна на сілу і толькі з сілай лічыцца. Гэта бачна на прыкладзе адносінаў Лукашэнка і Канстытуцыйным судом. Дастаткова было судзіць прадманстраваць прычыннасць у абароне Канстытуцыі, як прэзідэнт "даў задні ход", хоць і зрабіў выгляд, што нічога асаблівага не адбылося.

Сродкі масавай інфармацыі занадта манументалізуецца асобу прэзідэнта, а ён, між іншым, "ні бог, ні цар і ні герой", а ўсяго толькі першы чыноўнік дзяржавы, які прайшоў на сваю пасаду па агульнанацыянальным конкурсе. Канстытуцыя прадугледжвае званьне з пасады, калі гэты чыноўнік у сваіх дзеяннях выходзіць за межы Закона. Зрэшты, у сп.Лукашэнка ёсць шанцы паўтарыць лёс Міхаіла Грэнчова. Спачатку ўся вялікая краіна мучылася пытаннямі "С кем вы, Міхаіл Сергеевіч?", а потым яму пазванілі з Вісклулёў, каб паведаміць, што прэзідэнт СССР з гэтага моманту знаходзіцца ў бестэрміновым адпачынку. І ніхто, дарэчы, не заступіўся! А як любілі!

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

Варункі

"ПРЕЗІДЭНТ ВЫКЛІКАЎ КАНСТЫТУЦЫЙНЫ СУД ДА СЯБЕ"

Фраза гэтая прагучала з вуснаў старшыні Камісіі па заканадаўстве Вярхоўнага Савета Дзмітрыя Булахава на прэс-канферэнцыі спікера парламента Мечаслава Грыба 17 кастрычніка і была адказам на пытанне аднаго з журналістаў, чаму сарвалася пасяджэнне Канстытуцыйнага суда, прызначанае на раніцу таго ж дня.

Мне давалося быць тады ў судзе і я бачыў, як былі шакіраваны запрошаныя ў КС людзі, у тым ліку і прадстаўнікі Вярхоўнага Савета, які ініцыяваў разгляд чарговага прэзідэнцкага указа на прадмет адпаведнасці яго Канстытуцыі краіны, калі літаральна за пяць хвілін да пачатку пасяджэння было аб'яўлена, што яно не адбудзецца.

За апошні тыдзень — другі такі выпадак. Першы, калі быў адкладзены на няпэўны тэрмін разгляд зноў жа на адпаведнасць канстытуцыйным нормам, зноў жа ініцыяваны Вярхоўным Саветам Указ прэзідэнта N 336 "Аб некаторых мерах па забеспячэнні стабільнасці і правапарадку ў Рэспубліцы Беларусь". Вось цяпер — прэзідэнці Указ N 349 "Аб упарадкаванні некаторых ільгот для асобных катэгорый грамадзян".

"Замест таго, каб самому ці ў асобе свайго прадстаўніка прысутнічаць у Канстытуцыйным судзе на разглядзе ўказа, — сказаў Д.Булахаў, — прэзідэнт "по простоте душевной" выклікаў суд да сябе".

Праўда, ён не ўдакладніў, у якім адзенні з'явіліся ў прэзідэнцкі кабінет судзі — у звычайным, будзённым, ці ў мантыях, якія, да слова, надаюць ім незвычайную ўрачыстасць і значнасць.

Слухаючы ўсё гэта, міжволі думалася, як усё-такі любім мы выдаваць жаданае за сапраўднае, як лёгка паддаёмся зйфарыі, не маючы дастатковай для гэтага падставы. Варта было Канстытуцыйнаму суду прыняць рашэнне аб неканстытуцыйнасці прэзідэнцкіх указаў, што тычыліся бюджэту і легітымнасці Вярхоўнага Савета, як дэмакратычная грамадскасць краіны паспяшалася абвясціць КС "галоўнай крэпасцю рэспублікі па абароне законнасці" ("Народная газета" ад 7—9 кастрычніка 1995 г.).

Сякія-такія падазрэнні адносна надзейнасці гэтай "галоўнай крэпасці" ў мяне асабіста ўзніклі, калі слухаў я прамову А.Лукашэнка на з'ездзе прафсаюзаў, асабліва тое месца, дзе гаварылася пра дасягнутыя дамоўленасці і ўзаемапараўменне са старэйшай Канстытуцыйнага суда В.Ціхінем, пра нейкую нібыта існуючую апазіцыю ў нетрах самога суда. Ну, а калі ў той прамове прэзідэнт недвухсэнсоўна даў зразумець, што ўсе галіны ўлады бяруць пачатак ад аднаго ствала, а ствалом гэтым з'яўляецца ён, прэзідэнт (а ніяк не Канстытуцыя, як ва ўсім цывілізаваным свеце), дык усё становіцца на сваё месца.

Але вернемся да згаданай прэс-канферэнцыі М.Грыба, на якой, дарэчы, прысутнічала рэкордная колькасць прадстаўнікоў мас-медыя (людзі стаялі ў праходах некалькіх залы прэс-цэнтра Вярхоўнага Савета). Падазраю, што гэтая цікавасць да сустрэчы са спікерам парламента была прадрыктавана яго апошнім артыкулам, змешчаным у "Народнай газеце" і "Звяздзе", артыкулам, дзе былі прадманстраваны і яснае бачанне таго, што адбываецца ў краіне, і палітычная воля, і жаданне паставіць усё кропкі над "і", а не самой досыць аморфнай тэмай прэс-канферэнцыі, якая тычылася ўдзелу нашай парламенцкай дэлегацыі на чале з М.Грыбам у дзюх міжнародных сустрэчах: сесіі парламенцкай асамблеі Савета Еўропы ў Страсбургу і 94-й канферэнцыі міжпарламенцкага саюза ў Бухарэсце. Інфармацыя Мечаслава Іванавіча аб пытаннях, якія там разглядаліся, аб тым, з кім ён сустракаўся і гутарыў, была ўспрынята прысутнымі, трэба сказаць, досыць абіякава, слухалі ўсё гэта, як кажучы, у паўвуха, за выключэннем паведамлення пра тое, што на канферэнцыі Міжпарламенцкага саюза яе арганізатарамі была зроблена спроба паставіць на парадак дня пытанне аб пагрозе ўвядзення на Беларусі прэзідэнцкага праўлення з уласцівым для гэтага тыпу краін уціскам усіх дэмакратычных свабод. "Наша

НЕ НАШКОДЗЫ!

Нешта адбываецца. Нейкія няўлоўныя токі пранізваюць паветра нашага з вамі жыцця і надаюць яму пранізлівасць восенскага золку. Штосьці не то спее, не то насоўваецца, не то даўно ўжо выспела і проста чакае свайго часу, каб выбавіцца з цяжкіх патаемнасці і ўяўнага неіснавання.

Ніхто не жыве літаратурай, нават самі пісьменнікі. Яны, праўда, яшчэ пішуць, звыкла разносяць творы па рэдакцыях, але не стала адчування (прынамсі, у многіх) сэнсу гэтай працы і гэтага спосабу самавыяўлення. Ды і ў рэдакцыях пануе дзіўнаватая — пры нібыта бліжэй рынку — штыль. Адно супрацоўнікі адыходзяць у больш грашовыя новыя выданні, другія бягом паспяваюць адразу ў некалькіх месцах — сумяшчаюць пасады, трэцяя, больш сталага ўзросту, ужо нікуды не збіраюцца (ды і не могуць) бегчы, а толькі трымаюцца за свае парадзелы, раскіданыя гіганцкай цэнтрафугай калектывы.

І тут справа не толькі ў матэрыяльным фактары, у недахопе сродкаў на жыццё (а іх, вядома ж, не стае). Дух дзелавіцкі, працоўнай гарачкі апаноўвае ўсё больш людзей. І тых, хто раней спакойна жыў на зарплату. І тых, хто толькі падгуляць у асяроддзі няўключнай мінскай багемы. І нават тых, хто духам падняўся да містыкі і высокіх сакральных ісцін. Праца. Вось самая асноўная прыкмета сённяшняга дня, перадумова таго самага рынку, што не зыходзіць з вуснаў і ніяк не прыйдзе ў эканоміку, кіраванне, гандаль, сродкі масавай інфармацыі. Рынак спеліцца ў грамадскіх стасунках, у асобных падыходах, у самай ментальнасці, у гэтым золкім паветры перамен.

Перамены затрымаліся. Тое, што ў свой час так па-буйному праляцеў В.Кебіч — відавочнае сведчанне наступнага: людзі хацелі перамен, нутром адчувалі іх неабходнасць. Нават на грашовыя падаткі галоўнага кандыдата ў прэзідэнты не клонувалі. Яны звязвалі свае неўсвядомленыя спадзяванні з Аляксандрам Лукашэнкам — чалавекам нязвыкллага палітычнага іміджу і нетутэйшага эмацыйнага напору.

Спачатку нейкі рух нібыта назіраўся. Найбольш — вакол асобы самога пераможцы. Адно людзі прыходзілі

ў яго каманду, потым гэтак жа імкліва і невытлумачальна сыходзілі. Другія ж прыходзілі, каб асесці, укараніцца і гнуць сваю лінію. Прэзідэнту нічога падчас не заставалася, як выдаваць яе за сваю.

З'яўляліся новыя галіны ўлады, расставаліся новыя кадры, адбываліся буйныя грамадскія акцыі (рэферэндум), рабіліся новыя дзяржаўныя крокі (на інтэграцыю з Расіяй). І ўсё не тое — ні тыя галіны, ні кадры, ні акцыі, ні крокі. Усё гэта выдае на бачнасць "бурнай дзейнасці" пры поўнай адсутнасці дзяржаўных падыходаў і больш-менш збалансаванай палітычнай лініі, пры вартай жалю няздатнасці карэнным чынам змяніць наша жыццё ў русле сусветных эканамічных стандартаў.

Вось і маем тое, што маем. Брак патрыятызму пры пастаянных апеляцыях да народнай думкі. Голю рыторыку, якая ўсё часцей разыходзіцца са справай, хоць пакуль што і падтрымлівае ілюзіі малаграмаднага палітычна нашага насельніцтва. Эканоміка ўпарта не жадае "запускацца". Яна як той грузавік з рэкламнага роліка, дзе ўпацелы Філатаў круціць заднюю ручку. Ну не рэагуе яна на састарэлыя структуры і камуністычны стыль кіраўніцтва! Нават тэле-шоу з распяканнем міністраў на яе ўздзейнічае мала. І каб прывацаць гэты невясёлы для ўсіх нас факт, ваўсю круціцца ідэалагічны махавік.

Было б не так і блага, каб пры адсутнасці рэальных зрухаў, рэальных рэформ, рэальнай карысці пара проста ішла ў свісток — у палкія прамовы, рашучыя пагрозы, шычыры абяцанні і да т.п. Дык не ж! Непрадуманая словы падхопліваюцца і ператвараюцца ў дзеянне. Дадатковымі статысцкімі тыражамі выпускаюцца рускамоўныя падручнікі, перабудоўваюцца "наадварот" адукацыйныя ўстановы, дэведзена да крызісу заканадаўча ўлада Беларусі, так званыя "славяне" спяць і сніць міністарскія партфелі, разгараюцца апетыты расійскай імперскай браціі.

"Не нашкодзі!" — дэвіз не толькі медычнага кодэксу. Мо найбольш ён тычыцца таго, хто ўзяў на сябе смеласць і адказнасць у такі няпросты, пераломны час "сесці за руль" дабітага айчыннага грузавіка.

Г.КАРЖАНЕЎСКАЯ

дэлегацыя зрабіла ўсё, каб пераканаць дэлегатаў саюза ў памылковасці такога падыходу да нашай краіны, дзе дзейнічаюць дэмакратычная Канстытуцыя, дэмакратычныя інстытуты", — паведаміў М.Грыб. Адрозныя пытанні, навошта трэба было пераканваць дэлегатаў "у памылковасці", ведаючы, што ўсе гэтыя нашы "дэмакратычныя інстытуты" на самай справе больш, чым фікцыя, што Беларусь на вачах ператвараецца ў аўтарытарную краіну? Спікер растлумачыў, што, выступаючы за межамі рэспублікі, заўсёды імкнецца паказаць яе з прывабнага боку, чым кіраваўся ён і ў Бухарэсце.

А наогул Мечаслаў Іванавіч дэманстраваў на прэс-канферэнцыі ўласцівы яму алімпійскі спакой, што не так ужо і блага, калі ён не з'яўляецца праявай інертнасці характару, імкненнем не абцяжарваць сябе "лішнімі" клопатамі.

Вось некалькі ўзораў прагучаўшых на прэс-канферэнцыі пытанняў і адказаў на іх спікера. "Мечаслаў Іванавіч, чаму бяздзейнічае Вярхоўны Савет пасля таго, як Канстытуцыйны суд прызнаў яго легітымнасць?" — "Нам трэба было б у першую чаргу абмеркаваць даклады прэм'ер-міністра і міністра фінансаў аб бюджэце на 1996 год і выкананні антыкрызіснай праграмы, але яны хоць, па іх словах, і гатовы зрабіць такую справядзачу перад дэпутатамі, але не маюць на гэта дазволу прэзідэнта. Прэзідэнт жа на мае запыты па гэтым пытанні не адказвае". "Ці ўгадваліся з Вярхоўным Саветам апошнія кадравыя перастаноўкі, зробленыя А.Лукашэнкам — прызначэнне

новых намеснікаў прэм'ер-міністра, міністраў?" — "Не, не ўгадваліся, хоць па Канстытуцыі павінны ўгадваліся". "Што, калі прэзідэнт прызначыць новую дату выбараў у Вярхоўны Савет, спалучышы іх, як гэта ўжо было, з рэфэрэндумам аб палітычнай інтэграцыі з Расіяй?" — "Дату выбараў назначае Вярхоўны Савет. А праводзіць у адзін дзень выбары і рэфэрэндум, паказала практыка, неэтагодна". "Мечаслаў Іванавіч, давайце ўявім сабе, што сёння А.Лукашэнка аб'явіў у краіне прэзідэнцкае праўленне. Вашы дзеянні?" — "Я спашлюся на Канстытуцыю, якая такой формы праўлення не прадугледжвае". І да т.п. і да т.п.

Адным словам, у чалавека, які толькі што прыехаў у Беларусь, з адказаў Старшыні Вярхоўнага Савета магло стварыцца поўнае ўражанне таго, што ў краіне пануе, кажучы паруску, "тишь да гладь, да божья благодать".

Такое ўражанне маглі развясць хіба што толькі пытанні журналістаў ды раптам прагучаўшыя словы Д.Булахава, які разам з М.Грыбам браў удзел у прэс-канферэнцыі, аб тым, што ў краіне ідзе неспрыяльны ўціск прадугледжаных Канстытуцыяй дэмакратычных інстытутаў, што ён, Булахаў, не выключае надыходу ў Беларусь прэзідэнцкага праўлення. Калі ўлічыць, што Дзмітрый Пятровіч, па сутнасці, каардынаваў выбарчую кампанію А. Лукашэнкі, калі той маўляўся за крозла прэзідэнта рэспублікі, і, мусіць, лепей, як хто, ведае яго, такі прагноз трэба ўспрымаць вельмі сур'ёзна.

М.ЗАМСКІ

Пошта

ВЕЛЬМІ ПАВАЖАНЫ РЭДАКТАР!

Нешта з нашымі беларускімі газетамі стала: не хочучь друкаваць гэта маё бяскрыўднае, хоць трохі вострае, пісьмо. Калі яны думаюць, што ў кіраўнікоў дзяржавы няма пачуцця гумару, дык яны крыўдзяць іх мацней, чым мае крытычныя радкі. Ой, да чаго ж мы дажыліся! Каб яшчэ два гады назад мне, патомнаму прадстаўніку рабочага класа Беларусі, казалі, што ў нас запануе такая "дэмакратыя", — ні за што не паверыў бы! Шчыра кажучы, без надзей пасылаю і Вам...

5.10.1995

З павагай Габрусь ГАЛДЫБІК

ЧАГО ХТО ВАРТЫ...

ПІСЬМО ВЕТАРАНА ПРАЦЫ ГАБРУСЯ ГАЛДЫБІКА КІРАЎНІКАМ БЕЛАРУСІ

Пішу вам я — Габрусь Галдыбик, Кацельнай службы ветэран. Той самы "дурань",

што й на дыбе Адкіне прэч хлусню-абман.

Чаму пішу? І нават злосна? Таму, што вы — правадчы, А я — народ, якому млосна Ужо й на вотчынным двары.

Я ўсё глядзю ў анямэнні: Дакуль жа будзе гэты фарс? І ўрэшце лопнула цярпенне: Нашто мне фарс?

Мне трэба фарш!

А фарш я бачу раз у месяц. Бо — не магу купляць часцей, Бо мушу браць — хоць плач, хоць смеіся — Сабачы харч: набор касцей.

Я з той кацельні-душугубкі Іду дамоў — як мопч! Як цені! І што? Адной авечай бубкі Не варт заробак мой за дзень!

Заходзіць неяк сябар Юзя І мне хітае галавой: "Габрусь, і што гэта ў нас будзе? І чым карміць мне табар свой?"

Ты ж, кажа, ездзіў у Канаду І нават Польшчу пасяціў. Няхай бы ты мне даў параду, Крыху цямяччу прасвяціў...

А што параіць? Што скажу я, Калі я ў роспачы і сам: І не ўздомуся да буржуа, І ў гегемонах дуба дам!

Я не супроць сацыялізму. Але — якога? Ці ж таго, Дзе труцень жыў на дармавізну, А я — іпачыў на яго?

Не! Той парадак я адрынуў. Мне трутні збрэдзелі. І што ж? Што на ўзамен? Ваш дзікі рынак? Дык ад яго мне стала горш!

Во давялі... Дакіравалі!.. А Божа ж мой, які бедлам! Ну, а за што ж набудавалі Сябе палацаў — тут і там?

За што? За нашы зберажэнні. За грошы гэтакіх, як я. Наблілі крадзеным кішэні І — кормяць байкай салаўя!

О, прайдзісьветы-тарбахваты! Як хітра меніцаць языком! А людзі вераць: вінаваты Ва ўсім Шушкевіч з Пазняком!

Ды вы апомніцеся, людзі! Перахрысціце ўласны лоб

АД РЭДАКЦЫІ
Гэтую гумарыстычную паэму колькі дзён назад прынесла рэдакцыйная пошта. Аўтар твора чамусьці схавалася за псеўданімам. Там не менш, мы вырашылі аддаць паэму на суд лімаўскіх чытачоў. Бо — твор надзіва зладзённы і па-сапраўднаму дасціпны. Бо — належыць несумненна пярэпаэма-прафесіянала. Бо, урэшце, гэта ў традыцыі нашай літаратуры — з'яўленне і публікацыя падобных ананімных твораў.

І страсяніце тых за грудзі, Хто нахапаў, накраў, нагроб!

Хоць час сумбурны, тлумны нейкі, Чаго хто варты трэба знаць. Пазняк не хапне ні капейкі — Хоць будзе з голаду канаць!

Чаму? Таму што ён сапраўдны Зямлі свайой інтэлігент. Такіх і мажа гіцаль спраўны Брыдотай плётка і легенд.

Ну а вазьміце вы Карпенку: Усім галавам — галава! І можа так зрабіць, без энку, Што не адробіць і Масква!

Да нас і грошы і заказы Ішлі б са свету з усяго! Дык дзе!.. Бацяца, як заразы, Дзяржаўнай кемнасці яго.

Калі ж, скажыце вы народу, У нас закончыцца хаос? Я не затым вітаў свабоду, Каб без пары адкінуць хвост.

Я, дзякуй Богу, маю рукі І нетрухлявыя глуды. Дык кінце вы птукарыць птуку І усенароднае бяды!..

Другі мой запыт вам — па мове. Баліць таксама — не стрываць. Дакуль вы будзеце, панове, Сваім народам пагарджаць?

Хоць мой рабочы профіль вузкі — Душой не стану вам крывіць: Без роднай мовы беларускай Я не магу сябе ўявіць!

Чаму ж на мове вапых маці Вы не гаворыце нідзе? Ці не даволі вам шахманіць? Куды гульня вас завядзе?

Ну нейкі ж гонар, хоць на донцы, Павінны мець вы, мужыкі? Чаму ж талы ў свайой старонцы Вы жывяце, як чужакі?

Бацюту я не адрасую Свой запыт: гэты "беларус" Пульнуў аб мове гнюсь такую — Аж вонь пайшла і быў канфуз.

Не трачу слоў і на Ванюху — Экзэмпляр рэдкі нават тут, Дзе не па мове, а па нюху Наймаюць суддзю правіць суд.

І для палкоўнікаў таксама Пытанне гэта — трын-трава. Іх мова: "Марш!

Кру-гом! І-прама! І прама — к Сталіну! Аць-два!.."

Я запытаю сёння інтых: Вас, урадоўцы, перш-найперш, І тых палітыкаў увінных, Што прупць на фінішны рубж.

Паколькі ты зямляк мой родам, Пачну з цябе, былы Банкір: Чаму ты, братачка, з народам На роднай мове — ні гір-гір?

Прабач, што я сваволью тронку, Але, пакуль не ўспанаваў, Ты быў між намі свой у дошку І мову маці шанаваў.

А ты, Сяргей, што скрозь і ўсюды Нам сынеш лічбы дзень пры дні? Ці ж ты з бяздомнае прыбуды? Ці ж ты не з нашае радні?

А ты, Міхалка, што калісьні За рогі вобзем клаў быка? Ці ты з Масквы сюды зваліўся, Што вечна корчыш русака?

А ты, аграрнік Уладзімер, Галоўны сейбіт-аратай? Ці беларускі род твой вымер — І ты ўжо круглы сірата?

А вы, міністры, падміністрацыі? Забылі ўжо, як між раўні, Апаражніўшы з паўканістры, На мове матчынай раўлі?

Не век сядзець вам на пасадах, Ды век між нас быць. А таму: Пакуль не выпалі ў асадак — Крутніце к караню свайму!

І ты, брат Слава, сябра Віці, З кім смачна цмокаўся не раз! Без мовы хочаш "аднавіцца" І сесці ў той жа гарантас?

І ты — партыйны лідэр Сёмка! Ты ж не бязглузды дуралом! Мне і казаць табе няёмка, Твой паважаючы дыплом.

Канфедэрацыю з Суседкай Ты лічыш выгаднай для нас? Але ж яна ў суполцы гэткай Нас тут жа возьме пад абцас!

І ўсё! Дзяржава наша рухне — Як не было!.. Сямён, Сямён!.. А ўсё таму ты так, што глухне У сэрцы мовы роднай звон.

І ты, Васіль, каторы з Орны, Дзе ўсё дыміць імперскі кнот. Між камуністаў ты не горшы, Але, даруй, сляпы як крот.

Пакуль, са стаўкай на "вандэю", Ты будзеш плюндрыць і граміць Нацыянальную ідэю, Замест таго, каб бараніць, —

Ты не падымешся ніколі Да важака працоўных мас, Бо па сляпой нялюдскай волі Ты будзеш век чужы між нас.

Панове! З кім жа вы ў народзе? Хто вам апорай? Хто ваш грунт? Няшчасны люмпен?

Цёмны злодзей? Бязродны вырадак-манкурт?

Ці той пісакі заскарузлы, Што слынных волатаў няра Загнаў у "антыбеларусы" І намякнуў "пара, пара!?"

Ці гэны гіцаль з патарочча, Што ў ВПШ спасціг азы, Як нашу славу рваць на клочча, Наш гонар драць на матузы?..

О-ё-ё-ёй, мае вы людцы! Дык гэта я, стары Габрусь, Павінен вам крычаць:

"Не плюйце На прасвятую Беларусь!?" Прабачце, гэта ўжо знаалта. Што мне крычаць —

я звык даўно, А вамі — ёсць каму заняцца... Ну, вась і ўсё. Далам адно:

Каб я, каго пярэ не корміць, Не даў у грамаце нырца, — Мне гэты ліст памог аформіць Паэт ВАВІЛЯ ВАЙМЯЦЦА. 1995, жнівень—верасень

Адначасова ў чатырох выставачных залах Віцебска адкрылася "Выстава мастацтва актуальнай пазіцыі "Инфармайшан-95". Мастацкі праект выставы распрацаваны творчай акацыяй мастакоў, якія працуюць у галіне радыкальных моўных форм сучаснай эстэтыкі. Гэтыя мастакі, а сярод іх віцэбляне Андрэй Вярэніч, Васіль і Галіна Васільевы, Аляксандр Малей, Мікалай Прусакоў, Людміла Русава, а таксама Ігар Кашкурэвіч з Мінска, Леон Тарасевіч з Беластока і іншыя, з тых, хто вядомы ў сабе на радзіме і за яе межамі, але да апошняга часу не меў магчымасці для правядзення рэгулярных паказаў сваёй творчасці ў краіне. Віцебская акацыя стала першым сумесным званом у іх творчасці. Акацыя, якая дэманструе дасягненні авангарднага мастацтва ў Беларусі, паводле водгукаў замежных гасцей, з'явілася пачаткам новага віду мастацтва на радзіме Шагала, Малевіча, Пэна.

На здымке: удзельніца акацыі віцэблянка Галіна Васільева на адкрыцці сваёй персональнай выставы ў краязнаўчым музеі.

Фота Аляксандра ХИТРОВА,
БЕЛТА

"ПАКРОЎСКИ ФЭСТ"

Вяртаецца традыцыя Пакроўскіх ярмарак. Вызваліўшыся ад палявых работ, з'язджаюцца людзі прадаць, купіць, на людзей паглядзець, сябе паказаць, павесяліцца. Каля 60 дзяржаўных, сумесных, прыватных прадпрыемстваў і фірм сабрала пад дахам спартыўнага комплексу "Алімпійскі" мінская ўніверсальная ярмарка

"Пакроўскі фэст". Оптыка і электроніка, адзенне і касметыка, кнігі і вырабы народных майстроў — усё гэта прадстаўлена тут.

На здымках: унікальныя вырабы прапаююцца наведвальнікам ярмаркаў Саюз майстроў народнай творчасці Беларусі. Прадпрыемства БелГеа выставіла на продаж карціны з натуральных мінералаў. Майстар-кераміст з вёскі Наваселькі Пастайскага раёна Сяргей Шчэрба не толькі робіць свіццёлкі, а і выдатна іграе на іх.

Фота Яўгена КАЗЮЛІ,
БЕЛТА

СВАБОДА ДРУКУ ПА-БЕЛАРУСКУ

Неяк яшчэ на самым пачатку перабудовы, калі толькі-толькі падымаўся на ногі новы клас, ад аднаго з яго прадстаўнікоў я пачуў такое: сёння гаварыце і абяцайце ўсё, што хочаце, і рабіце, што вам трэба. Гаварыце і абяцайце ўсё, бо заўтра гэта не будзе мець ніякага значэння.

Тады я не надаў гэтым словам асаблівай увагі. Суадніў іх да канкрэтнага чалавека. Маўляў, такі ён ужо ёсць. Але з цягам часу гэтыя словы ўсё больш і больш гучаць у мяне ў вушах, не адыходзяць ад мяне, як нейкае дзікае і даволі мярэотнае насланне. Бо наша новая рэчаіснасць цалкам сыходзіць з іх, пабудавана на іх падмурку: сёння гаварыце і абяцайце ўсё, бо заўтра гэта ўжо не будзе мець ніякага значэння.

Думка і сцвярджанне, асабліва сярод палітыкаў, даволі банальная. У палітыцы, пэўна, так было заўсёды. Але той жа Труман, сведчаць, да гэтага дадаваў: не абяцайце толькі таго, што заўтра не здольны будзеце растлумачыць. Нашы ж палітыкі сёння нават не тлумачыць сабе галавы, каб нешта растлумачыць. Далёка не Труманы, зразумела. Ды справа нават не ў гэтым. Слантаннасць і інтуітыўнасць існавання на жывёльным узроўні — вось на чым трымаецца і чым кіруюцца кожны пражыты намі дзень, наша мараль, наша культура. І таму я бяру на сябе смеласць сёння сказаць, што цэнзуры ў пэўным сэнсе гэтага слова на Беларусі няма. І сур'ёзна вясці гаворку аб гэтым проста немагчыма. Цэнзура, на маю думку, усё ж нешта цывільізаванае, нешта рэгламентаванае. А ў нас ішоўці больш страшнае, лацінаамерыканскага ці афрыканскага ўзору. У нас поўная свабода друку. Поўная свабода друку па-беларуску. Свобода палкі, кія. Друку, адным словам. Прэса пад дзяржаўным прэсам. Што гэта такое, наша сённяшняе жыццё? Я ўжо думаю, што так і не здолею адказаць нават самому сабе на гэта пытанне. Таму што сэнс яго па сваёй абсурднасці неспасціжны. Гэта ўжо па-за сьведомасцю нашай. Але зусім нядаўна я чытаў адзін з апошніх твораў Алеся Адамовіча — "Венера, альбо Як я быў прыгоннікам". Дазвольце мне прывесці цытату з гэтай аповесці. Мо яна крыху і даўгаватая, але ж вельмі кладзецца на сённяшні дзень.

"Поражало что, когда немцы были у нас? Мы это наблюдали, а понять не могли. Гонят колонну пленных или арестованных, обессиленные прибитые люди покорно бредут, куда их направляют с одной, видно, мыслью — добратсья до нар, что-нибудь съесть, попить. И вдруг, как рябь по воде, — волнение, резкий немецкий крик, конвоиры забежали вперед колонны и начинают палками, прикладами избивать передних и всех подряд — порядок нарушен, люди не знают, не понимают, чего от них хотят — бессильно увертываются от ударов, сбиваются в беспорядочные группы, толпы, а те, кто порушил порядок, изо всех сил стараются его восстановить — новыми ударами и ором.

Казалось, никакого смысла, никакой логики в таких действиях не было. Нормальной логики или смысла. Но какой-то другой смысл, очевидно, был...

Беспорядок дичайший, но в рамках и во имя какого-то высшего, понятного только высшим властям порядка. Угадать его раз и навсегда никому не дано, а потому, чтобы уцелеть, выжить — главное не прозевать момент, не промедлить, когда прозвучит команда (вначале, может быть, еле угадываемая, едва слышная), что старые призывы, приказы, команды уже неправильные, а того и гляди, вражеские. Чтобы когда начнут бить новых врагов, ты оказался в нужном стане или хотя бы в сторонке, тебя бы не заметили.

В такой жизни лучше быть налегке, не обремененным, чтобы легко было повернуться, извернуться..."

Вось згодна з такім прынцыпам мы і жывём сёння. Згодна з ім нам і імкнуча кіраваць. Я наўмысна адыходжу тут ад праблемы свабоды сродкаў масавай інфармацыі. Гэта ў кожнага з нас на слыху. І колькі б прыкладаў парушэння гэтай свабоды мы ні прыводзілі, самі па сабе яны ні аб чым не сведчаць і нічога не даюць да таго галоўнага і больш жахлівага, мэтанакіраванага парушэння, якое адбываецца на нашых вачах штодзень. На Беларусі ўлады больш усяго не хочуць і баяцца нацыянальнай ідэі. Вось адсюль і забяганне ўвесь час улад таму, хто імкнецца выравацца наперад, і поўная свабода нашага новага беларускага друку. Забяганне і нацкоўванне, імкненне звесці народ лоб у лоб, па-руску кажучы, "стенка на стенку". І мы штодзень з'яўляемся жывымі сведкамі гэтаму. Дастаткова толькі прыгадаць, што адбылося з нашым сцёгам і гербам, і так з'явіўся дзяржаўнае ўзаконенае двухмоўе. Я зусім не супраць апошняга, бо сам пражыў у Кузбасе, у Сібіры, шаснаццаць гадоў. І, дарчы, там, у Кузбасе, у

Мартайзе, сустракаў вёскі цалкам беларускія, з беларускай мовай і беларускай школкай. Бо жылі ў іх беларусы, якія не адмовіліся ад сваіх бацькоў, не выракліся сваёй беларускасці. І я вам скажу, больш вольна жылі з гэтай сваёй беларускасцю ў Сібіры, чым сёння жывецца беларусу ў так званай незалежнай Беларусі. Мо таму, што не мелі прэзідэнта. Не саромеліся і не баяліся свайго беларускага слова і ніхто іх не зводзіў лоб у лоб з карзіннымі рускімі, татарамі, шорцамі.

У нас жа на Беларусі сёння гэта адзін з галоўных прынцыпаў дзяржаўнага кіраўніцтва — і ў адносінах да інтэлігенцыі, культуры, і ў сацыяльных адносінах. На кінастудыі "Беларусь-фільм" здымаецца фільм па аповесці Ларысы Геніюш "Я помню..." Лічу, па самым трапяткім, праўдзівым і шчырым творы ў беларускай літаратуры за апошнімі гады. Здымаецца вельмі натужна. Побач ідуць здымкі нейкага камерцыйнага амерыкана-ізраільскага парнафільма. Што зробіць, беларускае кіно-спрабуе ўсё ж неяк выжыць. Не так даўно ў Зэльве, на радзіме Геніюш, адбылося яе свята, на якое быў запрошаны і паехаў мітрапаліт Філарэт. А здымачнай групе было адмоўлена ў паездцы. Я думаю, таму, што гэтая Ларыса Геніюш вельмі ж ужо шчыра беларуска. Нам такіх не трэба. І, такім чынам, з'явіцца ці не фільм па аповесці Ларысы Геніюш і аб Ларысе Геніюш, выдатнай дачцэ беларускага народа — пад вялікім пытаннем. Асабліва ў свеце апошніх падзей, калі ў Беларусі напярэдадні новага навучальнага года ў школе было вырашана карыстацца падручнікамі для сярэдняй школы былых СССР і БССР. Калі зноў пераглядваецца ўся наша гісторыя, калі мы зноў пазбаўлены сваёй гісторыі.

Праўда, напярэдадні гэтага ж навучальнага года прэзідэнт даў ёй да нашага ведама, што ў яго і ў думках не было, каб выкарыстаць у школах зноў падручнікі эпохі развітога сацыялізму. Адкуль такая плётка пайшла, ён і ведаць не ведае. Адмовіўся ад усіх спасылак на сябе ў сваёй дзяржаўнай прэсе. Прынцып зразумелы: сёння можаш гаварыць усё, што хочаш, заўтра гэта ўжо не будзе мець ніякага значэння. Так мы і жывём. Весела жывём.

Да гэтай прэзідэнцкай прыгоды з гісторыяй і геаграфіяй можна дадаць і тое, што адбылося з нашай забастоўкай у мінскім метрапалітэне. Пра яе, я думаю, шмат тут будзе гаварыць. Таму я скажу не пра забастоўку, а пра тое, як умела зноў гуляюць тут улады. Зноў звадка, зноў лоб у лоб зведзеныя некалькі сацыяльных слаёў насельніцтва. Зноў сварка і зайздасць адных, крыўда і абурэнне другіх: глядзіце, колькі гэтыя машыністы цягнікоў зарабляюць і туды ж — баставаць. Дзіва, але народу нашаму падабаецца цвёрдая рука нашых улад. Амаль ці не пад апладысменты насельніцтва і зноў жа з дапамогай старэйшага брата — маскоўскіх метрапалітэнаўцаў, яўных штрайкбрэхераў — задушана забастоўка мінскіх машыністаў цягнікоў. Просты народ апладзіруе Аляксандру Рыгоровічу Лукашэнку, не думаючы, што заўтра зробяць і з ім, што гэта адзін з прынцыпаў кіравання сёння — нацкаваць аднаго чалавека на другога, развесці па сваіх хатах, бо так ім больш лёгка і зручна кіраваць. Гэта стары местачковы прынцып. Прынцып воўчай зграі: забегчы наперад, хто там вылучаецца, і асадзіць. Прынцып развітога сацыялізму, па якім сумее наша грамадства. І я ні горка нам гэта ўсведмяць, мы ў сваім развіцці грамадства іменна местачковае, таго кіштату і гарту, пра якое раней гаварылі: "Воронья слободка". Нораў такой слабодкі, я думаю, кожны з нас добра сабе ўяўляе: сёння абяцай, што хочаш, заўтра ўсё забудзецца і ўсё даруецца. Толькі сачы, каб нехта наперадзе калоны высока не падымаў галавы і не пачынаў дыхаць напоўніцу.

Нораў "вороньей слободкі", дзе ўладарыць махровы бытавізм, бо, як любіў паўтараць наш колішні бацька, інтэлігенцыя гнілая і ўвогуле... Та я самая слабодка, дзе дзве, ці нават тры маралі, дзе ўсё скоплены, прыватызавана, пасучаснаму, сваімі людзьмі. Дзе сумленнасці, сумленнасці раба патрабуюць толькі ад адных і на пэўны час. І на кожным кроку мы чуем, што светлае будучае пачнецца заўтра. Але і сёння ўжо няблага, таму што няма вайны, ёсць на сталае бульбіна і цыбуліна. І калі людзі добра сябе будуць лаводзіць, то заўтра з'явіцца і танная каўбаса. І так танна падмануць народ спадзяецца і верыць. Бо і немагчыма не верыць. Не будзеш верыць, выкажаш сумненне, табе ж у тую хвіліну цішком скруцяць галаву і скажуць, што так і было.

Нораў слабодкі дробязна помслівы. Адзін толькі прыклад. Генадзь Бураўкін крыху больш гучна, чымсьці трэба было, ляпнуў дзвярыма, пакінуў уладныя структуры. І ўжо на наступны дзень, калі памёр Максім Танк, яго прозвішча знікла з некралого апошняга. Брыдкі і дадаць няма чаго. Але ўпэўнены, што калі б нехта запатрабаваў растлумачыць гэту брыдоту, зверху, не міргнуўшы вокам, сказаў б: выпад-

ковасць. Так яно робіцца ўвесь час, усё і паўсюдна. На абсурдзе, па-за мяккай логікі.

І ў сувязі з гэтым мне прыгадваецца бліскучая перамога расійскага прэзідэнта ў прэзідэнты У Жырыноўскага. Перамога ў дыспуце над так званымі дэмакратамі, інтэлігентамі. Ён проста забіў, задушыў іх пльынню слоў і абяцанняў народу. Нахабна, бессаромна і ўсмешліва. Таму што, папраўдзе: што значыць слова, чаго яно варта ў параўнанні з тым, якая мэта стаіць перад ім? Заўтра ён стане прэзідэнтам, і ўсе словы забудуцца. Не будуць мець ніякага значэння. І перакручаныя Жырыноўскія рознай афарбоўкі ўладары сёння па ўсім СНД. Гэта толькі здаецца нам, мроіцца, што мы з ім пасляхова змагаемся і перамагваем. Мы змагаемся з ветракамі, а яны нас перамольваюць. Гэта іх эпоха, іх час. Бо наша існаванне для іх не мае ніякага значэння. Развесці вушы сівы інтэлігент і нешта гаворыць пра культуру і народ, як гаворым і мы тут сёння. Ну і гаварыце на здароўе. А я не чую і чуць не жадаю, што вы верыце, але дакажу вам і, галоўнае, народу, што ўсё зусім наадварот. З пенсіяй пад шумок барацьбы з ільготамі знілі жабрацкую дапамогу ў шэсцьдзесят тысяч рублёў, і гэта можна даказаць, што зроблена яно для дабрабыту і сацыяльнай роўнасці ўсіх пенсіянераў. Я ўсеагульна абраны народам прэзідэнт, і народ мне давярае.

Якраз на гэты самы выпадак, як любіць паўтараць прэзідэнт, у мяне ёсць свае журналісты. Ёсць і свабода друку па-беларуску. А дзяржаўныя сродкі інфармацыі на Беларусі за нейкім маленькім выключэннем амаль усе кішэнныя. І з такой кароткай памяццю, што іншым разам мімаволі смех разбірае. Смех бярэ, як нашы журналісты, былыя дэмакраты, пад успаміны аб сваім дэмакратызме здольны перакручвацца не тое што на 90 ці 180 градусаў, а на ўсё 360. Але гэта ўжо асобная і вельмі сумная гаворка.

Сёння, як сведчыць медыцына, па свеце ходзіць новая хвароба — сіндром хранічнай стомленасці. Вось пад такім хранічным сіндромам знаходзіцца сёння ўся творчая інтэлігенцыя Беларусі. Аб гэтым я мяркую па сябе, але не толькі. На мінулым падобным кангрэсе свабодных журналістаў папракалі мяне, што я вельмі ўжо скаджуся, наракаю на жыццё. Што ж, сёння я хачу быць апымістам. І з'яўляюся апымістам, таму на поўны голас сцвярджаю: ніякіх цэнзуры ў нас няма.

Некалі знакаміты расійскі сатырык пісаў: **Здесь над статьями совершают
Вдвойне убийственный обряд:
Их, как ересь, обрезают,
Как православных, их крестят.**

Нас ніхто не абразае і не хрысціць. Няма чаго абразаць і хрысціць. Мы проста амаль што пазбаўлены магчымасці друкавацца, выходзіць да свайго чытача з беларускім словам. Выдавецтвы зачыняюцца на летнія вакацыі. А паглядзіце на новы памер беларускага часопіса "Полымя". Што там яшчэ можна ўрэзаць?

І — як вынік. Сядзяць у мяне ў гасцяў два знакаміты творцы, бяром толькі што папаражэную перабудованую чарку. Усё добра. Але раптам у некага з нас вырываецца: а вы ведаеце, я быў бы згодны сёння і памерці. Мы пільна прыглядваемся адзін да аднаго. Хаваем вочы, і з вуснаў кожнага гучыць: і я таксама, і я таксама.

Я мо і не гаварыў бы тут аб гэтым, каб не так даўно не пачуў тое ж самае ад медсястры-рэнтгенолага ў бальніцы: я згодна сёння памерці, няма сэнсу жыць. Але... і паміраць няма сэнсу. Каб жа нехта падаказаў мне, дзеля чаго памерці, я б не задумаваўся.

І яшчэ, яшчэ... З усяго працятанага мной за апошні час мяне вельмі ўразіў артыкул невядомага мне Юрыя Станкевіча ў "Ліме" "Мёртвы напрамак", у якім ён піша: "Горка гаварыць пра ўсё гэта, але падзеі апошніх месяцаў цяжарам леглі на плечы нацыянальна свядомых людзей, на лёс краіны, што завецца Беларусі, і хочацца неяк растлумачыць хаця б сабе тое, што адбываецца, і адказаць на адвечнае пытанне "куды мы ідзем?" І далей такое пытанне: чаму мы раптам сталі, даруіце, некрафілічнай нацыяй?"

Не думайце, што здольны адказаць на гэта пытанне. Я толькі магу пацвердзіць, што яно існуе, і аб гэтым трэба гаварыць, крычаць пры нашай свабодзе друку.

У пачатковым класе адной з мінскіх школ настаўніца праводзіла такое сачыненне — апытанне вучняў. Адно пытанне было такое: ваша запаветнае жаданне. І ведаеце, што адказалі больш за дваццаць працэнтаў дзяцей? Памерці.

Жудасна. Як і жудасна было глядзець сёлета спякотным летам на амерыканскую нашу рэчку Свіслач у цэнтры Мінска. Вада гнойна, жоўта-зялёна ціла. Мёртвая вада, застыглае ў знямозе балота. Я думаю, я спадзяюся, што гэта пра нас прымаўка: у ціхім балоце чэрці водзяцца.

Выступленне на II Міжнародным кангрэсе Пэн-цэнтра.

ГАРТАЎ нядаўна газету "Свободные новости плюс". На адной са старонак вока выхапіла знаёмую назву — Атоліна. Падумалася: ці не тое гэта Атоліна, дзе знаходзілася падсобная гаспадарка Кіраўніцтва справамі ЦК КПБ, адкуль свежыя малака, мяса, іншыя прадукты ішлі на кухню партыйна-дзяржаўнай эліты? Так, сапраўды гаворка ішла пра тое самае "гістарычнае" месца.

Нататка называлася "Маленькія тайны". Гэта ўжо цікава. Якія тайны могуць быць у Атоліне сёння, калі на дварэ ўжо іншае "тысячагоддзе" і ад таго ЦК застаўся толькі ўспамін? Ведаючы, што "Свободные новости..." "спецыялізуецца" на сенсацыях, вырасьці дачытаць матэрыял да канца. Аказалася, што сенсацыя, за якой завітаў сюды карэспандэнт, тычылася самай асобы генеральнага дырэктара гаспадаркі Надзеі Мікалаеўны Гарбузовай,

межы калгаса. "А вы што тут ахоўваеце?" — пацікавіўся я. "А тут для вас няма нічога цікавага", — пачуў я ў адказ.

Пасля, у калгасе, я ўсё ж папытаў, што за таямнічы аб'ект знаходзіцца ў іх пад бокам. Бригадзір, з якім я размаўляў, усміхнуўся: "Таямнічы, кажаце, аб'ект... Чаму таямнічы? Гэта падсобная гаспадарка Кіраўніцтва справамі ЦК партыі". "А пост міліцэйскі навошта? Каб не пакралі, не вынеслі нечага?" — "Ад чужога вока хаваюцца, — хітра прыжмурыўся мой субсяседнік. — Там, па-першае, работнікі з ЦК адпачываюць, а, па-другое, з гэтага Атоліна прадукты ідуць адразу ў цэкоўскую сталойку. — Памаўчаўшы, дадаў: — Не ведаю, мо і мянцэ, але кажуць, што там каровы раслісаны персанальна па начальстве. Ад адной каровы дояць малака, напрыклад, толькі для першага сакратара, ад другой — для другога і г.д."

Не праміне потым пры нашай размове пахваліцца мясцовым магазінам і генеральны дырэктар "Усходу" Надзея Гарбузова. "Для людзей мы нічога не шкадуем", — скажа яна.

А наогул з яе вуснаў я пачую расказ, падобны на дзесяткі расказаў кіраўнікоў гаспадарак, з якімі мяне зводзіў журналісцкі лёс. Асабліва гаспадарак, дзе ёсць што паказаць. А паказчыкі ў Атоліне сапраўды нішто сабе, калі мець на ўвазе цяперашні татальны заняпад сельскай гаспадаркі рэспублікі. Ураджайнасць збожжавых дасягнула сёлета 37 цэнтнераў з гектара, бульбы — 210 цэнтнераў. І ў жывёлагадоўлі справы як мае быць, надоі малака па 4 тысячы літраў на карову (цяпер таксама даволі рэдкі паказчык), вытворчасць мяса па сённяшніх мерках мала не рэкордная. Уразілі мяне прасторныя, добра механізаваныя кароўнікі, іншыя па-

адвояцца адсюль малака і смятана ў Мінск у буфет "ЦК" і па прыватных адрасах, але такія размовы могуць аказацца і плёткамі, якія, як кажуць, да справы не прышыеш). А вось што тычыцца фінансавага становішча гаспадаркі, дык тут, па ўсім відаць, не абыходзіцца без "падпіткі" збоку. Толькі на прыбытак ад рэалізацыі сельскагаспадарчай прадукцыі цяпер не пражывеш, пра што сведчыць практыка большасці гаспадарак рэспублікі, у тым ліку і колішніх "маякоў" па ўраджаях і надоях. З-за фінансавых цяжкасцяў і яны не могуць не тое што набыць новую тэхніку ці мінеральныя ўгнаенні, а і разлічыцца з рабочымі па зарплате, якая затрымліваецца па некалькі месяцаў.

Ва "Усходзе" ж з усім гэтым, як кажуць, а-кей! Як не без гонару распявала мне дырэктарка, у мінулым месяцы сярэдняя зарплата па гаспадарцы склала 1,2 мільёна рублёў, а ў механізатараў заробак пацягнуў аж да трох мільёнаў. І з усімі разлічыліся да рубля. За апошнія паўгода "Усход" набыў збожжаўборачны камбайн "Дон" (дарэчы, сёння ці не самы дарагі), сіласаўборачны комплекс. Пахвалілася Н.Гарбузова, што перад самым маім прыездом у Атоліна дамовілася яна аб пакупцы ў адной з конегадоўчых гаспадарак 30 коней, ды не абы якіх — беларускіх запяржых.

— Навошта яны вам? — не стрымаўся я.

— Як навошта? А на мяса, не міргнуўшы вокам, адказала Надзея Мікалаеўна.

— У нас будуць есці каніну?

— А чаму ж не, вельмі смачнае мяса, — чуў я ў адказ. — А ў далейшым мяркую стварыць іпадром, школу верхавой язды.

— Вось гэта ўжо бліжэй да ісціны, — заўважаю я. — І чыя гэта ідэя з купляй тых коней?

— Івана Іванавіча Ціцянкова...

А наогул Надзея Мікалаеўна, трэба аддаць ёй належнае, старалася пазбягаць спасылкаў на высокае начальства. Нават на пытанне, чаму іх гаспадарка так палюбілася прэзідэнту, чаму яго адміністрацыя дэманструе такую зацікаўленасць у яе справах, адказвала адназначна:

— Не ведаю.

Цікава, што такія ж адказы на падобнае пытанне пачуў я і ад начальніка Мінскага раённага упраўлення сельскай гаспадаркі Л.Грынкевіча, і ад загадчыка планаванага аддзела гэтага ўпраўлення В.Прыходзькі. Мо мне падалося, але, мяркуючы па іх вельмі асцярожных адказах, яны проста не хацелі гаварыць на гэтую тэму, наранейшаму называючы Атоліна "спецгаспадаркай".

Затое вырасьці адразу паставіць усе кропкі над "і" намеснік начальніка Кіраўніцтва справамі прэзідэнта краіны Гергій Міхайлавіч Кашкан, з якім я таксама меў тэлефонную размову. Дарэчы, паводзіў ён сябе крыне не надта ветліва, папярэдзіўшы, што ў маім распараджэнні толькі дзве хвіліны і адразу даўшы зразумець, што яму не падабаюцца мае пытанні. Тым не менш, растлумачыў, што зацікаўленасць Адміністрацыі прэзідэнта справамі сельгаспрадпрыемства "Усход" (ён чамусьці вельмі нервова зрэагаваў, калі я назваў гаспадарку Атоліна. "Ніякага Атоліна цяпер няма, — раздражнёна удакладніў ён, — ёсць юрыдычная асоба "Усход") тлумачыцца тым, што ў свой час дзяржава "ўбухала" сюды велізарныя сродкі і трэба глядзець, каб іх цяпер не расцягалі. Як можна было зразумець з тлумачэнняў Георгія Міхайлавіча, з той жа мэтай пад кантроль Адміністрацыі прэзідэнта, паводле ўказаў, перададзена больш за дзвесце гаспадарчых аб'ектаў, сярод якіх вядомы комплекс дзяржаўных дач у Драздох пад Мінскам, будынкі і іншая маёмасць Вярхоўнага Савета, нават "Белавежская пушча", Бярэзінскі і Прыпяцкі дзяржаўна-запаведнікі. "Трэба нам эканоміць сродкі на іх утрыманне, трэба, каб яны прыносілі прыбытак дзяржаве", — падвёў ён рысу пад нашай размовай.

І яшчэ два тэлефонныя міні-інтэрв'ю на тую ж тэму: з начальнікам упраўлення па абслугоўванні і выкарыстанні дзяржаўнага Міністэрства па кіраванні дзяржаўнай маёмасцю і прыватызацыі У.Казлоўскім і начальнікам упраўлення запаведнымі справамі Міністэрства прыродных рэсурсаў і аховы прыроднага асяроддзя А.Галдзянковым.

(Працяг на стар. 12)

ПАКУЛЬ БОГ СПІЦЬ...

што апынулася ў Атоліне па запрашэнні самога прэзідэнта краіны Аляксандра Рыгоравіча Лукашэнкі, які ведаў яе па сумеснай працы ў саўгасе "Гарадзец" на Шклоўшчыне, дзе ён быў дырэктарам, а яшчэ і па вучобе ў Горацкай сельскагаспадарчай акадэміі, — яны там былі нават у адной групе.

Распавяла Надзея Мікалаеўна пра нашага прэзідэнта шмат чаго такога, пра што адразу і не здагадаешся. Да прыкладу, ён быў вельмі здольным студэнтам, якому лёгка даваліся філасофія, палітэканомія, гісторыя КПСС, іншыя гуманітарныя прадметы, што, па думцы Н.Гарбузовай, было зусім натуральным, — Аляксандр Рыгоравіч паступіў у акадэмію, маючы ўжо за плячыма Магілёўскі педінстытут. Вельмі падабаўся ёй А.Лукашэнка і як дырэктар саўгаса — патрабавальнасцю да сябе і падначаленых, сваімі пастаяннымі клопатамі аб людзях. Гэтыя якасці, на думку Надзеі Мікалаеўны, вызначаюць А.Лукашэнку і на высокай пасадзе прэзідэнта Беларусі.

Расказала дырэктарка і пра падрабязнасці свайго пераезду са Шклова ў Мінскі раён — на звычайным грузавіку, прыхапіўшы мужа, чацвёрта дзяцей ну і, вядома, хатні скарб...

Лічыць Н.Гарбузова такі круты паварот у сваім жыцці абсалютна натуральным, бо "прэзідэнт павінен абапірацца на тых людзей, каго ён ведае і хто ўмее працаваць..."

Прачытаў гэты замілаваны расказ пра чалавека з прэзідэнцкай каманды (ва ўсякім разе, як можна было зразумець з напісанага, Надзея Мікалаеўна ўсведмаляе сябе менавіта ў такой якасці), і адразу падумалася, што ўсе нагаданыя факты і факцікі не даюць адказу мо на самае істотнае пытанне — навошта спатрэбілася прэзідэнту браць пад сваё крыло тое Атоліна, хай цяпер мясцовая гаспадарка і называецца па-іншаму: сельскагаспадарчае прадпрыемства "Усход", якую пры гэтым мэту перад сабой ставіў, і, нарэшце, калі перавесці пытанне ў чыста практычнае рэчышча, што з гэтага хацеў мець? А тое, што "Усход" знаходзіцца пад пільным наглядом Адміністрацыі прэзідэнта, сведчыла прызнанне Н. Гарбузовай у нагаданым інтэрв'ю, што начальнік Кіраўніцтва справамі прэзідэнта І. Ціцянкоў рэгулярна бывае ў Атоліне і "поўнасцю валодае сітуацыяй".

Паступова выспела жаданне бабыцаў там самому, тым больш, што шмат гадоў назад трапіць мне ў Атоліна не ўдалося, хоць пад'ехаў да самай яго мяжы.

У пачатку шасцідзясятых гадоў мне выпала працаваць загадчыкам сельгасаддзела мінскага раённай газеты "Шлях да камунізму". Само сабою, увесь час каласіў па раёне. Часцяком бываў і ў тагачасным "маяку", вядомым на ўсю рэспубліку калгасе імя Гастэлы. Помню першае знаёмства з гэтай гаспадаркай. Паехаўшы па брыгадах, я на адной з дарог раптам натрапіў на шлагбаум, каля якога стаяў міліцэйскі пост. Нічога не разумеючы, пайшоў высвятляць, што да чаго. Міліцыянер, паглядзеўшы мае пасведчанне, ветліва растлумачыў, што я выехаў за

Мы тады, помню, пасмяяліся з гэтых плёткаў, хоць сёння, калі столькі ўжо вядома з закуліснага асабістага жыцця партыйных князёў, усё гэта выглядае не такой ужо і лухтой.

Цяпер ля ўезда ў Атоліна ніякага шлагбаума з міліцэйскім пастом няма. На аўтобускай станцыі Паўднёвы Запад сеў я ў рэйсавы аўтобус Мінск—Атоліна, які ідзе кожныя паўгадзіны, і праз якую гадзіну быў на месцы. У аўтобусе з размоў кабет даведаўся, што яны спецыяльна выбраліся ў атолінскі магазін, дзе багаты выбар прадуктаў і дзе ўсё танней. Пацікавіўся і я пасля гэтым магазінам. Сапраўды, ляжалі тут і хлеб, і белыя батоны, якія звычайна ў сельмагі не завозыць, або завозыць зрэдку. Некалькі чалавек стаялі ў чарзе па свежае малака, якое прадаўшчыца налівала проста з бітона. З малочных вырабаў былі ў магазіне і тварог, і глазураваныя сыркі, і смятана. Было і мяса. Як мне падалося, усё па цане ніжэйшай за гарадскую. Пагаварыў з прадаўцамі, касіраўкай. Яны мне растлумачылі, што магазін узяты ў арэнду сельскагаспадарчым прадпрыемствам "Усход", якое забяспечвае яго і прадуктамі.

мяшканні, цяплічная гаспадарка — 2,5 гектара. Пад шклом і плёнкай, дзе амаль круглы год вырошчваюць памідоры, гуркі, салату, пяташкі і іншую гародніну. Усё гэта было пабудавана ў той час, калі ў Атоліне размяшчалася падсобная гаспадарка ЦК КПБ. Кампартыя на падобныя выдаткі не скупілася.

Я пацікавіўся ў дырэктаркі, каму зараз ідзе іх прадукцыя. Надзея Мікалаеўна, не марудзячы, назвала мне адрасы спажывцоў — дзяржаўныя мясныя і малочныя камбінаты, частку малака, мяса і гародніны прадаюць сваім рабочым, частку пастаўляюць мінчанам, прадаюць праз свае магазіны ў Чыжоўцы, Курасоўшчыне і г.д.

— І больш нікому? — цікаўлюся.

— Нікому, — адказвае мая суразмоўніца.

Праверыць, ці так яно на самай справе, а гэта значыць падняць бухгалтарскія дакументы, правоў у мяне, натуральна, не было. Журналіст — не рэвізор, надзелены адпаведнымі паўнамоцтвамі. Так што пра іншае я магу меркаваць толькі па нейкіх ускосных фактах (чуў, скажам, у Атоліне на той жа ферме ад даярак, што і цяпер ці не кожны дзень

У Браславе адкрыўся Дом-музей рамёстваў, які размясціўся ў старадаўнім будынку былога млына каля возера Дрывяты. Мясцовыя народныя майстры яшчэ ў 1986 годзе аб'ядналіся ў творчую студию "Ля возера", якая працавала пры Браслаўскім гісторыка-краязнаўчым музеі. Але навуцаў рамёствам жадаючых тут проста не было магчымасці.

Цяпер майстры набылі сваё памяшканне, дзе, захаваўшы планіроўку млына, размясціліся класы па навучанні традыцыйным на Браслаўшчыне рамёствам: лаза-і саломалляцтву, ганчарнай справе, разьбе па дрэве, ткацтве. Тут жа выстаўлены экспанаты з фондаў музея па гэтых відах рамёстваў. Так што наведавальнікі Дома-музея змогуць знаёміцца з гісторыяй промыслаў і назіраць за работай сённяшніх майстроў. У бліжэйшы час адкрыецца экспазіцыя гісторыі земляробства і млынарскай справы. Ёсць у старым млыне і карчма, дзе госці змогуць пакаштаваць традыцыйныя для Браслаўшчыны стравы.

Яўген КАЗЮЛЯ,
БЕЛТА

На здымках: Браслаўскі Дом-музей рамёстваў, ткачыца Аліна Чапуленка знаёміць з прыёмамі ткацтва.

Фота аўтара

УПРЫГОЖЫЦЬ
ГОРАД

Адным з найпрыгажэйшых архітэктурных збудаванняў у Светлагорску стане будынак касцёла, які ўзводзіцца. Разам з касцёлам на берэзе Бярэзіны будзе асабняк, у якім будзе размешчана і навучная ўстанова.

На здымку: на будаўніцтве касцёла ў Светлагорску.

Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА
БЕЛТА

Крытыка

У творах мастацтва, пазначаных талентам, ёсць, калі так можна сказаць, своеасаблівае ўнутранае вымярэнне: сваё святло, якое валодае сілай прыцягнення; свая прастора, дзе герой дзейнічае і выяўляе сябе; свая таямніца, што вабіць, пазнаць заповітнае — задуму аўтара.

Вядома, такіх каардынатаў вымярэння можа быць і больш. У залежнасці ад таго, як мы бачым і адчуваем мастацкі твор.

Давайце прачытаем разам некаторыя апавяданні Івана Чыгрынава (Збор твораў у трох тамах, т.1.Мінск, "Мастацкая літаратура", 1984). Яны пра духоўнае быццё чалавека, пра яго характэрнае, якое хвалявала і не перастае хваляваць сваёй чысцінёй і загадкай.

ЧЫСЦІНЯ І ЗАГАДКА

ЭСЭ

ТАЯМНІЦА

Куды падаўся Дземідзёнак? Такое пытанне, апырэджаючы падзеі, пісьменнік ставіць у пачатку апавядання "Дзівак з Ганчарнай вуліцы". "Куды ж?" — паўтараю я, бо прыкра разумець, што некуды раптам знік дзіўны пакупнік птушак, які адразу запаў у памяць.

Пісьменнік не дае адказу на гэтае пытанне. Здаецца, ён і не імкнецца яго даць. Ён як бы толькі запрасіў: давайце ж шукаць разам...

У апавяданні аўтар спрабуе заглянуць у самыя заповітныя куточки чалавечай душы, дзе ёсць неадольная прага дабрыві, дараванай нам самой прыродай. Яе, прыроды, уладная поэма да волі — усяму жывому, што нарадзілася і існуе на гэтым свеце, своеасабліва сцвярджаецца ў вобразе Дземідзёнка, які купляе ў людзей... птушак і выпускае іх (як аднойчы падглядзеў аўтар) у чысты блакіт летняга неба.

Дземідзёнак аб'явіўся ў вёсцы тры гады пасля вайны, у цяжкі час. Пасяліўся ў адзінокай старой жанчыны Дакуліхі. Галечка і нішчымніца гнялі людзей. Тут хоць бы кавалак хлеба мець. А ён, бывае, галадае, але на невялікую пенсію купляе на базары птушак, каб даць ім волю.

Праўда, дзіўна гэта, супярэчыць здароваму сэнсу. Але не для Дземідзёнка. Ён чалавек незвычайны. Прынамсі, па мерках, што ўсталяваліся ў вёсцы. І сваёй знешнасцю, нейкай загадкавай і дзікаватай, і лёсам, някідкім і, як высветлілася потым, трагічным. Можна, гэта апошняе і абвастрыла ў ім разуменне, што ўсё жывое народжана для волі, для шчасця.

А якім чынам сцвердзіць гэта? Як перарабіць несправядлівасць? Як перайначыць людзей?

Відаць, у адказе на гэтыя пытанні — таямніца, якую нам пісьменнік так і не адкрыў да канца. Ён, здаецца, толькі акрэсліў, дзе яна можа быць, дзе яе шукаць.

Запамінальнымі штрыхамі аўтар дае партрэт Дземідзёнка. Знешнія прыкметы: сівы, вылінялая сацінавая кашуля, штаны з латкамі, руды брыль, — адметныя. Да таго ж, як падкрэсліла маці, ён заўсёды пануры, маўклівы. Магчыма, і ў тым прычына, што выдае недасяжным. Думаецца, гэта з аднаго: не верыць, што людзі могуць да канца яго зразумець. Таму і не раскрывае сваю душу. Нават калі ідзе па вуліцы, то не азіраецца па баках, каб павітацца.

Праўда, аўтару ўсё-такі двойчы ўдавалася наблізіцца да Дземідзёнка. Можна, аднаму з вёскі. Вось ён ідзе следам за старым на Зінкевічаў луг, куды спяшаецца Дземідзёнак з клеткай,

у якой, нібы за кратамі, купленыя на базары верабі.

Дземідзёнак на тым лузе выпускае вязняў на волю. Угледзімся ў яго аблічча. Перад намі раптам памаладзелы чалавек, адухоўлены прыгожай мэтай. Ён выпраменьвае ўнутранае святло — душа адкрыта дабрыві і трывожыць яе. Ён пачувае сябе самым шчаслівым на свеце.

Гэта — сапраўдны Дземідзёнак, якім ён ёсць на самай справе. Астатняе, што заўважалі ў ім, — гэта суровая пячатка нягод, пакладзеных жыццём.

Малюнак прыроды, на фоне якой птушкі ляцяць на волю, іскрыцца яркімі фарбамі. Прырода ў той момант у поўнай гармоніі з унутраным станам гэтага чалавека.

Другі раз аўтар блізка падвёў нас да Дземідзёнка, калі быццам неспадзеўкі крунуў яго жыццё ваеннага часу. Той страціў самае дарагое — унучку Алёнку, якую так нечакана ўпершыню ўбачыў і прытуліў у сябе на Лясных Дачах, у староўжы, калі сюды накіраваўся вогненным валам вайна. Аднак іх, малую і дзеда, у той староўжы навекі разлучылі фашысты. Потым ад яго пайшла дачка, не зразумеўшы, што Алёнка прапала не па яго віне. Нарэшце, вярэдзіў успамін пра сінічку, якая скалела ад холаду ў староўжы, калі яго ў камендатуры катавалі фашысты. Светлая і безабаронная істота, яна, тая сінічка, нікога не магла пакрыўдзіць. Як і ўнучка Алёнка, што згубілася ў шалёным віры вайны.

У такіх пакутлівых варунках ён пакінуў свае Лясныя Дачы, дзе вайна пакінула прама ў сэрцы крываваы след. Аднак не апырыўся. Ён пачаў шукаць сабе апірышча. На жаль — не ў людзей, бо тыя, з кім давялося ў апошні час сутыкнуцца — і чужакі-фашысты, і родная дачка — жорстка абышліся з ім. Іменна ў гэты цяжкі момант ён усвядоміў, што падняцца над тымі акалічнасцямі, якія нявечаць чалавечую прыроду, можа толькі дабрыва. Яна здольная ачысціць душу і даць збаўненне ад пакут і адзіноты. Відавочна, трагедыя, якая здарылася ў староўжы, і разлука з Алёнкай падштурхнулі да незвычайнага занятку — купляць у людзей птушак, каб выпускаць іх на волю, вяртаць ім першародны сэнс жыцця.

Упаўнёна, што ўсё было іменна так. Пераконваюць мастацкія дэталі, якія ў апавяданні — як павелічальныя шкельцы, дзе, здавалася б, нязначнае набывае сэнс і вагу. Праўда, абмалеўваецца, а дакладней сказаць — намячаецца характар Дземідзёнка скупа. Аўтар тут негаваркі, як і яго герой, які часцей маўчыць і панурыцца. Здаецца, пісьменнік такі асцярожны, каб лішнім словам не

разварушыць раны свайго героя. Узнікае своеасаблівае недаказанасць, якая, аднак, не парушае цэласнасці вобраза. Яна завязвае моцны псіхалагічны вузельчык, які мусіць развязаць сам чытач, каб глыбей зразумець у апавяданні праблему жыцця і волі.

Мне даводзілася не раз бываць на птушыных базарах. Заўсёды ўглядаюся ў твары пакупнікоў. Часам здаецца, што вось зараз убачу сівога старога ў палінялай рубашцы, у рудым брылі. Прыціскаючы да грудзей клетку, дзе ў

дражнянай загарадзі пакутуюць птушкі-нявольніцы, ён прабіваецца да выхаду. Уяўляю: ён выедзе за горад, на шырокі луг. Тут, ззяючы тварам ад шчасця, выпускаць птушак на волю. Яны выпырхнуць з яго цёплай далоні ў чысты блакіт неба і на ўсе галасы зальюцца звонкай песняй.

Аднак часцей бачу няўсмешлівых людзей, якіх цісне груз сваіх праблем і клопатаў. Словам, шэрыя будні, якія так хацелі зрабіць светлымі для ўсіх герояў Івана Чыгрынава.

ПРАСТОРА

Суровы час. Недзе далёка грукоча вайна. Рэха яе адгукаецца пісьмамі, што прыходзяць ад франтавікоў-аднавяскоўцаў. А вось Ігнату толькі цяпер трэба ісці ў тое пекла: раней не бралі, бо была хворая нага.

На такой ночце пачынаецца апавяданне "Ішоў чалавек на вайну".

Вось і праводзіны. Сабралася ўся вёска. Ігнат, адарваўшы ад сябе Аноту, шырокім крокам падаецца наперад, туды, дзе страшная невядомасць. Найперш — для яго, а значыць — для жонкі і дзяцей, што застаюцца дома. Там непрадказальнасць, там чалавек як пясчынка на ветры.

Сцінаецца сэрца: што будзе з ім, Ігнатам?

Здаецца, жыццёвая прастора, у якой мы былі з ім, замкнулася. І для яго, і для нас. Наперадзе — нейкая сцяна, за якой іншы свет, адкуль малаверагодна вярнуцца ў родную хату.

Натуральна, сутыкнуўшыся з перашкодай, якая палохае наступствамі, міжволі хілішся назад, да таго моманту, калі мы першы раз убачылі Ігната, каб даўжой пабыць з ім. Вяртаешся да таго парoga, з якога ступілі разам з ім у мастацкую прастору апавядання, калі ён, прыйшоўшы ў хату, даведаўся пра павестку ў ваенкамат.

Вехі той мастацкай прасторы — гэта кампазіцыйныя пункты. Яны служаць апорамі, якія абазначаюць лінію дзеянняў Ігната, вызначаюць іх парадак і змест.

Ігнат, калі прачытаў павестку ў хаце, перш спахапіўся: не ўсё зрабіў па гаспадарцы. І граблі не паправіў, і сыну боты не адрамантаваў, і вугал хаты не падаважыў... Значыць, лішні клопат ляжа на рукі жонкі. Замітусіўся... Але ў хату ўбягаюць родныя дзеці — малалетнія сын і дачка. Яны радуюцца, што Ігнат ідзе на вайну: іх не будуць дражніць аднагодкі, бацькі якіх ужо ваююць з немцамі.

А, тут у дзверы праціскаецца аднарукі старшыня калгаса Пахамок, каб развітацца. На сталае, як водзіцца, паўляецца

Уражанне

ПРАДЫКТАВАНА СЭРЦАМ

"Ці даводзілася вам сустракаць святанак дзе-небудзь на Сожы ці Ясельдзе?" — задае пытанне ў прадмове да новай кнігі паэзіі Рыгора Сакалоўскага "Радкі любові" (пра папярэдні зборнік яго "Афганскі сшытак" у "ЛіМе" паведамлялася ў нумары за 4 лютага сёлетняга года) народны пісьменнік Беларусі Іван Шамякін і працягвае: "Студзёная раса апякае ногі, асыпаецца іскрамі. Касматы туман плыве ўнізе па

цячэнні. Неба празрыстае да самых далёкіх зорак..."

Нешта падобнае адчуваеш, калі чытаеш новыя вершы паэта, асабліва тыя, у якіх моцна адчуваецца павязь аўтара з бацькаўшчынай. Напрыклад, верш "Старонка родная":

Ты прости за долую
Разлуку,
В этом не моя, поверь,
Вина...

Три березки, у речной
Излучки,
Узнаю:
Родная сторона.
Милые поля
И перелески,
Трав медовых горковат
Настой,
И пейзаж неброский,
Деревенский...

Р.Сакалоўскі піша аб тым, што

пляшка самагонкі.

Мастацкая прастора, у якой адбываецца дзеянне, робіцца дынамічнай, насычаецца рухам думак, трывог, надзей, клопатаў. У ёй выразна чуваць ціхі голас аднарукага старшыні, калі ён прапаноўвае каня на заўтра, каб падвезці да ваенкамата; у ёй — ласкава-спалоханы голас Анюты, якая добра разумее ўсю трагічнасць свайго становішча; у ёй — пахі летняй ночы, калі яны, муж і жонка, нечакана, але так натуральна спаткаліся, выйшаўшы паасобку з хаты, каб нацешыцца адно адным перад развітаннем...

Мастацкі абсяг апавядання становіцца больш ёмістым, пукатым, шматгалосым. Ён як бы раздаецца ўшыркі і адначасна падаўжаецца — бы тая дарога за вёскай, па якой заўтра Ігнату наканавана пайсці ў ваенкават.

Ад аднаго кампазіцыйнага пункта да другога, што ўтвараюць мастацкую прастору твора, лепей разумееш Ігната, яго ўнутраны стан. Яна, тая прастора, не толькі фон, на якім фіксуецца кожны крок героя. Яна ўздзейнічае або спрыяе, па-свойму вызначае многае ў паводзінах, у тых дачыненнях, што ўзнікаюць у творы.

Сам Ігнат у той жа меры творыць мастацкую прастору апавядання, у якой яна ўплывае на яго. У ёй ён рэалізуе сябе, у ёй выяўляе свой характар, добры і ласкавы, але і рашучы.

Размяшчэнне кампазіцыйных пунктаў, іх месца ў апавяданні, сувязь між імі — ўсё гэта лагічна і заканамерна вынікае з задумкі, падпарадкавана творчай задачы. Ад першага такога пункта, калі адбываецца знаёмства з Ігнатам, і да апошняга, у якім галоўнае — провады, — жыццё з трывогамі, турботамі і маленькімі радасцямі, вырванымі ў суровых буднях. Мы абжываем, асвойваем той абсяг, вельмі сціслы ў часе, які герой хоча зрабіць лепшым для людзей, што побач. І застаёмся ў ім. Разам з Ігнатам, бо ён зразумелы і блізкі нам, і мы па-чалавечы шкадуем яго.

Самы, бадай, важны кампазіцыйны пункт — праводзіны. Прастора апавядання, замыкаючыся, бы напінаецца, гатовая разбурыцца, бо прадчуваецца развязка, за якой магчымы трагізм. Чуецца невыкрыты крык жонкі, які агучвае ўсё наўкола аднае і распачу. Здаецца, усюма канец.

Ігнат рашуча ступае на дарогу. Ён, не аглядаючыся, пакідае за сабой прастору, дзе засталася тое, што ўжо не адарваць ад сэрца: і шчырыя да найнасці пытанні дзяцей, і сцішаны шэпт жонкі ў апошняю ноч перад развітаннем і яе невыкрыты крык...

Я гляджу ўслед Ігнату, які ідзе на вайну. На сэрцы холад і боль. Міжволі, інстынктыўна заплушчваючы вочы, у думках вяртаюся назад, у дзень учарашні, дзе было яшчэ не так трывожна. Там — самае светлае і дарогое для героя, яно сагравае і дае надзею. Яму і нам. Нечакана азрае думка: не, Ігната не зачэпіць куля. Не павінна. Ён абавязкова вернецца. У тую прастору, дзе проста і шчыра жыць з людзьмі, дзе любімая жонка, безабаронны дзеці, дзе просты і клепатлівы аднарукі старшыня... Тая прастора застаецца з ім. З намі. Таму, пэўна, мы ўжо ніколі не расстанемся.

СВЯТЛО

Тая летняя ноч ля вогнішча, на пахім сене, побач з цыганскім табарам, так і свеціцца для мяне невытлумачальнай красой. Яе, гэту ноч, магу параўнаць хіба з самым шчаслівым успамінам дзяцінства, дзе засталася многа дзіўнага і неспазнаннага, што заўсёды шчымымі падымаецца ў душы ў мінуту скрухі.

Пісьменнік назваў апавяданне "Адна ноч". Але якая! Пасля яе застаюцца надзеі і ціхі смутак, крануты таемным святлом.

перажыў і зведзе. Разам з тым у яго верхах прысутнічаюць традыцыйныя матывы, калі лірычны герой паўстае выказнікам думак свайго пакалення. А пакаленне Р.Сакалоўскага, нягледзячы на не такі і вялікі ўзрост, нямаюць бабчыла на сваім шляху. Сам жа аўтар, як вядома, зведзе, што такое вайна ў Афганістане. Але суровыя выпрабаванні не азлобілі яго, а наадварот, навучылі яшчэ большай спагадзе і мудрай разважлівасці, цеплыні ў дачыненні да іншых людзей. А яшчэ — прыбавілі на скронях ранняй сізізны:

Любовь и жизнь
Неотделимы...

Адкуль яно? Дзе крыніца? Чаму нейкае няўлоўнае? Б'юся ў здагадках, каб нейка дайсці розумам: што гэта за чужы? Адгадака, як і часцей за ўсё бывае, простая, і прыходзіць яна неспадзявана, у хвіліны душэўнай раўнавагі: аказваецца, святло тое ў радках апавядання, у яго тканіне з думак і пачуццяў, памкненняў і мараў герояў.

Я слухаю іх, суразмоўцаў ля вогнішча, якія сутыкнуліся тут, бадай, выпадкова, і мне здаецца, што неба сваім шатром ніжэй і ніжэй нахіляецца над задумнай зямлёй. Болей таго, я адчуваю, як зоркі, высокія і дрыготкія, апускаюцца недзе ля табара ў траве, каб пачуць, аб чым то сvaraцца, то спрачаюцца, то будзённа гамоняць людзі.

Да вогнішча падыходзіць крыху гуліва Глафіра, амаль яшчэ дзячынкі, знешне бесклапотная. Але яна паспела ўжо спазнаць нягоды: нечакана памёр па невядомай прычыне муж. Засталася яна ў юным узросце без апоры. Ды не апусціла рукі, не надламалася душэўна, захавала і чысціню сэрца, і надзею. Глафіра шукае сябе сярод людзей. Яна марыць аб светлым каханні, аб тым, што яшчэ сустрэне сваё сапраўднае шчасце.

Пра свой лёс гамонка ля вогнішча ў старога Мікалы. Усе свае семдзесят гадоў ён у дарозе. Яго думкі афарбаваны мудрасцю чалавека, якому вядомы многія таямніцы жыцця. "Галоўнае, гэта каб быць сярод людзей", — кажа цыган, тым самым настаўляе на шлях свайго маладога суразмоўца, які толькі пачынае самастойнае жыццё.

Перад намі стары цыган — як на споведзі, ад якой вее шчырасцю, і хочацца верыць яго простым і даходлівым словам. Нейка лягчэй пачуваеш сябе, калі слухаш Мікалу: прыбаўляецца жадання стражэй глянуць на сябе, вастрэй ацаніць, што карыснага зрабіла для сябе і людзей, што сутыкаюцца на жыццёвай дарозе.

І зусім не бесклапотна жывуць цыгане, як, можа, некаму падаецца. У іх свае праблемы, якія, бывае, выліваюцца ў жорсткія канфлікты. Аўтар невыпадкова ўводзіць у тканіну апавядання сон пра Рому. Ён, малады, паспрабаваў адысці ад традыцыйнага табара, што занепакоіла цыганаў, і яны сабраліся па-свойму вырашыць спрэчку. Можна толькі здагадацца, чым яна скончылася.

У тую ноч ля вогнішча аўтар прачытаў разам са мной цікавыя старонкі жыцця вечных вандроўнікаў — цыган. Міжволі слухачамі сталі і зоркі, дрыготкія і высокія, і коні, што непадалёку скублі траву, і ўсё наваколле, якое не магло спачыць у сне ля зыркага агню.

Але сатлеў цурбыль. На месцы вогнішча застаўся прысак. Вярнуліся на неба, якое стала ясным, і нават паспелі ўжо змяшчацца з ім зоркі. Недзе ля рэчкі прагнуўся лёгкі ветрык.

Неўпрыкмет наступіла раніца. У наваколлі зусім светла. Ад сонца, якое праменьніц на ўсходзе. Ад следу на роснай траве, які пакінуў стары Мікала, што першым рушыў у пасёлак, дзе трэба спыняцца на сталую працу. Ад усмешкі Глафіры, якая стаяла ля вербалозу, ад яе вачэй, у глыбіні якіх высвечвала нешта бурштынавае.

Цыганы рана падняліся, каб перабірацца на новае месца, у саўгасны пасёлак. Растаць з ім будзіць трывогу, але і пакідае надзею, што сустрэчы з добрымі людзьмі абавязкова паўтараюцца. Яны будуць зноў і зноў. Незабываюны, як святло вачэй юнай Глафіры і мудры роздум старога Мікалы ў тую летнюю ноч пад зорным небам.

Наталля КУЗЬМІЧ,
студэнтка БДУ

Я эту истину
Постиг.
Когда нечаянно
Сидели
Влепели — как белые
Стихи...

Лепшыя з твораў Р.Сакалоўскага прадывітаваны сэрцам. Адкрытае пазта, даверлівасць яго лірычнага героя перадаецца і чытачу, які любіць паззію і які ўмеў па-сапраўднаму цаніць дружбу, сяброўства, каханне. А акурат гэтыя матывы ў кнізе і вызначальныя.

Р.ТАРАСЕВІЧ

Сустрэчы

"НЕ ЗГОДЗЕН З ТЫМ, ШТО ВЫМЕРЛІ ПАЭТЫ"

Не так часта, як раней, выбіраецца ў дарогу народны пісьменнік Беларусі І.Шамякін. Усё ж гады далёка не тыя, каб рэгулярна ездзіць на сустрэчы з чытачамі ці прымаць удзел у розных мерапрыемствах, якія праводзяцца не ў сталіцы — як-нікак, а ў пачатку наступнага года спаўняецца яму 75... Але гэтым разам Іван Пятровіч на паездку згадзіўся ахвотна, не змог адмовіць М.Мятліцкаму ў прапанове наведаць Глыбокае. І не толькі таму, што Мікола — яго маладзейшы сябра. Была на тое і не менш важкая прычына — М.Мятліцкі з'яўляецца выдавецкім рэдактарам кнігі Тамаша Ляшонка "Запознены дар", што нядаўна выйшла ў "Мастацкай літаратуры". А зборнік гэты — незвычайны. Ён і першая кніга аўтара, але ён жа адначасова і выбраннае Фамы Васільевіча. Сімтэмаўтэчна і тое, што прэзентацыя "Запозненага дару" мелася адбыцца акурат у дзень нараджэння Т.Ляшонка, а спаўнялася яму...шэсцьдзесят гадоў.

Кажаце ўзрост далёка не "паэтычны"? Доля ісціны ў падобным сцвярдзенні, канечне, ёсць. Аднак у любым правіле абавязкова ёсць і выключэнне. Пад яго і "падпадае" Т.Ляшонка. А што гэта і на самай справе так, лёгка пераканацца, калі пазнаёміцца з яго кнігай. Ды шмат у гэтым дапамагла і юбілейная вечарына, што ладзілася ў гонар паэта ў глыбоцкім ДOME культуры.

Але, паэта! Шчыра аддадзенага літаратуры, які, як кажуць, зорак з неба не хапаў ды ішоў сваёй сцяжынай ўпэўнена, хоць, здавалася б, і мусіла б яна збочваць з літаратурных бальшакоў. Ды пра ўсё па чарзе... Нарадзіўся Т.Ляшонка (сапраўднае прозвішча Лашонак) у вёсцы Загор'е Глыбоцкага раёна. Дарэчы, назва роднай вёскі падказала яму і яшчэ адзін з псеўданімаў — Тамаш Загорскі, якім ён таксама падпісвае свае творы. Найперш тыя, што друкуюцца ў глыбоцкай раённай газеце "Веснік Глыбоччыны". Пасля заканчэння сярэдняй школы служыў у арміі, вучыўся ў тэхнічным вучылішчы, працаваў электрамэнцарам у калгасе і адначасова завочна спасцігаў азы навукі і ў Беларускім інстытуце механізацыі сельскай гаспадаркі (цяперашні агра-тэхнічны ўніверсітэт). Набыў прафесію інжынера-электрыка і цяпер на працягу дваццаці пяці гадоў узначальвае Глыбоцкае міжраённае аддзяленне прадпрыемства "Энергангляд", што ўваходзіць у склад вытворчага аб'яднання "Віцебскэнерга".

Паззія ж спадарожнічае Т.Ляшонку ўсё жыццё. Бадай, і цяжка сказаць дакладна, што найбольш паспрыяла яго жаданню ўзяцца за пяро. Несумненна, казаліся задаткі таленту, якія рана ці позна, але абавязкова мусіць заявіць аб сабе. А ў астатнім? Магчыма, прыгажосць — дзіўная і непаўторная родных краявідаў на азёрнай Глыбоччыне... А можа, каханне да дзяўчыны з такім рэдкім для вёскі імем Німфа (з жонкай Фамы Васільевіч крочыць шчасліва па жыцці ўжо 35 гадоў) стала прычынай таму, што захацелася пісаць вершы...

Хутчэй, аднак, паўплывала і першае, і другое, бо Т.Ляшонку аднолькава удаюцца і вершы аб прыродзе, і творы пра каханне. Дарэчы, у кнізе "Запознены дар" яны прадстаўлены разам у раздзеле "Лірыка". А яшчэ ў зборніку ёсць раздзелы "Грамадзянская лірыка" і "Гумар". Не без удзелу рэдактара М.Мятліцкага атрымалася такая ўдалая кампазіцыя кнігі.

Ды і прадмова Міколы Федзюковіча "Пладаносны агонь", як нельга, дарэчы. Уласна кажучы, М.Федзюковіч па сутнасці стаў, як пастаянны вядучы літаратурнай пошты на радыё, першым, хто адкрыў для чытача гэтага таленавітага і самабытнага аўтара. Т.Ляшонка друкаваўся таксама ў часопісе "Вожык", газетах "Чырвоная змена", "ЛіМ", "Белорусская нива", іншых выданнях. Ну а што да кніжкі, то, як слухна гаворыць М.Федзюковіч, "зборнік лірыкі "Запознены дар" яшчэ раз пацвярджае думку, што паззія ствараецца не мітуснёй і не легкаважымі, разлічанымі на мімалётную папулярнасць "адкрыццямі". За ёй заўсёды павінна быць тая чыстая глыбіня духоўнай сутнасці, якая і з'яўляецца адзіным і сапраўдным зместам

мастацкай літаратуры. Гэта традыцыя нашага прыгожага пісьменства, гэта яе пладаносны агонь".

А наконт самога Т.Ляшонка, дык у яго, як і ў кожнага творца, сваё разуменне сутнасці і прызначэння паззіі. У пэўнай меры яно дае аб сабе знаць і ў вершы "Час і Пегас". Праз роздум аб нашым трывожным, тлумным і такім цяжкім часе: "А ці патрэбны вершы ў тлуме рынку — // Мо ў гандляра аб іх душа баліць? // Ці ў жабрака-нябогі, што скарынку // На два абеды марыць падзяліць?" І праз катэгарычнае непрыманне прыстасаванства. Праз веру, што, нягледзячы ні на што, паззіі ёсць месца на зямлі і абавязкова прыйдзе часіна, калі яна спатрэбіцца і тым, хто сёння абяздолены.

І па-свойму, надзіва непаўторна, хоць няцяжка пры гэтым заўважыць і пэўную знаёмасць матываў (усё ж куды важней ўнутраныя інтанацыі, тое, што прачытаецца між радкамі паяднасць з Бацькаўшчынай, з Беларуссю прамаўляецца ў радках, якія ўзяты да кнігі эпіграфам:

А мне ў жыцці, мой кут бацькоўскі, трэба
Не пачуцьце ўзаемнасці, о не! —
Каб той, другі, каму адкрыеш неба,
Любіў цябе шчэ болей за мяне.

Усё характэрна паззіі Т.Ляшонка і адкрылася ў час вечара. Адчуць яе вабнасць, жыццёвую напоўненасць, пранікнёную лірычнасць дапамагла выступленні І.Шамякіна, М.Мятліцкага, Навума Гальпяровіча, Алеся Жыгунова, сябра юбіляра па літаратурным аб'яднанні "Далягляд" Віталія Гарановіча, а таксама сяброў з літаб'яднання "Світанак", што працуе ў суседняй Шаркоўшчыне...

Гучала німаля прыязных слоў, ды ўсё ж, сумнення ў тым няма, прама-такі цудоўна, калі можа прамаўляць сама паззія. І яна на вечары таксама загаварыла. І не проста адна, а ў спалучэнні з музыкай. Такая магчымасць атрымалася дзякуючы магільёўскаму кампазітару Міколу Яцкову, які, перш чым даць слова песням, раскажа, што выпадкова прачытаўшы ў газеце "Чырвоная змена" некалькі вершаў Фамы Васільевіча зразумеў — гэта акурат тое, што, як кажуць, само сабой прасіцца на музыку.

Песні прагучалі ў выкананні глыбоцкага вакальна-інструментальнага ансамбля "Расстанне" і знакамітага Алена, які спецыяльна завітаў з Наваполацка, каб вітаць Фаму Васільевіча.

Віталі Фаму Васільевіча і калегі па працы — прадстаўнікі абласнога начальства, раённага. Гаварылі ў першую чаргу пра яго прафесійныя поспехі. Што ж, і гэтыя словы заслужаныя, бо працуе Т.Ляшонка самааддана. Тым не менш, на вечары ўсё ж пераважалі ацэнкі, якія тычыліся непасрэдна яго літаратурнай дзейнасці.

Хораша, працула гаварыла пра паэта і першы намеснік старшыні Глыбоцкага райвыканкама Т.Сауліч, а гэта дзякуючы і яе пастаяннай падтрымцы, вялікай улюбёнсці ў літаратуру і ладзяцца падобныя сустрэчы. Так было, дарэчы, і летася, калі прадстаўнікі выдавецтва "Мастацкая літаратура" ладзілі ў Глыбокім "круглы стол", прысвечаны надзённым праблемам прапаганды літаратуры, і сёлета падчас прэм'еры новага фільма І.Дабралюбава, створанага па новых творах І.Шамякіна.

Увогуле, як ні даводзіцца цяжка "Мастацкай літаратуры", а тут парупіліся выдаць кнігу Т.Ляшонка надзіва аператыўна і хутка. Ды і парываць сувязі з глыбоцкімі не збіраюцца. У планах выдавецтва выпуск калектыўнага зборніка членаў мясцовага літаб'яднання. А што да Т.Ляшонка, дык (гэтая думка неаднаразова гучала і ў час вечара) яму месца ў Саюзе беларускіх пісьменнікаў. Хоць часам пры ўважлівым чытанні яго твораў можна знайсці і той гладкаліс, які наўрад ці можна назваць пазтычным адкрыццём. У цэлым "Запознены дар" — дар своечасовы.

Сёння, калі бездухоўнасць запалання грамадства, вельмі да месца паззія па-сапраўднаму зямная і непаўторная. Таму нельга не вітаць тых, хто, падобна Т.Ляшонку праз усё жыццё захаваў адданасць матчынай мове, паззіі.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

ДЖУБАНУ
МУЛДАГАЛІЕВУ — 75

ДНЕЕ
НАДЗЕІ
СВЯТЛО

Як адважыцца, як адважыцца?
Цісне думак натоўп табунны.
Рассыпаюцца словы — не вяжуча
Перад прывідным гмахам трыбуны.
А ці гожа адкладваць на потым
Тое ўсё, што сказаць абавязаны?
Ты аплачэш дунзёным потам
Словы судныя, што не сказаны.
Хіба можна на потым адкласці
Хваляванне, што сэрца поўніць,
І любоў, і святое прычасце,
І сваю малітоўную споведзь?
Кліч ратунку, у ваце не вязні,
Прычкайце насення, палеткі.
У грудзях маіх словы-вязні,
Што, як птушак, не выпусціў з клеткі.
А прамоўцы ставонна гавораць,
Хоць няма ні граша за душою.
Як свой боль невыказны агораць —
Стралянінаю ці імшою?
З жыццядайна ласкай ці з прашчаю
Падаешся да бліжніх ціхутка?
Не забудзь жа,
ты — рэха прашчураў,
Ты — нашчадкаў сваіх набудка.
Хай на спадчынных шалях узважыцца
Слова "Бог", што сумленне адродзіць.
Як адважыцца, як адважыцца?..
А жыццё, як цягнік, адыходзіць.

АДРАДЖЭНЦЫ
І АДРАЧЭНЦЫ

То з надзеяю, то са страхам
Ужываюцца, як шаленцы,
Пад адзіным айчынным дахам
Адраджэнцы і адрачэнцы.
Адраджэнцы —
прамень у вакенцы,
Што высвечвае Бога аблічча.
Слугі дэмана адрачэнцы
Зброяй бразгаюць ваяўніча.
Тыя, доля чья праспана,
Вечна рады выпягвацца ў струнку —
Рабалепна глядзяць на пана,
Слёзна просячы паратунку...

Хоць не знаём, куды мы едем,
Хоць і нас ліхаманкава водзіць,
Нашы звадкі —
не ў прыклад суседзям! —
Да крыві яшчэ не даводзяць.

Вас, як д'яблавых навучэнцаў,
Адшчапенцаў і адрачэнцаў,
Гневу нашых нашчадкаў залава
Судна змые з айчыннага дрэва!

Перад поклічам чорных дзюрак
Утрымацца вы зможаце ўсё-ткі:
Адраджэнцы, пад вамі падмурак,
Што вякамі закладвалі продкі.

Хлебадайныя адраджэнцы,
Вас прадоўжаць і дзеці і ўнукі.
Возьме Лета вас, адрачэнцы,
У абдымкі свае без прынуці.

Употаі спее катастрофа,
Пакуль памкнем ты гарыш.

У кожнага свая Галгофа,
Наканаваны доляй крыж.

Табе яго да скону несці,
Як бы нясцерпа ні было.
А ўсё ж нясмела днее дзесьці
Надзеі дрогкае святло.

Не слухай статкавыя клікі,
Што глушаць слых твой у жыцці.
Ці ты малы, ці ты вялікі,
Да Чалавека дарасці!

Тады і станеш сынам божым,
Ахвярным праўнукам Хрыста.
І перад позіркам варажым
Цябе ўратуе правата.

Не трэба слоў і маршаў бравых,
Каб іскры з каменя красаць.
Павер, што фолькі ў добрых справах
Любому з нас уваскрасаць.

НЕ ЗАБЫВАЙЦЕ

Стралялі ў нас маланкі і грамы,
Мы дыхалі парахавым угарам.
За што, не знаём, паміралі мы
Пад Кандагарам,
Пад Кандагарам.

Была ратункам нам любоў матуль,
Як хлеб, што неслі мы
у находным ранцы.
А вы пра нас гаворыце дасюль,
Што мы — афганцы,
Што мы — афганцы.

Не забывайце наш крыжовы час,
Нанова забыцём не забывайце
І цынкавымі хлопчыкамі нас
Не называйце,
Не называйце.

І сёння пад прыцэлам наша раць...
Пякучыя слязіны нашых блізкіх,
Як зорачкі нязгасныя, гараць
На абелісках,
На абелісках.

Усіх нас, вінаватых без віны,
Агнём знішчальным на чужыне секла.
Мы ўсё яшчэ вяртаемся з вайны,
З зямнога пекла,
З зямнога пекла.

Дасюль па нас маланкі і грамы
Страляюць і атручваюць угарам.
За што, не знаём, паміралі мы
Пад Кандагарам,
Пад Кандагарам.

НУЛІ

Рахункаводы ўспяцелі:
На хрусткіх купюрах лічбы
Скачучь,
Нібы звар'яцелі...
— Спыніцеся! —
Кінуць кліч бы.
Яны у бязгрэшнасці божацца,
Множацца, множацца, множацца,
Не болей, як круглыя жулікі
Нулікі,
Нулікі,
Нулікі.
Хоць думнае месца займаюць,
Прудомшы з прыблуднага семени,
Але, вядома, не маюць
Нулі ані роду, ні племені.
Закон наш —
Дзвіз застольны:
Камандуе, хто налівае!
Мы знаём твой вырак няўмольны,

Адзнака жыцця нулявая!
Дзе вестак узяць нам харошых,
Якое аблічча аддзеніцца,
Калі і ў жыцці, як на грошах,
Нулі надзіманая цэняцца?
Што гэта,
Што гэта робіцца —
Здабытае продкамі гробіцца?
Нулі —
На прастолах вялікасці
У згубнай сваёй бязлікасці!
Чуюцца каралямі
Мёртвыя душы-ільдзікі.
Цёмнае царства з нулямі,
Дзе твае ўсё-ткі адзікі?

Гадаем мы, галовы
Пахлаўшы на далонь,
Што ўсё-ткі тояць словы —
Агонь,
Агонь,
Агонь?

Агонь, што ў хатняй печы,
Цяплом лагодзіць кроў,
Калі, нібы на сечы,
Страляе рота дроў.
Распальвай без апаскі
У згодзе з тым, хто люб,
Агонь ратоўнай ласкі,
Агонь гаючых губ.
Твой думны дух мацуе,
Іскрынкамі ў вачах
Сваволіць і танцуе
Тваёй любві ачаг!
Але, але бывае
Жыццю наперарэз
Агонь, што забівае,
Агонь, што паліць спрэс.
Агонь знішчальнай кулі,
Зарад свінцовы зла,
Што смерць з пякельнай рулі
У твар вам навяла...
Агонь, што ўпотаі марыць
Свет спапяліць зусім,
Што прагне валадарыць
Усім, усім, усім.
Хай кожны з нас усклікне,
Ратуючы радню:
— Наш дом зямны не знікне
У полімі агню!

Прыгадаем, што не раз бывала:
У людзей у розныя гады
Ад пакутаў памяць адбівала,
Аднімала мову ад бяды.

Немата не паддаецца лекам,
Немата — зямлёй схаваны крот.
Згубна быць без мовы чалавекам,
А калі без мовы ўвесь народ?

У мане і клопаце жабрачым
На свае забыўшыся правы,
Мы аслеплі гэтак,
што не бачым:
Павадыр у нас без галавы!

У дрымучым гушчары блукаем,
Д'яблавой кранутыя кляцьбой,
Бор маўчыць, хоць жаласна гукаем,
Самі размінуліся з сабой!

Дзе выратавальныя замовы,
Што загояць немаць?
Дзе ж вы, дзе ж?
Мой народзе, як жывеш без мовы,
І куды без памяці ідзеш?

Найбольшая перамога —
Яе пазыўных не упасці! —
Прымусяць сябе самога
З удачы,
Як з дачы,
Пайсці.
Пайсці без аглядкі са сцэны,
Пакінуўшы нешта з сабой,
Калі скаланае сцэны
Воплескаў гулк прыбой.
Пайсці хадой невідзімкі
З утульнай сваёй любві,
Калі ўжо яе абдымкі
Халодзяць агонь крыві...
Пайсці — і няхай у застоллі
Гармідар яшчэ не малы,
Страляюць яшчэ да столі
Вінных бутэлек ствалы.
Пайсці, покуль чутным не стане
Неспрадказальнае "прэч",
Помнячы, што расстанне —
Пярэдадзень новых сустрэч.
Ад чаднай удачы знямога
Ужо на душы не скрабе,
Калі ад сябе самога
Ідзеш да самога сябе.

БАРЫСУ
АЛЕЙНІКУ — 60

На Украіне Барыс Алейнік — чалавек
і творца знакаміты, з'яўляецца лаўрэатам
Дзяржаўных прэмій СССР і Украіны. Добра
ведаюць Барыса Ільіна і на Беларусі. У тым
ліку і па творах, якія па-беларуску загучалі
дзякуючы перакладам Рыгора Семашкевіча,
Ільі Клаза, Генадзя Бураўкіна і іншых,
змяшчаліся ў газетах, часопісах "Маладосць",
"Полымя", калектыўным зборніку "Рэха
ў граніце" (1975). На беларускай мове
пабачыла свет і кніга паэзіі Б. Алейніка
"Заклінанне агню" (1979). У сваю чаргу
Б. Алейнік на ўкраінскую мову пераклаў
творы Аркадзя Куляшова, Рыгора
Барадуліна, Генадзя Бураўкіна, Ніла Гілевіча
і іншых беларускіх паэтаў.

ВІНАВАТА...
СОФ'Я ШАХ

Паэтку Соф'ю Шах добра ведаюць аматары
літаратуры ў горадзе над Бярэзінай, дзе яна
жыве і працуе. І таму на прэзентацыю кнігі
"Пад высокай лагодай нябёс", выдадзенаю
"Мастацкай літаратурай", у Светлагорскай
цэнтральнай бібліятэцы сабралася шмат
прыхільнікаў таленту аўтаркі.

Сваімі ўражаннямі падзяліліся дырэктар
цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы Наталля
Турчанка, супрацоўніца бібліятэкі Галіна
Кузняцова, настаўніца Галіна Котава, Любоў
Лазко і іншыя.

І, вядома ж, выступіла сама С. Шах.

"НЁМАНЕЦ"
РАСПРАЎЛЯЕ
КРЫЛЫ

Ужо не першы год пры рэдакцыі Уздзенскай
раённай газеты "Чырвоная зорка" і раённай
бібліятэцы імя П.Труса працуе літаратурнае
аб'яднанне "Нёманец". Чытачы раёнкі
штомесячна могуць знаёміцца з творчасцю
мясцовых аматараў паэзіі і прозы. Асобныя
аўтары друкаваліся ў часопісах "Маладосць",
"Першацвет", газетах "Белорусская нива",
"Наша доля", штотыднёвіку "Літаратура
і мастацтва", іншых выданнях. Намаганнямі
членаў аб'яднання пабачылі свет два
калектыўныя зборнікі, надрукаваны кнігі
Васіля Гурскага і Віктара Сабалеўскага.
Таму невыпадкава дзейнасцю "Нёманца"
зацікавіўся Саюз пісьменнікаў Беларусі.
Надаўна на пашыранае пасяджэнне
аб'яднання прыехалі Казімір Камейша, Аляксандр
Камароўскі, Аляксандр Махнач і Генадзь
Дзмітрыеў.

Сустрэча з літаратарамі пачалася ў рэдакцыі
газеты. Затым госці і гаспадары наведлі
раённы гісторыка-краязнаўчы музей.
Асноўнае мерапрыемства адбылося ў раённай
бібліятэцы.

Прыхільна былі сустрэты творы Людмілы
Тахненкі, Віктара Сабалеўскага, Людмілы
Гурыновіч, Клаўдзіі Роговай, Віктара Кіслуга,
Анатолія Каралецкага, гумарыстычныя вершы
Міколы Караля і іншых.

Пры аналізе твораў членаў літааб'яднання не
абмысліся і без крматычных заўваг, якія былі
прыняты з разуменнем і павагай, бо гэта
было для маладых аўтараў своеасаблівай
вучобай. Сталічныя літаратары абяцалі
паспрыяць надрукаванню лепшых твораў
уздзенскіх аўтараў у рэспубліканскіх
выданнях.

І зараз такія мерапрыемствы праводзіць
нялёгка, яны вымагаюць выдаткаў. Дапамагае
калгас "Уздзенскі", акцыянернае таварыства
"ВЗМАС", М. і В.Малашэвічы,
Іван СУРМАН

Віншуем!

Уладзіміру ПАЎЛАВУ — 60

25 кастрычніка — 60 гадоў нашаму таленавітаму пісьменніку Уладзіміру Паўлаву.

Літаратурную працу ён пачаў з паэзіі, выдаў кнігі “Узлётная паласа” (1960), “Далягляд” (1964), “Светацелі” (1967), “Начная балада” (1971), “Сонца купаецца” (1976), “Сляза на вейцы” (1982), “Гадавое кальцо” (1986) і іншыя. Плённыя набыткі У. Паўлава і ў галіне прозы — кнігі апавесцяў і апавяданняў “Годы нашы — птушкі” (1970), “Ад агню і мяча” (1973)... Нямаюць піша і для дзяцей, паспяхова выступае як перакладчык.

Творчую працу Уладзімір Андрэевіч спалучаў з журналісцкай дзейнасцю. Быў загадчыкам аддзела літаратуры і мастацтва, адказным сакратаром рэдакцыі газеты “Чырвоная змена”, адказным сакратаром кінаюлетэна “На экраны Беларусі”. Важкія яго заслугі і на ніве выдавецкай справы — працаваў загадчыкам рэдакцыі паэзіі, затым Збору твораў і выбраных твораў выдавецтва “Мастацкая літаратура”. У 1971—1972 гадах У. Паўлаў быў літаратурным кансультантам СП БССР, а з 1990 года з’яўляецца намеснікам старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў.

З днём нараджэння, шануюны Уладзімір Андрэевіч! Няхай Вам і надалей хораша жывецца і плённа працуецца!

Уладзімір ПАЎЛАЎ

ЛЯВОН І ЛЯВОНІХА

АПАВЯДАННЕ

1 Пасля было многа погаласу пра тое, як Лявон вярнуўся з вайны. Лявоніха з жанкамі жала жыта на гары за ветраком. Туды па апоўдні і прыбег суседскі хлопчык з навіною:

— Ваш дзядзька з фронту вярнуўся. У хаце поўна мужчын, і яны паслалі па вас.

У Лявоніхі аж дыханне перахапіла ад радаснай навіны, а сама неспадзеўкі як успудзілася, як стала на дыбы.

— А няхай пачакаюць да вечара мужчыны. Так і скажы. Бач, ім няўперп чарку наліць. Нікуды не пайду, пакуль не дажнем постаці.

Тут ужо знікавелі жнеі. Распраміліся, пасталі хто з перавяслам, хто са жменей зрэзанага жыта ў руках.

— Пабойся Бога, Лявоніха. Мужык з вайны вярнуўся, а ты... — папракнула суседка Марына.

— Я птушкаю ляцела з поля, калі перадалі, што мой Іван без нагі дамоў прыйшоў, — сказала Хвядора, а Васіліса, мужык якой загіннуў, загаласіла.

— Вось што, жанкі, — як прыпыняючы гаворкі, цвёрда прамовіла Лявоніха, — давайце дажынаць. А ты, Пецька, бяжы і скажы дзядзьку Лявону і мужчынам — хай засцілаюць стол ды нас чакаюць. Мы ўсе прыйдзем, толькі во загон дажнем. Ды без нас хай не пачынаюць, — нагнулася і хапіла ў руку як найбольш каліў.

Жых-жых-жых! І, глядзі, ужо адарвалася ад астатніх Лявоніха. Жанкі гэта заўважылі і нехта ўжо жартуе:

— Бач, і самой да мужыка няўперпкі.

— А то ж.

— Ну што вы, жаначкі, — азваецца Марына, — на гэтым свет стаіць. А тут родная душа, мужык з вайны вярнуўся жывы-здоровы. Хіба ж яна жалезная?!

Лявоніха не была жалезная. Навіна, якую прынёс суседскі хлопчык Пецька, як аглушыла яе. З першага імгнення яна нібы і не зразумела, што адбылося, хто вярнуўся — Лявон, яе мужык, ці яшчэ раднейшая крывіначка, сыноч Васілёк. Ужо вось жыта зажалі, птушкі на крыло птушанят ставяць, а з самай вясны няма ад яго пісьма. Аніякай вестачкі. Пісаў Лявон, і ў іх перапіска абарвалася месяцы за два да Перамогі.

Першай дайшла Лявоніха да дарогі, перад якой канчалася постаць, і загаласіла:

— Сыноч Васілёк, сыночак! Бацька вярнуўся, а ты дзе?!

2 Васілю не было і васемнаццаці, як яго забралі на вайну. Палявы ваенкамат працаваў чамусьці на могілках. Засталіся не спаленымі, дзякаваць Богу, два будынкі сямігодкі, дзе можна было сартаваць па камандах мужчын і хлопцаў, дык не, на могілках. Можна, вайскоўцы апасаліся нямецкіх самалётаў, што яшчэ часцяком праляталі над Замошшам — выявіць зборны пункт і нарабляць бяды, а можа, такі ўжо непазбежны знак лесу ў самой непазбежнасці: вайна і могілкі?

Перад прысутнымі, папрасіўшы слова ў вайсковага начальства, выступіў багатыр, “святый”, як звалі ў вёсцы, Хвядар і пачаў тлумачыць, чаму ўчыняюцца войны, чалавек ідзе на чалавека. Калі б не было зброі, не было б вайны. Таму не бярыце ў рукі зброі, як не возьму і я.

Маладым жа здавалася, што чым хутчэй яны возьмуць вестку, тым ні за што, ні пра што, ды каб ніхто не бачыў, не быў сведкам? Чалавек жа — не іголка, а ў салдата ёсць жа і камандзіры. Вунь іх салдата ідзе да самага верху. Адкажыце маці і бацьку за сына. А то — прапаў без вестак і канец! Армія на тое і армія, каб у ёй былі парадак і дысцыпліна. Ведаем, што не адны мы такія, але ж і вы ведаеце, што ў нас адзіны сын. А хіба і тым не баліць, у каго два ці больш сыноў?! Усім адкажыце або хоць пакажыце магілу.

Не, толькі не гэта!

Расказвалі, многія салдаты без рук, без ног не азываліся, жылі ў прыютах, у шпітальных, багандзельных, абы не палахаць родных, не быць для іх абузай. Сыночак родны, дзіцятка наша, у нас жа яшчэ здаровыя і рукі і ногі, — падаў галасок, ветрам перакажы — птушкамі прыліжым.

Недзе нехта прысылаў пісьмы з Англіі, Амерыкі, ажно з далёкай Аўстраліі. Лявону і Лявонісе гэта было як вестка на надзею, што Васіль іх таксама жывы. Усе ведалі, што большасць гаротнікаў баялася падаваць родным голас, каб не напшкодзіць. Падай, Васька, голас, падай, мілы. Усё спернім, у любы лагер пойдзем, калі і будзе ў чым твая правіна. Але ты нам трэба жывы.

Доўгае чаканне прытуляе надзею. Ды яна ўспыхне нанова, калі неспадзявана красане ажно агнём, хоць запліошчыся.

Пасля вайны ў войску служылі доўга. Набрала абароты “халодная вайна”, ледзьве не пабраліся за чубы з Амерыкай, таму армія мелася быць вялікай. Прызваныя ў сорок чацвёртым — сорок пятым гадах, ацалелыя і не камісаваныя па раненнях і кантузіях, пягнулі салдацкую лямку па пяць-сем гадоў. Ім бы даўно займець сем’і, няньчыць дзяцей, а яны ўсё былі ў рэкрутах.

Быў такім і Мікола, сын суседкі Марыны, аднагодак і таварыш Васіля. Дэмабілізаваўся з Германіі, прынёс радасць у дом бацькоў, а Лявону і Лявонісе надзею на спадзяванне. Перад дэмабілізацыйнай трапіў ён у часць, дзе сустрэў земляка з суседняй вёскі Дарасіно, а той у канцы вайны служыў з Васілём. Праўда, не ў адным узводзе, не ў адной батарэі, а сустрэцца даўно.

3 — Лявон, схадзіў бы ты ў Дарасіно да

таго чалавека, пагаварыў бы яшчэ. Можна, нешта новае пра нашага Васіля ўспомніць.

— Ага, я і сам збіраўся. Ён кожны год штосьці ўспамінае. Чаму б і не? У старасці забываеш, што было ўчора, а што было ў дзяцінстве ці юнацтве, на ўсё жыццё ўразаецца.

“Той чалавек” з Дарасіно прывык да падобных візітаў. Першыя гады прыходзілі да яго з Замошша дзядзька Лявон і цётка Лявоніха. Не з пустымі рукамі, а з чаркай і скваркай. А як жа, “той чалавек” — апошні са сваіх людзей, хто бачыў іх сына. І праз гэта ён стаў ім калі не родным, то амаль сваяком. А чым багацейшая чарка і скварка, думалася, тым паўней чалавек раскажа пра сына, не паскупіцца на дэталі.

І праўда, кожны раз ён згадваў “што-небудзь новае. Няхай дробязь, рысачку, а Лявону з Лявоніхай дабаўлялася надзея.

Васіль быў паўнашчочкі, высокі злымак. І, мабыць, яшчэ рос, і, канешне, набіраўся сілы, бо ўвесь час яму хацелася есці. У запасным палку ў Ворліку, дзе харчавалі гэтак, як і ва ўсіх запасных палках, — абы ногі цягаў ды вінтоўка не паваліла, бацька падкармліваў сына. Чым? Лустай хлеба з драбком цукру, загорнутых у насоўку і засунутай да грудзей пад шынель. Як выпадала сустрэцца ў кароткі перапынак паміж заняткамі, бацька вымаў цёплы гасцінец сыну. “Бяры і не пярэч, а то маме напішу, што не слухаеш тут мяне”.

— Як жа ты адпусціў ад сябе нашага сынка, Лявон? — не раз дакарала мужа Лявоніха, і кожны раз яму не было чым апраўдацца.

— Было гэта раніцай. Узсім рана. Праўда, нас ужо накармілі кашай на кухні і далі падсалоджанага чаю. Ішоў дождж. Шынель намок, цяжкі. Ды і гімнаспёрка на плячах, чую, прамокла. Ад усёго ідзе пара, — расказаў Лявон. — Засунуў я палову пайкі да грудзей, пачаў шукаць пянёк паблізу зямлянкі, у якой мы жылі. Думаў перадыхнуць хвілінку-другую, аж чую, маё прозвішча крычаць. Сэрца як абарвалася, адчуў надобрае. Пабег насустрач галасам. Васілёк! Сыночак! І ён мокры. Цячэ з палкі на бровы, па шчоках. А цяпер я так думаю, што былі ў тых сурогах і Васькавы слёзы. Так і так, гаворыць, вунь нашы ўжо строяцца. Прыехаў “сват” ад мінамётчыкаў, мяне выбраў насіць мінамётную пліту. Так і сказаў: “Плечы сама пад мінамётную пліту”. “Давай пацалуемся і бывай, бацька!”. Першы раз сказаў “бацька”, а то ўсё татады тата. Араней і татачка. Абняліся мы, тройчы пацалаваліся. Ён крутануўся і пабег. Тут толькі я ўспомніў, што не аддаў свайму хлопчыку цёплай паўпайкі. Я — за ім. “Стоі! — крычу. — Возьмі!” Што ўзяць, ён ведаў, але не спыніўся. Павярнуўся адно назад, махнуў рукой і пабег даганяць сваіх. Так і не аддаў яму апошняга бацькоўскага хлеба.

Канешне, мне трэба было неадкладна шукаць свайго камандзіра, выцэйшага начальніка, каб не разлучалі бацьку з

сынам. На фронце няма выпадкаў было, падобных гэтаму. Нават заахвочвалася. У баі бацька сына, а сын бацьку або брата брата не падывае. Не зрабіў я такога, і няма мне даравання да смерці...

Дарасінец і ў першыя гады і пасля расказаў, як яны служылі ў суседніх падраздзяленнях. Ён сувязістам, а Васіль, узваліўшы, цягаў у паходзе і з пазіцыі на пазіцыю мінамётную пліту. Недзе ўжо за Олэрам полк іх трапіў у складанае становішча. Ён вырваўся наперад і з трох бакоў быў акружаны. Некаторыя думалі, што перад канцом вайны мы толькі і рабілі, што пераможна наступалі. На вайне ж — як на вайне. Расказвалі, што ў Берліне немцы ўзялі ў палон двух нашых салдат і тут жа расстрэлялі. Дык гэта пра двух, што ведаем. А пра колькіх не ведаем?

Полк, у якім служылі Васіль з дарасінцам, вымушаны быў адступаць. Дзе ўпадбег, а дзе і бегма. Сын, аднак, мінамётнай пліты не кінуў. Нумар з трубой недзе прапаў, а ён бег праз забалочаную пойму разам з усімі пад прыкрыццё нашай суседняй часці. Пліта выратавала Васіля на той момант. На злёце балванка фауста саданула ў пліну, і сын упаў. Спачатку падумаў, расказаў ён земляку ў мелпункце, што адарвала левую руку. Аж не. Кантузіла плячо, і ад яго да кончыкаў пальцаў пабеглі колкія мурашкі, рука трымцела. Звівала ў жгут косці і жылы...

На гэтым месцы Лявоніха звычайна перапыняла мужа:

— Не расказвай так, Лявонка. Баліць.

Быў паранены і дарасінец. Асколкам расекла скуру на галаве і твар залівала крывёю. Ён сустрэў Васіля за сцяной нейкай ушчэнт разбуранай будыніны. З зацікавага боку сцігнуў каліні параненых.

Колькі год дарасінец аднолькава паўтараў расказ, далаючы, што Васіль ляжаў сярод іншых і не знаходзіў сабе месца. Яшчэ праз пэўны час сказаў, што Васіль сядзеў. Значыць, не такі білагі ўжо ён і быў. Мог, калі што, уратавацца. Потым згадваў, што Васіль папрасіў у яго закурць і ён скруціў яму самакрутку. “Гэта майго сынка больш даймаў, — згадалася Лявоніха. — Дома ж ён не курыў і з фронту не пісаў, што пачаў курць”.

Неўзабаве да сцяны, за якой хаваліся параненыя, падагналі машыну і забралі ўсіх забітаных. Васіль з іншымі застаўся. Потым быццам бы сцяну абваліў нямецкі “тыр”.

... Схадзіў бы ты, Лявон, у Дарасіно да таго чалавека. Можна, што новае ўспомніць. Заўтра ж сынку нашаму, як і Ісусу Хрысту, даруй, Прасвятая Багародзіца, споўніцца трыццаць тры гадоўкі. Мелі б мы ўнучка, як Марына Кольку ад Міколы свайго. І мы назвалі б маленькага па імені бвцікі свайго. Хай у іх Мікола Мікалаевіч, а ў нас быў бы Васіль Васілевіч... Паклікала я Міколку ў двор, даю яму яечка. А ён нязвыкла пазірае. Гавару, бяры, хопіць цукеркамі зубкі псаваць. Ды пытаю: а ці ж скорка, Колька, у школу пойдзеш? Ён адказвае: “Ужо, бабо, і ранец купілі”. Во як хутка адны старацца, а другія растуць — дзеці і ўнукі ў людзей. А наш жа ўсё малы, — уздыхае Лявоніха, — І ці паверыш, Лявон, чым аздачыла мяне хлопчане? Ні з таго, ні з сцяго пыгае: “Бабо, а як родзіцца бандыты?” Я і рот разавіла. Учора прыязджала кінаперасоўка, было ў школе кіно. Мабыць, пра бандытаў. Нагледзеўся. Кажу, унучак, бандытамі не нараджаюцца, імі становяцца. Дзеткі ўсе аднолькавыя. А вось хто не слухае старэйшых, хлусіць, бярэ без дазволу чужое, з таго пасля і выходзіць бандыт. Як думаеш, Лявон, наш бы Васілёк Васілевіч спытаў пра такое, га?

— А чаму ж не, хіба наш быў бы горшы за іншых?

4 Вяселле ў Марынінай хаце. Жэняць Кольку, таго, што пытаў перад першым класам пра бандытаў. Колька цяпер — Мікалай Мікалаевіч. А дзе ж ты, Васіль Васілевіч, чаму не нарадзіўся?

Хата ў Марыны новая, пагляная, перабітая канню на некалькі пакояў. У большым, зале, маладыя, сваты, моладзь. У меншым пакоі — астатнія госці. Хто-ніхто і на кухні. Найболей з тых, хто дапамагае Марыне глядзець за сталамі. А што ёй памагаць? Яна, равесніца Лявоніхі, больш камандуе.

На свай час у Лявона з Лявоніхай хата была ці не самая вялікая ў Замошшы. Не толькі на асяродку сяла, дзе яны жывуць, а і ва ўсёй вёсцы. Дзед Лявона служыў у пана лесніком. Сам пан прыязджаў з Пагоста на паляванне. На лёткім вазку, з некім са слуг. А дзед вельмі добра вабіў ваўкоў, за што, як і за добрую службу, пан даў яму лесу на новую хату. Ды такога, што сёння, можа, толькі ў Белаежскай пушчы і застаўся. Абчасаныя бярвеніны да

(Працяг на стар. 9)

ШТОДНЯ —
НОВЫ ГОРАД

Такое, ці амаль такое жыццё пачалося ў музыкантаў Акадэмічнага сімфанічнага аркестра Беларусі, харыстаў-шырмаўцаў ды групы мінскіх салістаў. 8 кастрычніка яны выправіліся на гастролі па Іспаніі, якія прадоўжацца да 6 лістапада і пройдуць праз 18 гарадоў. На "маршрутнай карце" нашых артыстаў і сапраўды ці не штодня — новы горад. Падчас турніз давадзецца, напрыклад, пяць разоў вяртацца з канцэртамі ў Мадрыд! Дарэчы, канцэрты пройдуць пад кіраўніцтвам дырыжораў Пятра Вандзілоўскага ды Міхала Казінца, якія ўключылі ў гастрольны рэпертуар Дзевятыю сімфонію Людвіга ван Бетховена і сцэнічную кантату Карла Орфа "Карміна Бурана". Гэта ўмовы кантракту, які заключыла з беларускімі музыкантамі фірма "Адэмарт", вядомая сваімі стасункамі з опернай групай нашага ДАВТа — яна ўжо неаднойчы атрымлівала гастролі ў Іспаніі.

С. Б.

ВЯРНУЛАСЯ
ДА ВЫТОКАЎ

Ёй часта сняцца сібірскія прасторы і прыгажосць далёкаўсходняга краю. Там прайшла значная частка жыцця Любові Васільеўны Самохінай — таленавітай мастачкі з горада Бяроза, там засталіся магілы яе бацькі і мужа...

Лёс жорстка абышоўся з іх сям'ёй. Пасля вайны быў рэпрэсіраваны і высланы ў Сібір бацька, за ім паехала і маці. Здаецца, дзецім суджана стаць назаўсёды сібіракамі, тым больш, што і яны завялі там свае сем'і. Але ўсе гады жыцця ў Сібіры маці выхоўвала ў дзеціх цёплыя пачуцці да роднай беларускай зямлі. Ад яе ўпершыню пачула Люба аб прыгажосці краю, якога ніколі не бачыла.

Маляваць яна пачала з дзяцінства. Спачатку гэта былі малюнкі герояў прачытаных кніг. З узростам тэмы рабіліся ўсё больш пэўнымі, сур'ёзнымі, з філасофскім роздумам. Напрыклад, тэму адной з карцін — "Хутар удавы" — ёй падказаў верш, апублікаваны ў часопісе і прысвечаны жанчынам-удовам вёскі Бармуты, што на Брэстчыне.

Пяты год, як Любоў Васільеўна ўслед за мамай пераехала жыць у Бярозу. І ўсе гэтыя гады рыхтавалася да творчай сустрэчы са сваімі землякамі. Яе першая ў Бярозе і трынаццатая па ліку выстава адкрылася ў мясцовым музеі. Водгукі на экспазіцыю — самыя цёплыя. А галоўнае — людзі разумеюць аўтара, суперажываюць з ёй.

На здымках: мастачка з Бярозы Любоў Васільеўна Самохіна; росліна дрэва "Адпачынак".

Фота Яўгена КАЗЮЛІ,
БЕЛТА

Пра Беларускі ліцэй мастацтваў дасведчаны лімаўскі чытач сёе-тое, безумоўна, ведае. Тое, скажам, што існуе, дакладней — праце ліцэй не адзін дзесятак гадоў, што рухаючай сілай яго жыццядзейнасці і галоўным крытэрыем якасці ягонай работы з'яўляецца талент. Самыя дасведчаныя з нашых чытачоў, тыя, што стараюцца не прапусіць творчыя справаздачы, якія ладзяцца ў ліцэй штогод, нават падкрэсліць, што тут таленавітыя ўсе — і навучэнцы, і іхнія настаўнікі. І абавязкова дададуць, што са сцен ліцэя паспела выйсці нямала нашых вядомых мастакоў і музыкантаў, што менавіта ў ліцэй — пачатак, вытокі і карані іх прафесійнага майстэрства і творчага ўзлёту.

Пра сённяшні дзень гэтай адметнай, унікальнай мастацкай вучэльні, пра клопаты і праблемы, якімі жывуць і з якімі сутыкаюцца педагогі і ліцэйцы, наш карэспандэнт гутарыць з дырэктарам ліцэя Анатолем ФІЛІПОВІЧАМ.

ТУТ ТАЛЕНТУ
ЛУНАЕ ДУХ...

— Анатоль Андрэвіч, як кажуць, для зачэпкі — пра назву. Ліцэямі ў дарэвалюцыйнай Расіі называліся прывілеяваныя сярэднія і вышэйшыя навучальныя ўстановы для дзяцей дваранскай, па-нашаму — шляхецкай знаці. Потым гэтая назва знікла, выйшла з ужытку. І раптам — уваскрэсла, як і гімназіі, каледжы, прыватныя школы. Вось і ў вас — не што-небудзь, а ліцэй. Гэта што — мода, павеў часу? Ці ўсё ж маюцца на ўвазе найперш якасныя змены ў падрыхтоўцы будучых спецыялістаў?

— Безумоўна, апошняе! За модай мы не ганяліся. Наша навучальная ўстанова была створана трыццаць тры гады назад, у 1962 годзе. Назву яна займела тады доўгую і надта ж ужо празісную — Рэспубліканская школа-інтэрнат па музыцы і выяўленчым мастацтвам. У паўнейшым варыянце дадавалася і яшчэ адно слова — спецыялізаваная школа-інтэрнат. З 1990 года мы сталі называцца і прасцей, і выразней — Беларускім ліцэем мастацтваў. Згадзіцеся, што гэтая назва і больш важкая, з большым сэнсавым напавненнем. Само сабою, мы не ведалі тады, што ўслед за намі з'явіцца цэлы шэраг розных ліцэяў. Мы ж прыйшлі да свайго новага назову не проста так. Мы шукалі новыя формы навучання і выхавання, пераглядалі ўсе свае навучальныя планы. У нас з'явіліся такія прадметы, як сусветная мастацкая культура, гісторыя рэлігіі. І ці не самае галоўнае — беларуская мова навучання. Мы ці не самыя першыя ажыццявілі пераход на яе. Цалкам! І сёння ў нас ужо ад першага да дзесятага класа — беларускамоўныя, пройдзе яшчэ два гады і ва ўсім ліцэй запануе наша родная мова.

— Майскі рэфэрэндум на працэс беларусізацыі ліцэя не паўплывае? Кажу пра гэта, бо друк паведамляе пра шматлікія выпадкі згортвання адраджэнскіх праграм.

— У нас павароту назад не будзе. Мы рыхтуем нацыянальныя кадры, мы акумуляем у сябе нацыянальныя таленты, і вучыць іх, выхоўваць па-за роднай мовай — нонсенс. Мы ўсе, і педагогі, і вучні, усведамляем, што мова — душа народа, а душа павінна быць на месцы, яна не можа быць непрыкаянай. І таму вывучэнню роднай мовы і літаратуры мы аддаём паглыбленую ўвагу. Сярод настаўнікаў, выкладчыкаў беларускай мовы ёсць у нас самыя сапраўдныя энтузіясты-самаахвярнікі. Назаву хоць бы Паліну Рыгораўну Наскову. Чалавек яна ў самым высокім значэнні гэтага слова творчы, няўрымслівы ў пошуках і здзяйсненнях, дзеля карысці справы сама займаецца распрацоўкай дапаможнікаў і падручнікаў. Урэшце, з прыемнасцю нагадаю вам такі факт: усе нашы выпускнікі ўжо не першы год пры паступленні ў ВНУ заўсёды здаюць экзамены на беларускай мове.

— Ведаючы сітуацыю ў Беларусі з беларускай мовай, хачу вольна прашаць: у вас жа таксама не ўсе педагогі валодалі беларускай мовай. Многім, пэўна, даводзілася вучыцца і перавучацца?

— Вядома, даводзілася, мы ж не на выспе жывём. Дзеля гэтага ў нас і сёння працуюць спецыяльныя курсы. Праводзіць заняткі і чытаць лекцыі запрашаем самых лепшых спецыялістаў, у тым ліку і з Акадэміі навук. Усе мы, па сутнасці, прайшлі праз гэтую школу. Той, хто адчуваў, што за адзін год не набыў неабходных ведаў і навыкаў, заставаўся, так бы мовіць, на другі год.

— Анатоль Андрэвіч, вы добра думкі пра ліцэйскі педагогічны калектыў. А як ён згуртаваўся? Якія крытэрыі адбору ці падбору выкладчыкаў і выхавальнікаў?

— У нас конкурсны падбор кадраў. Першая

ўмова — вышэйшая спецыяльная адукацыя, адпаведная нашым спецыялізацыям і накірункам. Другая — веданне беларускай мовы. Трэцяя — педагогічны і выхаваўчы вопыт. Калі карацей, дык — шукаем і запрашаем добрых спецыялістаў, людзей высокай прафесійнай і агульнаадукацыйнай падрыхтоўкі. Напрыклад, у пачатковыя класы запрасілі на працу Надзею Аляксееўну Старажаву, заслужаную настаўніцу Беларусі, вельмі таленавітага педагога. Бываць на яе ўроках — адна асалода, на іх адпачываеш душой. Яна аўтар шматлікіх педагогічных прац, метадычных распрацовак і — вершаў. Але, Надзея Аляксееўна піша і вершы, і неблагія, скажу вам, вершы. Яе часта запрашаюць чытаць лекцыі ў іншыя школы і ліцэй краіны і нават за мяжу...

Вось так пакрысе і згуртаваўся калектыў аднадумцаў, з якім цікава і прыемна працаваць.

— А колькасна — ці вялікі ваш педагогічны калектыў?

— Не здзіўляйцеся, але — немалы. Справа ў тым, што пад дахам ліцэя сабраны, ці лепш сказаць — паяднаны тры школы: спецыяльная музычная, сярэднеспецыяльная мастацкая і

агульнаадукацыйная. Вось чаму і наша педагогічная сям'я — ажно 145 чалавек. Тым не менш працуем мы дружна, зладжана. Кожны з нас разумее, што вучань — ці то першага, ці то дванацатага класа — гэта асоба, якую трэба паважаць, якая мае такія ж правы, як і мы, настаўнікі. Адносіны паміж вучнямі і настаўнікамі ў нас самыя сяброўскія, таварыскія. Мы даўно пераканаліся: чым бліжэйшыя гэтыя ўзаемаадносіны, тым лепшыя вынікі і агульнаадукацыйнай, і прафесійнай падрыхтоўкі. Мы кажам дзецім: "Гэта ваш дом, вы тут гаспадары, і паводзьце сябе адпаведна, як дома". І навучэнцы, здаецца, адказваюць даверам на давер.

Але я ці не выпусціў з-пад увагі самае галоўнае. Сярод нашых педагогаў — шмат людзей не проста творчых, а і прафесійных творцаў, вядомых дзяцяў культуры і мастацтва нашай рэспублікі. Вось, скажам, нашы выкладчыкі выяўленчага мастацтва Рыгор Сітніца, Валерый Свістуню, Міхаіл Макаранка, Валянціна Свентахоўская, Уладзімір Крываблочки — усе гэта члены Саюза мастакоў Беларусі, ужо вядомыя не толькі ў нашай краіне майстры.

— Анатоль Андрэвіч, ну а ліцэйцы колькі? Як вы іх шукаеце-адбіраеце, чаму вучыце?

— Я ўжо, здаецца, казаў, што ў нас два аддзяленні: музычнае і мастацкае. Вучацца ў нас дзеці з усяе Беларусі — усяго 451 вучань. Яны ў нас вучацца і жывуць, дадому ездзяць толькі ў часе канікул. На музычным аддзяленні займаецца 280 навучэнцаў па спецыяльнасцях фартэпіяна, скрыпкі, віяланчэль, духавыя і ўдарныя інструменты, харавое дырыжыраванне, ну і, вядома ж, цымбалы. Цымбальная група — ці не самая большая. Займаюцца нашы дзеці і харэаграфіяй, яна абавязкова для ўсіх вучняў — з 1-га па 12-ы класы.

— І для дзяцей з мастацкага аддзялення?

— А як жа! Хоць там больш хлопчыкаў, чым дзяўчынак, але і яны, і большыя, і меншыя, ахвотна займаюцца харэаграфіяй. Між іншым, гэта не толькі прыгожая пастава і паходка, але і здароўе, умненне трымаць сябе ў любых абставінах.

На мастацкім аддзяленні ў нас недзе 170 чалавек і працуем там у такіх напрамках, як жывапіс, скульптура, дэкаратыўна-прыкладное мастацтва. На гэта аддзяленне прымаем дзяцей пасля пачатковай школы, і ў нас яны вучацца 8 гадоў, з 5-га па 12-ты класы. А на музычным — усе 12, пачынаючы з першага класа.

— Як вы знаходзіце таленавітых дзяцей, Анатоль Андрэвіч?

— А менавіта знаходзім! З дапамогаю нашых вядомых музыкантаў і мастакоў, супрацоўнікаў раённых і гарадскіх аддзелаў

Бялая выпускніца ліцэя Вольга Іжык выкладае харавое дырыжыраванне.

На занятках хору.

Выкладчык Валерый Свістунюў у класе жывапісу.

Фота А. МАЦЮША

народнай адукацыі, а таксама з дапамогаю тэле- і радыёперадач, выяўляем іх на самых розных выставах і канцэртах ва ўсіх кутках Беларусі. Прапагандуем, так бы мовіць, і сябе. Раз у год для грамадскаці горада мы наладжваем свой справаздачны канцэрт у 2-х аддзяленнях, праводзім выстаўкі, запрашаем на гэтыя мерапрыемствы тэлебачанне — для таго, каб як мага больш людзей ведалі, што ў рэспубліцы ёсць такая мастацкая ўстанова, якая зацікаўлена ў пошуках таленавітых дзяцей. Акрамя таго, выяўджаем у глыбінку самі, шукаем там юныя таленты. Ды і самі навучэнцы, бываючы на канікулах, знаходзяць часта сабе змену. Мы заклапочаны менавіта пошукамі ў глыбінцы. У гарадах, у райцэнтрах ёсць музычныя школы, выяўленчыя студыі, розныя гурткі — там лягчэй выявіць таленты. А вось вёска...

— Але ж, мусіць, і ад выпадковасцей не застрахаваны?

— Выпадковасць дзеці практычна не трапляюць у ліцэй. Ну хіба толькі часам не надта старанны хлапчук трапіцца, гультаяваты. Але і ён хутка разумее, што для ажыццяўлення мары аднаго жадання мала, трэба што дзённа і мэтанакіравана праца. А іншыя выпадковасцей практычна не бывае. У нас досыць строга ўступныя конкурсныя экзамены. Вось, скажам, пры паступленні на мастацкае аддзяленне трэба выканаць тры заданні: жывапіс, малюнак (алоўкам), кампазіцыя. Бывае, што сёй-той малы нічога не чуў пра тую ж кампазіцыю, але затое фарбы падбярэ так адмыслова, што зайграюць усе колеры вясёлкі. Гэта ўжо талент. А наш кляпат — дапамагчы яму развіцца.

— Якія ўмовы для жыцця, вучобы, творчасці дзяцей?

— Мне думаецца, неблагія. Ліцэй — гэта, па сутнасці, цэлы гарадок. Чатырохпавярховы будынак займае музычны корпус. Там ёсць і канцэртная зала, і залы для вучобы, для заняткаў па музыцы па ўсіх напрамках, і для работы аркестраў. Дарчы, у нас узорны струнны мастацкі калектыў, якім кіруе заслужаны артыст Беларусі Валерый Сарока, а таксама ўзорны хор, яго вядзе Валянціна Цітова... Ну, а жыццю і здароўю дзяцей мы аддаём вялікую ўвагу. У нас 4-разовае харчаванне, два спальныя корпусы — для хлопчыкаў і дзяўчынак. Старэйшыя дзеці жывуць па двое-трое ў пакоі, меншыя — трохі ціясней. Ёсць добры медпункт, вельмі прафесійны ўрач і вопытная медсястра. Ёсць пакой псіхалагічнай разгрузкі, які дзеці з ахвотаю наведваюць. Пра адносіны дзяцей і настаўнікаў я казаў ужо. Мы стараемся адносіцца да кожнага, як да роднага дзіцяці, быць для іх бацькамі, і маткаю.

— Анатолю Андрэвіч, сёння шырока практыкуецца платнае навучанне. А што ў вас? Платнае ці бясплатнае? Калі платнае, дык — колькі трэба паяцці? Ці ўсе бацькі могуць плаціць?

— Навучанне і ўтрыманне дзяцей у нас — платнае, але гэтая плата чыста сімвалічная: 30 працэнтаў ад мінімальнай зарплаты, 18 тысяч рублёў у месяц. Згадзіцеся, што такая плата не перакрывае дарогу ў ліцэй усім таленавітым дзецям — нават са шматдзетных сем'яў, дзецям з так званых няпоўных сем'яў, вясковым дзецям. Вёска ў нас сёння ўсё ж бяднейшая за горад. Не ўтрымаюся, прывяду прыклад, надзвычай красамоўны прыклад таго, што ў нас вясковыя дзеці нямаюць. Ёсць у Магілёўскай вобласці вёска Арэхаўка, дык з яе ў нас толькі ў адным класе вучыцца васьмёра дзяцей. Таленавітая вёска!

— Слухаю вас, Анатолю Андрэвіч, і радуся. Выходзіць, усё ў вас добра? Аніякіх праблем і турбот?

— Ну чаму ж! Сёння ды без турбот? Наўрад ці дзе можа быць такое. Самае цяжкае пытанне — гэта матэрыяльная база. Набыць сёння новыя музычныя інструменты практычна немагчыма — дарагавізна несусветная. А нам патрэбны менавіта добрыя інструменты, выскрабы якасці. А іх даводзіцца купляць за

мяжой — у Германіі, Чэхіі. Рамантуем старыя, запрашаем класных спецыялістаў з той жа Барысаўскай фабрыкі піяніна, але і без новых інструментаў абысціся не можам. Возьмем, напрыклад, скрыпкі, віяланчэлі, кантрабасы, іншыя інструменты. Яны павінны быць высокай якасці, гэта значыць, замежнай вытворчасці. Гэта і ёсць тая матэрыяльная база, ад якой залежыць якасць падрыхтоўкі будучых спецыялістаў.

— Спонсары не дапамагаюць?

— На жаль, моцных спонсараў мы не маем, чамусьці не заўважаюць нас фірмы і бізнесмены, не прыходзіць ім у галаву думка падтрымаць юныя таленты. А сёння ж дарагія не толькі музычныя інструменты. Тое ж самае трэба сказаць і пра фарбы, пэндзлі, палатно, гіпс, гліну, метал і г. д., і д. т. п. Усё гэта сёння абарочываецца складанымі, часам зусім невырашальнымі праблемамі.

— Значыць, перспектывы невясёлыя?

— Я б так не сказаў. Мы верым усё ж у будучыню і працуем над далейшым развіццём нашай мастацкай школы, удасканальваем навукальны працэс. Вось, скажам, такое наша новаўвядзенне: усім нашым выпускнікам мы выдаём дыплом аб сярэдняй спецыяльнай адукацыі, а гэта значыць, што яны маюць права працаваць у пачатковай школе, вёсці гурткі і студыі.

А калі больш канкрэтна пра перспектывы, дык, можа здарыцца такое, што мы зноў зменім назву — дзеля выхаду на новы, вышэйшы ўзровень падрыхтоўкі будучых спецыялістаў. У гэтым нас падтрымала і Міністэрства адукацыі і навукі. Наша "Прыкладнае палажэнне" будзе, пэўна, неўзабаве зарэгістравана, і мы станем Рэспубліканскай школай-каледжам мастацтваў. У сувязі з гэтым увесць наш калектыў працу над распрацоўкай новых праграм, новых дапаможнікаў, метадык і падручнікаў. Працуем у цесным кантакце з нашымі акадэміямі музыкі і мастацтваў, з творчымі саюзамі краіны.

— Акадэміі музыкі і мастацтваў — гэта наступныя прыступкі для вашых выпускнікоў?

— Безумоўна! Практычна ўсе яны становяцца студэнтамі гэтых дзвюх вышэйшых навучальных мастацкіх устаноў. За рэдкім выключэннем, калі там надараецца надта ўжо вялікі конкурс — тады сёй-той ступае дарогу мацнейшаму.

Многімі сваімі выпускнікамі мы па праву ганарымся. І яны, скончыўшы вучобу ў акадэміях, стаўшы вядомымі мастакамі і музыкантамі, не забываюць наш, свой родны ліцэй, заходзяць да нас, і мы заўжды рады гэтаму, наладжваем сустрэчы колішніх і цяперашніх ліцэйцаў. Назаву толькі некалькі прозвішчаў. Наш колішні выпускнік Уладзімір Савіч сёння загадвае кафедрай графікі ў Беларускай акадэміі мастацтваў, Святлана Гарбунова — аўтарка помніка Сымону Буднаму ў Нясвіжы, Аляксандр Дранец — пераможца конкурсу на ўзвядзенне помніка Францішку Скарыне ў Мінску, Валер'ян Янушкевіч — аўтар помніка Адаму Міцкевічу ў Наваградку і мемарыяльных Скарынавых дошак у Падурі і Празе, жывапісец Аляксандр Ксяндзоў, згадваемыя мною ўжо Уладзімір Крываблочки, Валянціна Свентахоўская і інш. Сярод музыкантаў наш былы выпускнік Пятро Дударэнка — сёння выкладчык Беларускай акадэміі музыкі, Ігар Капачэўскі — выкладчык Маскоўскай кансерваторыі, Уладзімір Судноўскі — артыст сімфанічнага аркестра тэатра оперы і балета і многія іншыя. Не магу не згадаць і тых, што, набыўшы вышэйшую адукацыю, вярнуліся ў родны ліцэй і працуюць у нас выкладчыкамі, — гэта Таццяна Сяргіеўская, Таццяна Мазанова, Ядвіга Скубілава, тыя ж Валерый Сарока і Галіна Цітова і таксама многія іншыя.

— Дзякуй, Анатолю Андрэвіч, за гутарку. Пспехаў вам асабіста і ўсёй вашай дружнай ліцэйскай сям'і!

Гутарыла Марыя ГІЛЕВІЧ

“УРАТУЙ НАС, БОЖА!” АД КАГО Й ЧАГО?

РОЗДУМ З НАГОДЫ АДКРЫЦЦЯ СЕЗОНА
Ў АКАДЭМІЧНЫМ РУСКІМ ТЭАТРЫ

Набліжэнне канца другога тысячагоддзя проста вымагае асэнсаваць падзею, ад якой мы вядзем летазлічэнне — ад Раства Хрыстова. Як паводле М. Струве, дык веры ў Расіі (у даным выпадку чытаецца — там, дзе ўплывае праваслаўе) і цяпер больш, чым на Захадзе. Толькі слова ў гэтай веры не было, імя яна свайго не ведае. Цяпер, калі вера набыла слова, яна зноў становіцца стваральніцай культуры. І вось тэатры Мінска ў апошні час спяшаюцца нагнаць страчанае за гады афіцыйнага атэізму. Спяшаюцца асэнсаваць самую значную тэму: вера і ўлада, судносіны актыўнага і пасіўнага пачаткаў у нашай гісторыі (“Звон — не малітва” ў Купалаўскім, “Хрыстос і Антыхрыст” у Рускім, балет “Рагнеда”). Рускі тэатр, які зусім нядаўна набыў, нарэшце, статус акадэмічнага, адкрывае сёлетні сезон містэрыяй “Уратуй нас, Божа!”.

Перад пачаткам прадстаўлення мастацкі кіраўнік тэатра Барыс Луцэнка з прываблівай няўпэненнай інтанацыяй у голасе сказаў, што задума спектакль нарадзілася нечакана. Штуршком стаўся прыход кампазітараў Сяргея Бельцокова і Алега Залётнева, якія напісалі музыку да Велікоднага Богаслужэння. Тым часам спявакі і спявачкі Мінскага камернага хору (кіраўнік А. Шут), апрачаны ў белыя балахоны з капюшонамі, што нагадвалі манаскія, запоўнілі сцэну з такімі памятнымі дэкарацыямі да спектакля “Хрыстос і Антыхрыст”. Яны істотна адыграюць, як высветлілася, у гэтым ілюстрацыйным па сутнасці дзействе, паменаваным “містэрыяй”.

Акрамя хору, які астался ўся на балконах дэкарацыяй, на сцэне стаяць сіметрычныя дзве бочкі — на шталт сталю са светкамі, на сцэну выходзіць сівы чалавек у прасторным чорным світэры і пры свечцы пачынае чытаць Евангелле — суд над Ісусам. Начытанай публіцы усё гэта знаёма хутчэй паводле Булгакава, як паводле першакрыніцы. Міхволі ўзнікаюць і паралелі. Такім чынам дэкарацыя стаяць, хор спявае, чытальнік чытае і акцёры тэатра “Рух” распачынаюць рух — без гуку. Выканаўцаў шасцёра, тры мужчынскія фігуры і тры жаночыя, на вышэйшым пункце сцэнічнай прасторы, акрэсленай дэкарацыяй, у празрыстым асветленым паўколе.

...Містэрыя ёсць дзейства на сюжэт, вядомы загадка, са знаёмымі дзейнымі асобамі. Усё супадае! Але... іграецца містэрыя адзін раз на год, Калядная — на Каляды, Велікодная — на Вялікдзень... Праўда, і звычайным кастрычніцкім днём адкрыцця тэатральнага сезона чытанне на сцэне Евангельскага тэксту — у адпаведных духу тэксту дэкарацыях, пры свечках і пад музыку — не можа не стварыць узвышанага, спакойнага настрою, не можа не настройваць на высокі лад. З’яўляецца мужчынская фігура ў эрэбных лахманах, і рух акцёра гарманічна адпавядаюць музыцы і тэксту. Гэта вельмі няпроста — каб нішто не выпірала, не раздражняла вачэй, не разбурала рытму. Ва ўсім спектаклі пластыка была выключана ўдалай, толькі ў адной з жаночых фігур (з чорнымі густымі кудзёркамі) падаліся крыху навязлівымі, знарочыстымі рухі кісцей рук.

“Прыгажосць уратуе свет”. Дужа чыстае і надта лёгка пачалі мы паўтараць гэтыя словы Дастаеўскага. Не прыгажосць, якая любячыца сама сабой, меў на ўвазе вялікі пісьменнік. Не прыгажосць конкурсу прыгажунь. Злагодзіць зямное жыццё, унесці радасць — вось яе задача, і гэта нямаля. Але ўратаваць свет можа ў сілах тая прыгажосць, якая чыста сабе не ведае, сябе не ўсведамляе, гэтак жа як і дабрыйня, якая не ведае, што творыць дабро...

Тры жаночыя фігуры на вышэйшым пункце сцэны, у асветленым сетчатым паўколі інтэрпрэтавалі ў пластыцы музыку, што выконвалася, узаемна дапаўняючы адна адну, прымаючы пачаргова то паставы фігур Тройцы, то ілюстрацыйна выяўляючы сцэну Нараджэння Хрыстова. Перад глядачом праходзілі жывыя карціны на гэтыя сюжэты, выкананыя ў духу раннеадраджэнскага еўрапейскага жывапісу.

Так, вось і ўспомніўся жанр, да якога можна аднесці гэтае прадстаўленне — жывыя карціны! Менавіта такі назоў мела мастацтва падобнага культуры — вельмі папулярнае на пачатку стагоддзя і амаль забытае цяпер; “жывыя карціны” разыгрываліся на прафесійнай і на аматарскай сцэне, мне знаёма гэтае паняцце па аповадах бабулі-тэатралкі і па дзіцячых хатніх вопытах, што яна натхніла.

Тры жаночыя фігуры, што ўвасабляюць

пластычна і жывапісна карціны на біблейскія сюжэты — гэта адна з удач спектакля-містэрыі. А вось з выходам на авансцэну, можна сказаць, у першыя рады глядачоў, справілася ў поўнай ступені толькі адна з іх, тая, якую адзначу па імені персанажа містэрыі, які яна ўвасабляла, — “Магдаліна”. (У афішы проста пералічаны прозвішчы выканаўцаў. Магчыма, гэта апраўдана, бо некаторыя з акцёраў выступаюць у розных, часам проста процілеглых іпастасях). Дык вось, толькі Магдаліна не страціла, а выйграла пры максімальным набліжэнні да глядача. На твары, які выяўляў сапраўдныя душэўныя пакуты, нават слёзы крыху блішчалі. І таму, напэўна, менавіта ёй даверана было сыграць кульмінацыю гэтай містэрыі — узнясенне Хрыста.

Цудоўнае ўзвядзенне — асноватворная падзея для ўсёй хрысціянскай культуры. Вера ў яго ёсць неабходная ўмова прыняцця хрысціянства. Напрыклад, у больш маладой мусульманскай рэлігіі паняцце цуду не з’яўляецца асноватворным, і Махамед — прарок, а не Богачалавек. Махамеду “адкрыліся” асновы новага веравучэння, якое перадусім мела этычны, а не містычны сэнс...

...Вядомаж, мы не бачым самага Узнясення. Але — вецер, якім адчувальна павяяла са сцэны, той пары ў незямнога віхру... Але — хвалюванне, якое нам было дадзена адчуць, калі заклубіўся дым і ў павале пячоры затрымцела і павісла палатно звявальніка... На якім адбілася Ягоная выява... Так, гэта сама ўдалы момант спектакля, ягоная кульмінацыя, і слёзы на журботным, цудоўным твары Магдаліны.

Мужчыны групы “Рух” валодаюць высокай тэхнікай, і фігура Ісуса атры і чалавек пакутніцкай, акрэсленай, а не сыгранай. Не падобнай, на шчасце, да тае “жаночкае здані”, якая мірсцілася геніяльнаму Блоку ў паэме “Дванаццаць”. А вось працэнтальна Евангелля скажу асобна: у яго эрэзаны жарсцыя і сумненні твар аднаго з нас, аднаго з нашага пакалення; з тых, у каго ўзнікла неабходнасць разабрацца, чаму натоўп не даў Пілату вызваліць Ісуса, аддаўшы перавагу Вараву? І чаму здаўся Пілат?

Колькасць адмоўнай энергіі, што назапасілася ў дэкарацыях “Хрыста і Антыхрыста”, выплывае са сцэны. У твары чытальніка мне не хапае маштабу асобы, абаяльнасці, магнетызму, якое заўсёды назапашвае з гадамі твар вялікага артыста. А адзін толькі зварот да падобных сюжэтаў, перапрашаю, падзвігну не ўяўляе...

Цэласнасць ўражання перашкаджае эклектычнасць, якой не пазбегнуць, бо няма камертону, галоўнай ноты, нейкай дамінанты. Работы мастакі Тамары Багданавай, пададзеныя ў дзействе, самі па сабе непаўторныя, але стыльва выпадаюць з ансамбля мастацкіх сродкаў. Вобраз Хрыста, які ў канцы дзейства выносіцца са сцэны ў залу, разануў несупадзеннем і са стылем “жывых карцін” і з кананічнымі выявамі Ісуса. Работы мастакі, мне здаецца, трэба глядзець зблізку — пасля заканчэння містэрыі глядачы былі запрошаны ў верхняе фае і змаглі гэта зрабіць. Неадназначнае ўражанне ад карцін (абразоў?) мастакі дапаўняла дзейства, якое прафанавала царкоўнае прычасце. Магчыма, калі б карціны можна было разгледзець перад пачаткам прадстаўлення, яны настроівалі б глядача на адпаведны лад, але не прэзентавалі б на эмацыянальнае ядро містэрыі. Не ўзнікала б раздражнення ад эклектычнасці, дробнасці, сэнсавых разрываў, і труп рухаўцаў зусім дарэмна выходзіла пасля пералынку на сцэну кланяцца ў звычайных касцюмах. З жанчын толькі ў Магдаліны халіла такту апрачанага нейтральна...

Закончыць нататкі пра гэтае супярэчлівае і эклектычнае відовішча мне хочацца вельмі чым: дэкарацыя “Хрыста і Антыхрыста” міхволі нагадалі пра спектакль, які выклікаў у мяне ў свой час такое моцнае ўражанне (я пісала пра яго ў “ЛіМ” год таму), што пасля прадстаўлення містэрыі — сумнаватага, ілюстрацыйнага, — няцярпна захачелася раптам зноў пачуць у цемнаце страшны, швалюючы голас царэвіча Аляксея — Аляксея Шадыко, і прайсці з ім зноўку шлях выпрабаванняў, накіраваны яму, грэшнаму, смертнаму чалавеку, які імкнецца да святла, але жыве на зямлі... Таму што па самым вялікім рахунку менавіта за гэтым усе мы, вернікі і тыя, хто яшчэ толькі наважваецца імі зрабіцца, прыходзім у тэатр.

Любоў ТУРБІНА

ПАКУЛЬ БОГ СПІЦЬ...

ПЯЦЬ КРОКАЎ "БАТЛЕЙКІ"

Пяць крокаў — таксама шлях. Ты болей, калі гэтыя крокі даўжынэй у год. Менавіта пяць год налічвае ад свайго нараджэння Мінскі абласны тэатр лялек "Батлейка" (г. Маладзечна). 6 кастрычніка лялечнікі з "Батлейкі" адкрылі свой пяты сезон.

Пяты сезон тэатр шчыруе на ніве нацыянальнага культурнага Адраджэння. "Батлейка" адкрыла глядачу Уладзіміра Караткевіча — спектаклімі "Зяц варыць піва", "Жабкі і чарапашка" паводле казак нашага нацыянальнага класіка. Не менш плённай стала інсцэнізацыя беларускага казачнага фальклору — нарадзіліся лялечныя версіі "Сіняй світы", "Піліпкі і ведзьмы". У "Батлейкі" сустрэліся з глядачом творы маладых беларускіх драматургаў — Ігара Сідарука, Сяргея Кавалёва ды іншых.

6 кастрычніка госці і прыхільнікі "Батлейкі" не толькі павіншавалі тэатр, але і падзіліліся на "Дзівосныя авантуры панюў Кубліцкага ды Заблоцкага", адзін з самых яркіх спектакляў тэатра, пастаўлены рэжысёрам Галінай Карбаўнічай паводле п'есы Пятра Васючэнікі і Сяргея Кавалёва. Уцягнуты ў "Авантуры..." глядачы атрымалі магчымасць жахнуцца памерам ды апетыту Страшыдлы, паваражыць на кірмашы з Цыганкаю, пабачыць лялечнага "Цара Максіміяна" ды зазірнуць у "падазроную трубу" астранома-аматара князя Дрыгайлы. Ролі знакамітых панюў выконвалі Уладзімір Уладзіка і Барыс Трусіць.

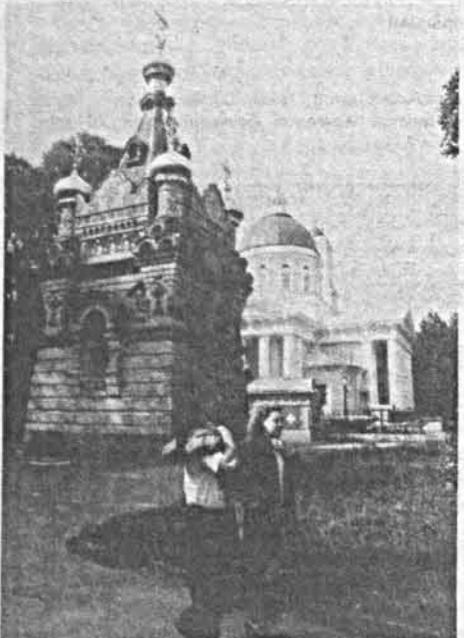
П.В.А.

На здымку: сцэна са спектакля.
Фота У. ПАНАДЫ

ГРАЙ, "МІНСКІ ГАРМОНІК"!

Гарманісты Мінска ды лепшыя музыкі з усіх абласцей краіны збіраюцца на традыцыйны свой "турнір". Два выхадныя дні будзе праходзіць у сталіцы традыцыйны фест-конкурс "Мінскі гармонік". Адкрыеца ён заўтра ў Доме ветэрана, апоўдні. У нядзелю а 13-й гадзіне на адкрытай пляцоўцы ля Палаца культуры аўтазавада працягнеца гэтая святая народнай музыкі. Апафэоз яго адбудзецца ў зале Палаца, дзе а 15-й гадзіне мяркуецца наладзіць урачыстае закрыццё з ганараваннем пераможцаў.

ПАРК НА БЕРАЗЕ СОЖА

Гонар гамяльчан — гарадскі парк імя Луначарскага. Тут, на высокім беразе Сожа вялікае мноства розных парод дрэў і кустоў. Упрыгожаннем парку з'яўляюцца лебядзіная сажалка, Кіеўскі спуск, аранжарэі і зямні сад. Але, відаць, адной з галоўных чудаўных мясцін можна назваць Палацавы ансамбль.

На здымку: Палацавы ансамбль.
Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА,

БЕЛТА

(Працяг. Пачатак на стар. 5)
Як раскажаў У.Казлоўскі, апошнім часам, паводле ўказа А. Лукашэнка, толькі ў сталіцы рэспублікі яго адміністрацыі перададзена каля чатырох дзясяткаў лепшых будынкаў. Поўнасцю распараджаецца імі цяпер Кіраўніцтва справамі прэзідэнта, г.зн. можа здаваць іх у арэнду, праводзіць адчужэнне і іншыя дзеянні. "Ад нас гэтыя функцыі адабраны", — сказаў Уладзімір Мікалаевіч.

У Андрэя Анатолевіча Галдзянкова я папытаўся пра стан перададзеных Адміністрацыі прэзідэнта запаведнікаў. Ён растлумачыў, што пры Кіраўніцтве справамі прэзідэнта створана спецыяльнае ўпраўленне, якое і займаецца запаведнікамі. "Вам удаецца знайсці з імі ўзаемапаразуменне?" — папытаў я. "Іх слова рашаючае", — коротка адказаў ён, дадаўшы, што як спецыяліст, не ва ўсім падзяляе пазіцыю "калег" з Адміністрацыі прэзідэнта, у прыватнасці, іх імкненне "выціснуць" з тых запаведнікаў максімальны прыбытак ва ўрон прыродаахоўным мерапрыемствам.

Усё гэта сведчанні таго, што Адміністрацыя прэзідэнта ператвараецца,

фактычна, ва ўтварэнне, падобнае на былое ЦК кампартыі з яго галіновымі аддзеламі, якія "куруравалі" кожнае міністэрства, а, па сутнасці, трымалі іх на кароткім павадку. І не загадчык аддзела ЦК, ці нават яго намеснік, ішлі нешта ўдакладняць да міністра, а яны выклікалі міністра да сябе, і той ішоў на "паўсагнутых", бо ведаў, што ў тым цэкоўскім кабінцеце вырашаецца яго лёс.

Усё вяртаецца "на кругі своя"? А як яшчэ расцаніць, да прыкладу, і рэгулярна склікаемыя прэзідэнтам "актывы", прысвечаныя становішчу то ў сельскай гаспадарцы, то ў прамысловасці, то ў гандлі, на якіх кіраўнік дзяржавы здымае з вінаватых "стружку", як некалі на такіх жа партгасактывах здымалі стружку з яго самога — дырэктара не лепшага на Шклоўшчыне саўгаса. Ці гэта ён так разумее ўсталяванне рынкавай эканомікі на Беларусі?

Падобных прыкладаў адраджэння парадкаў часоў камуністычнага панавання ёсць нямала. Праўда, поле для "манеўра" ў прэзідэнта меншае, чым яно было, скажам, у першага сакратара ЦК КПБ, якому і ў страшным сне не магло, да

прыкладу, прысніцца, што нейкае яго рашэнне, хай і самае валюнтарысцкае, можа быць некім аспрэчана ці нават дэзаўтуравана, як цяпер гэта здарылася з А. Лукашэнкам, указ якога, што перакройваў прыняты Вярхоўным Саветам бюджэт, аб'яўлены Канстытуцыйным судом не адпавядаючым Канстытуцыі, а, значыць, не законным. Тут Аляксандр Рыгоравіч можа пазайздросціць Пятру Міронавічу Машэраву (якому, дарэчы, ён нядаўна, з нагоды 15-й гадавіны з дня смерці апошняга, прапеў асану), пазайздросціць у тым сэнсе, што той камуністычны гадаванец мог дазволіць сабе беспакарана пагарджаць такімі паняццямі, як Канстытуцыя, заканадаўчая ўлада, суд, якія пры камуністах хоць і існавалі, але толькі ў якасці бутафорскага прыдатку да рэжыму, каб надаць яму, так бы мовіць, "чалавечы твар".

Сёння ў такіх гульні гуляць цяжэй. Не той усё-такі час. Хоць, з іншага боку, аналізуючы наша жыццё, міжволі прыгадаеш прыказку пра чорта, які нарабіў "спраў", пакуль Бог спаў...

Міхась ЗАМСКІ

ЛЯВОН І ЛЯВОНІХА

(Працяг. Пачатак на стар. 9)

сарака сантыметраў у таўшчыню. Дзесяць барвені — сцяна. Вышыня — не параўнаеш з цяперашнімі кватэрамі, дзе, падскачывшы, можна дастаць столі. Людзі сабе нават паветра пачалі шкадаваць. Эканоміяць. На чым? На будаўнічых матэрыялах ці на сваім здароўі?! А барвенне якое! Старое, не падсочанае. Хаце мо сто гадоў, калі не больш, а на сенах яе дагэтуль пад сонцам смала выступае. Быццам пот у жніі на жніве ці ў касца на кошлі.

Дык вось, пан са сваімі людзьмі пераапрапаналіся ў новай хаце, пераабуваліся ў лапці. Лапці зручная абуўка, мяккая. Пад імі не кожны сучок трэсне. Асабліва незаменныя яны на балоце. Вада не хлюпае, не парывае ногі, як у ботах. А наліецца і тут жа выцеча. Так што папракаць нашых продкаў за лапці неразумна. Мелі яны што абуць і без іх. Не ўсе, праўда. А што, сёння ўсе могуць насіць лакіркі? Ці ж трэба цяпер некага абуваць, як кажуць, у лапці, рабіць дурнем з каўтуном у валасах? Што зручна, то і насі, што можаш, тое і рабі. У Замошшы ў лапцях доўга хадзілі. Ужо сіверала, а яны ўсе былі на нагах.

Хата ў Лявона і Лявоніхі дагэтуль не перабіта. Прасторная, як стадола. Да вайны і пасля вайны ў яе заносілі доўгую сноўніцу і снвалі ўток надванаццаць губак палатна. І сама Лявоніха, і суседзі, і хто ні папросіць. Нічога, аднак, няма вечнага. Лявон нядаўна памяняў што-нішто пад вокнамі, бо ўжо збучвала там — кулак лезлі. А ўся астатняя хата яшчэ даволі здаровая. Раней умелі будаваць і пакідаць пра сябе добрую памяць.

Пальшыла і села побач з Лявоніхай Марына. Памаўчала, потым сказала, звяртаючыся і да Лявона:

— А вы ж маглі пасля вайны нарадзіць сабе дзіця.

— Маглі б, хоць і ў гадах ужо былі. Ды перад Васілём сорамна было б, — адказала Лявоніха. — Ён вернецца, а ў нас малое...

У левай руцэ Лявон трымаў відэлец, а правая тарганулася і міжволі апусцілася са стала на рукі жонкі, што ляжалі ў прыполе. Ён адчуў, як яны на момант уздрыгнулі і супакойліся, нібыта замерлі. Быццам прабега па іх электрычны ток і вокамігненна прапаў...

Многія мужчыны маюць звычку, вярнуўшыся з бядыны, даядаць дома. Не выключэннем быў і Лявон. Ведаючы гэта, ужо ў сваёй хаце Лявоніха спытала ў мужа:

— Вячэраль будзеш ці не?

Надзіва, Лявон ад яды адмовіўся, але дадаў:

— Налі па чарцы вішнёўкі. Вып'ем па-старэчы.

5
Лявоніха раскажала пра апошнія дні ў бальніцы, цяпер у палтрымку гаворкі разважае Лявон:

— От, ведама, якія цяпер дактары. Ты

ім адно, а яны табе другое. Па-іхняму, дык яны больш ведаюць, дзе і што ў цябе бальні.

З паўгадзіны таму назад ён прывёз яе з бальніцы, і цяпер яна ляжыць на печы, галавой на хату, да Лявона, слабым голасам перамаўляецца з ім, расказвае пра бальнічныя навіны, пра тое, як ёй былося там. Лявон часта наведваў жонку. Амаль пра ўсё, пра што яна раскажала, ён чуў ад як ж самой, але пагаварыць у роднай хаце не тое, што ў бальнічнай палаце або ў прыёмным пакоі.

Лявон ухаджаецца ля прыпечку, каля бубфета, збіраючы на стол. Ён не звяжае на тое, што старая прырэчыць яму кляпатаць, бо ёй нічога не трэба, апроч як паляжаць спакойна на сваёй печы ды пагаварыць з ім. І для Лявона гэтыя словы наймілейшыя. А яшчэ яму хораша збіраць вярчу для сваё старога, радасна пра клопат за яе. Як можна?! Доўгімі вечарамі, асабліва ноччу, калі выб'еся са сну і ноч здасца ў год, ён не раз адумаў сённяшні судвячорак, як сказаў бы малады судей Мікалай, прарэпечываў, як ён будзе гатаваць на стол, што стаўляць, як і якімі словамі гаварыць жонцы, чым прырэчыць на яе аднеканні.

Лявоніха прымоўкла. Мабыць, ста-мілася, а, можа, разважае над мужавымі словамі пра дактароў. Маўчала і хвіліну, і другую, і Лявону падумалася: ці не задрамала яна? Каб праверыць сваю згадку, пачынае пра самае запаветнае для іх:

— Я табе не казаў у бальніцы. Думаў, прыпасу як найлепшае для дому, калі цябе выпішучь. Быў я ў таго чалавек ў Дарасіно. Нядошлы ўжо і ён стаў. Пастароў. Дык вось раскажаў ён, што калі везлі іх, забінтаваных, у тыл, насустрач ім і па дарозе і па абочынах ішло вельмі многа нашых танкаў. То няўжо ж мог устояць перад імі той пракаляты "тыгр", няўжо ён мог паспець абярнуць па параненых сцяну?

— Усяк магло быць, Лявонка, — слабым голасам азваецца з печы Лявоніха.

— Усяк, — уздыхае і пагаджаецца Лявон.

Праз сенцы, чутно, нешта шкрабецца. Ціха зайшла і ціха павіталася Марына. Папыталася пра здароўе Лявоніхі. Села на палок пры печы.

Лявоніха расказвае:

— Наша ўчастковая бальніца на Уроччы — што цыганскі табар. Каго там толькі няма, з якімі хваробамі не ляжаць. Ды ўсе скопам — і старыя, і малыя. Старому дык паляжаць бы ціха. А тут, Яначка, жэўжык гадкоў на сем-восем. Лётае па калідоры, носіцца. Асабліва, калі адлучыцца маці. Санітарка на яго насварыцца, прыгопне — супакойцца на хвіліну. А тут, глядзіш, ужо забыўся пра ўсё.

І быццам без ніякай сувязі пераходзіць на расказ пра свайго Васіля, калі той быў яшчэ Васількам, жэўжыкам ва ўзросце Яначкі. Перад вайной у школах, ды і

нямала гадоў пасля вайны, быў такі прадмет — чыстапісанне: Пісалі тады жалезнымі пёрамі, абмакваючы іх у чарніліцы. Вучылі каліграфіі, вучылі, у якім месцы пры напісанні літары трэба рабіць напіск прыом, як правільна злучаць літары, як пераносіць частку слова ў другі радок, каб не залезці на поле.

— Стаю над Васількам, які сапе, схіліўшыся над шыткам. Стараецца, аж указальны пальчык выгінаецца над ручкай. У чарніле. І тыя два ў чарніле, што трымаюць ручку спалыспалу. Думаю, хаця б ты, дзіця, не памазала ліст, бо прыйдзецца перапісаць усё занава. А гэта столькі работы. Самой мне было лягчэй паўдня жорны круціць, чым напісаць старонку. Гавару: пішы, сынок, акуратненька, чыспенька пішы. На тое ж і чыстапісанне, што ўсё чыста прывучае рабіць. Літары, як вучыла настаўніца, з напіскам пішы, во як паказана ў пачатку радочка. Кручкоў ніякіх не пугубляй. Старайся, родны...

Лявон на засланым стала пад абразамі ставіць трэці сподак, кладзе лыжку, відэлец Марыне. А тым часам Лявоніха расказвае ёй далей:

— Прызнаюся табе, Марынка, у чым Лявону ніколі не прызнавалася. Правініўся мой хлопчык у нечым. Здаецца, міску пабіў. Дык я ўзяла яго за плечы. Якія там плечы?! Плечы на паўдалоні. Выцягнула з мяцёлкі бярозавы дубчык, загаліла сарочачку — ды па голай попцы. Ды раз, ды другі, ды трэці. Ды нейкая нялюдская злосьць падкінулася, то я яшчэ ды яшчэ. Колькі разоў яго тады выцяла, не помню. Неаднойчы ў памяці лічыць пачынала, а і дагэтуль не ведаю. А яно, маё дзіцятка, аж зацекаецца. А іншы раз падумаю, то, можа, усяго разы тры яго і шлеганула. Ого-го, колькі вады сцякло з таго чаго, а пісягі, што ўспыхвалі на яго целку, і сёння перад вачыма. Быццам па вачах мяне самую нехта б'е. Так і стаяць, чырвоныя, і пякуцца дагэтуль...

Павячэралі. Марына пайшла дамоў. Лявон прыбраў са стала. Лявоніха сядзіць на лаве. Ёй цяжка. Бальніца не дала здароўя. Не тыя гады, і ўсяму сваю пара. Разумее гэта яна, разумее і ён. Таму маўчаць, кожны заняты сваімі думамі. Даўно ўсё перагаворана, апроч апошняга.

— Як памру, пахаваш мяне на тым месцы, што я паказвала, — гаворыць Лявоніха.

— Ну, што ты кажаш, — амаль балзёра ўскідаецца стары Лявон. — Гэта ты мяне першага пахаваш, — і як незнарок гучна бразгае талеркамі.

— А лепш разам, у адзін дзень.

— То будзем ляжаць, і людзі ці спахопяцца адразу...

— Яно і гэтак. Няма ўжо каму і дзвярэй адчыніць у нашу хату.

— Няма.

— Скора пабачым нашага Васілька, Лявон.

— Скора, Ева.

РУХАЕЦЦА ВЕЧНА...

Часам можна пачуць, што опера ў XX стагоддзі перажывае крызіс. Сапраўды, сімптомы гэтага — супярэчлівая тэндэнцыя ў творчасці і выканальніцтве, спрэчкі пра далейшыя шляхі развіцця. Як сёння пачуваецца опера? Пра гэта мы гутарым з дырэктарам і мастацкім кіраўніком ДАВТа Беларусі Сяргеем КАРТЭСАМ.

— Сяргей Альбертавіч, афарызм “Опера — гэта вечнае” не вымагае доказаў. Але ж упадак цікавасці да опернага мастацтва відавочны. Чым вы гэта тлумачыце?

— Пытанне вельмі няпростое. І аднесці яго можна не толькі да оперы, але і да тэатра наогул. Я працаваў у купалаўскім, Рускім тэатры і магу з упэўненасцю сказаць, што кожны тэатр перажывае перыяды спаду і ўздыму глядацкай цікавасці. Гэта залежыць не толькі ад рэпертуару, складу творчага калектыву, але і ад знешніх прычын. Сёння ў свеце назіраецца ўзрастанне цікавасці да опернага мастацтва, асабліва ў моладзі, але ў нашага глядача гэта праяўляецца пакуль у маленькіх штуршках — як вынік стараннасці самога тэатра, але тэндэнцыяй, на жаль, не з’яўляецца. Таксама гэта звязана з узроўнем культуры нашага патэнцыйнага глядача, таму што опера — самы складаны від мастацтва, які вымагае пэўнай падрыхтоўкі. У той жа час опера — гэта гарманічнае зліццё музыкі, слова, жывапісу, пластыкі, і недасканаласць якога-небудзь аднаго кампанента адбіваецца на агульным успрыяцці глядача. Існуе яшчэ адзін бар’ер, які неабходна пераадолець, — пэўная кансерватыўнасць публікі ў адносінах да оперы: значная частка глядачоў выхавана на Вердзі, Чайкоўскім, Пучыні, дзе музыка цесна звязана са словам. Публіка прывычалася да перакладных варыянтаў опер замежных кампазітараў, а ў ідэале оперны спектакль павінен ісці на мове арыгінала, як цяпер робіцца ва ўсім свеце. Усе рускія оперы ідуць на дрэннай ці добрай, але на рускай мове. Іншая справа — сучасная опера, дзе пануе скразное развіццё і сувязь музыкі і дзеяння вельмі цесная. Напрыклад, Шастаковіч настойваў на перакладзе тэксту сваёй оперы “Лэдзі Макбет Мцэнскага павета” ў нерускамоўных краінах.

— Значыць, менавіта гэтым тлумачыцца тое, што новая пастаноўка “Кармэн” Бізэ ў вашым тэатры — на французскай мове?

— Мы вярнулі оперы не толькі яе родную мову, але і арыгінальную музычную версію самога аўтара — з размоўнымі дыялогамі. Гэта таксама сусветная тэндэнцыя звароту да індывідуальнасці кампазітара, да максімальнага раскрыцця яго ідэі. Піяніст сёння іграе Баха, Моцарта, Бетховена не паводле рэдакцый іншых выканаўцаў, а паводле ўртэксту, дакладна выконваючы напісанае самім аўтарам.

— Як будзеца рэпертуарная палітыка ДАВТа?

— Тут неабходна спалучаць “бяспройгрышыны” спектаклі і так званыя “някасавыя оперы”, неабходныя да далейшага творчага росту калектыву. Ёсць ідэі сумесных пастацовак з нямецкім, італьянскім опернымі тэатрамі. Аднак неабходна адзначыць, што наша цяперашняя форма пабудовы рэпертуару не зусім зручная: 15 опер і 15 балетаў у месяц — гэта вельмі цяжка для выканаўцаў і запэўнення залы (гэта датычыцца толькі опер — балет працуе пры поўных залах). Магчыма, варта было б перайсці на еўрапейскую сістэму: напрыклад, ажыццяўляецца новая пастаноўка, паказваецца 6-10 спектакляў, якія затым здымаюцца з рэпертуару, а праз нейкі час аднаўляюцца. Тым часам рыхтуецца новая пастаноўка. Гэта дало б магчымасць мабільнаваць усе сілы на падрыхтоўку аднаго спектакля, заўсёды быць у форме і больш прыцягваць увагу глядача. Аднак бюджэтная палітыка дыктуе свае ўмовы, і мы вымушаны прыстасоўвацца да рэальнага становішча.

— Як выхаваць у чалавека патрэбу пайсці ў оперны тэатр?

— Патрэба ўзнікне толькі пры непасрэдных зносінах з гэтым мастацтвам. Публіка — гэта людзі розных слаёў і інтэлектаў, але мне часта даводзіцца назіраць, як толькі адзін правільна выбраны спектакль дапамог глядачу, што ўпершыню трапіў на оперу, адкрыць для сябе гэта мастацтва. Я магу з упэўненасцю сказаць, што сёння ў нашым тэатры працуюць выдатныя выканаўцы, якіх, на жаль, мала ведае глядач. Любоў да оперы павінна выходзіць з дзяцінства, перадаючыся з пакалення ў пакаленне. Безумоўна, і тэатр са свайго боку павінен пастаянна абнаўляцца, здзіўляючы глядача новымі спектаклямі, узбуджаць уяўленне публікі, — такая спецыфіка жанру. Але кожная прэм’ера вымагае велізарных сродкаў і велізарнай працы. Зразумела, адсутнасць прэм’ер ніяк не звязана з творчым крызісам калектыву. Наадварот, у нас у апошні час з’явілася шмат таленавітых спевакоў. Цяпер мы маем магчымасць адолець практычна любы спектакль сусветнага рэпертуару.

— Сяргей Альбертавіч, як вы ставіцеся

да моднага цяпер тэрміна “рэжысёрскі тэатр”?

— Такі тэатр заўсёды існаваў, у тым ліку ў оперы. Прыгадаем оперныя пастаноўкі Станіслаўскага, Меерхольда, Пітэра Брука, Франка Дзефірэлі, Андрэя Таркоўскага, Юрыя Любімава. У буйнейшых оперных тэатрах свету заўсёды працуюць запрошаныя рэжысёры, і гэта ў асноўным выбітныя творчыя фігуры. Работа рэжысёра драмтэатра ўносіць нешта новае ў оперу, дазваляе адхіліцца ад штампав. У нашым тэатры працаваў Барыс Луцэнка, галоўны рэжысёр Рускага драматычнага тэатра, — над пастаноўкай оперы Рыхарда Штрауса “Кавалер ружаў”. А цяпер запрошаны Мікалай Пінігод для пастаноўкі оперы “Візіт дамы” (паводле трагікаеды Джэрэмата “Візіт старой дамы”).

— А калі звярнуцца да вопыту рэжысёраў музычнага тэатра, у прыватнасці, Вячаслава Цюпы — пастаноўшчыка “Майстра і Маргарыты”, “Дзікага пал’явання караля Стаха”? Ці адпавядаюць яго пастаноўкі патрабаванням опернай драматургіі?

— Я паважаю яго ўласнае ўяўленне, у яго шмат творчых знаходак у сучасных операх, але падыход Вячаслава Цюпы да класічнай “Кармэн” у пастаноўцы 1990 года здаваўся мне крыху надуманым. Існуе канкрэтны, вельмі ўдзячны матэрыял, з якога можна чэрпаць бясконца. Я не супраць таго, каб Кармэн нават хадзіла ў джынсах, калі гэта арганічна і служыць асноўнай ідэі. Але мы павінны прыслухоўвацца ў першую чаргу да глядача, які ў дадзеным выпадку аказваўся “кансерватыўным” і “наватарства” не прыняў. У траўні гэтага года адбылася прэм’ера новай “Кармэн” у пастаноўцы Цюпы, у лепшых класічных традыцыях, з новымі касцюмамі і дэкарацыямі. І гэта быў поспех!

— Значыць, эксперымент у нас не мае права на існаванне?

— Зразумела, мае. Але нельга забываць пра тое, што кожны тэатр абавязаны беражліва ставіцца да аўтарскага твора. Рэжысёр павінен падначальвацца ідэі твора, а не “падмінаць” твор пад сваю ідэю.

— Адной з найважнейшых праблем кожнага творчага калектыву з’яўляецца стварэнне спрыяльнай атмасферы для працы...

— Балючая праблема. Калі ў опернай трупе здарова конкурэнцыя — гэта была б натуральная з’ява. Але, на жаль, адносіны некаторых зорак да ўласнай творчасці не заўсёды бываюць крытычнымі, і гэта адбіваецца на клімаце ў калектыве. Змаганне за першыню часта неабгрунтаванае, бо кожны

выканаўца валодае сваімі вартасцямі: у аднаго больш багаты тэмбр голасу, у другога — цікавае драматургічнае вырашэнне ролі, у трэцяга — асаблівае музычнасць. У нас вялікая група салістаў — каля 60 чалавек, і кожны павінен атрымаць ролю. У тэатрах усяго свету прынята форма, калі пастаяннымі з’яўляюцца аркестр, хор, пастацовачая частка і артысты другога плана, а ўсе салісты працуюць па кантрактах. Наша штатная сістэма стварае ўраўнілаўку, а адсюль і розныя праблемы. Але ў апошні час новых салістаў мы запрашаем толькі па дагавору.

— А хто фінансуе оперу ва ўмовах цяперашняй няўвагі да культуры?

— Сродкі мы атрымліваем з бюджэту рэспублікі, але зарплаты літаральна жабрацкія. Уявіце — галоўны дырыжор атрымлівае 542 тысячы 850 рублёў, вядуць салісты — па столькі ж. Пра гэтую неадпаведнасць паміж талентамі і тымі капейкамі, якія атрымліваюць артысты тэатра, ішла ў нас размова на сустрэчы з прэзідэнтам рэспублікі ў ліпені. Ён паабяцаў дапамагчы, змяніўшы катэгорыю тэатра. Хацелася б таксама, каб была хоць часткова вырашана і жыллёвая праблема. Але мы спрабуем зарабляць і самі, у тым ліку і замежнымі паездкамі. У чэрвені мы былі ў Германіі, у першай палове 1996 года плануецца гастролі ў Францыі, Германіі, Іспаніі, у якой мы былі ўжо 6 разоў.

— Як прымае наша мастацтва заходні глядач?

— З захапленнем. Замежныя гастролі з’яўляюцца каталізатарам нашай працы. Кожны раз мы ўпэўніваемся, што якасць нашага выканальніцтва высокая, і крыўдна пасля трыумфальнага вяртання бачыць няпоўныя залы.

— Чым тлумачыцца такая павышаная

цікавасць Захаду да ўсходняга опернага тэатра?

— Перш за ўсё высокім узроўнем вакальнага майстэрства, што заўсёды вызначала рускую оперную школу, у традыцыі якой выхаваны і нашы спевакі. А таксама нашай “таннасцю”. Заходнія імпрэсарыю пляцяць нам значна менш, чым сваім выканаўцам. Зразумела, мясцовыя тэатры касавурацца на гэта. Існуе і канкурэнцыя на Захадзе паміж тэатрамі СНД. Калі ўсходняму суседу прапаноўваецца танныя ўмовы, і ён згаджаецца, то нам аплата таксама зніжаецца. І тады даводзіцца вырашаць, што нам важней — прэстыж ці заробак?

— І чаму вы аддаеце перавагу?

— Ведаецца, я адмовіўся ад гастролі ў Іспаніі ў жніўні па гэтых самых прычынах, таму што ўпэўнены: імідж тэатра на міжнароднай арэне — самае галоўнае, і ў любым выпадку мы не павінны даходзіць да ўзроўню працягнутай рукі.

— Адсутнасць матэрыяльнага стымулу вымушае многіх нашых салістаў працаваць за мяжой. Ці няма небяспекі страціць лепшых выканаўцаў?

— Сур’ёзнай небяспекі я не адчуваю. І цалкам магу зразумець тую ж Наталлю Залатарову, якая п’е ў Марыінскім тэатры Кацярыну Ізмайлаву, Наталлю Кастэнка, якая не так даўно выканала ў Францыі галоўную ролю ў оперы Пракоф’ева “Вогненны анёл”. Гэта нармальна, я ніколі не буду перашкаджаць гэтым. Цяжка вінаваціць артыстаў, якія маюць права на аплату, вартую іхняй працы. Тым больш, што пасля паспяховага выступлення яны заўсёды вяртаюцца ў свой родны тэатр.

— Якім вам бачыцца будучае нашага тэатра?

— На вялікі жаль, у бліжэйшым будучым “сярэбранага веку” беларускай оперы не прадбачыцца: у 1997 годзе пачнецца рэканструкцыя будынка, і мы пераедзем у новы палац на Кастрычніцкай плошчы, мала прыстасаваны для оперных пастацовак. Творчыя страты непазбежныя — многія спектаклі будуць зняты з рэпертуару. А хацелася б захаваць яго разнастайнасць, мець спектаклі з паглыбленай рэжысурай і цікавым сцэнаграфічным вырашэннем. А наогул, хацелася б, каб наша опера славілася на ўвесь свет цудоўнымі галасамі, што было і заўсёды будзе галоўным у оперным мастацтве.

— А што ўбачаць і паслухаюць глядачы ў гэтым оперным сезоне?

— Плануецца некалькі новых спектакляў. 5 лістапада адбудзецца прэм’ера майёй оперы “Візіт дамы”. У далейшым мы ўбачым адноўленую пастаноўку “Князя Ігара” Барадзіна, оперу Вердзі “Дон Карлас” на мове арыгінала (у пастаноўцы М. Ізворска-Елізар’евай), якая з поспехам ішла ў нас шмат гадоў. Гледчы ўбачаць нашу сумесную работу з камерным калектывам “Minsk-Orchestra” пад кіраўніцтвам нямецкага дырыжора Вільгельма Кайтэля — оперу Моцарта “Così fan tutte” (“Так робяць усе”). Сезон мяркуецца завяршыць пастаноўкай оперы Мусаргскага “Саламба” сумесна з нямецкім оперным тэатрам. Як бачыце, нягледзячы на вялікія цяжкасці, опернае мастацтва рухаецца наперад, бо яно — вечнае...

Размаўляла Наталля ЕЎДАКІМАВА

ЗАЦІШША ПЕРАД... ЮБІЛЕЕМ

На жаль, мы не паспелі далучыць да гэтых здымкаў хаця б яшчэ адзін — з новага спектакля. Таму што прэм’ера яго адбылася ўчора ўвечары. Так, учора балетная трупа Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі Беларусі паказала прэм’еру аднаактовай “Кармен-сюіты” Ж.Бізэ — Р.Шчадрына. Праўда, прэм’ера, скажам так, ужо са стахам: гэту работу падрыхтавалі яшчэ летам і паказалі падчас жывеньскіх гастроліў балетнай трупы тэатра ў Іспаніі — разам са “Штраусіяннай” і канцэрт-

ным аддзяленнем. Тады працавалі пад фанараму. Цяпер прэм’ера паўнаватрасная — з жывым аркестрам пад кіраўніцтвам дырыжора Аляксандра Сасноўскага.

Наступны прэм’ерны паказ “Кармен-сюіты” — 24 кастрычніка. Але ж гэта ўсё балет. А што ж сама музычная камедыя ды аперэта? Тэатр адкрыў сезон маляўнічым, яскравым галаканцэртам з удзелам усіх сваіх вядучых майстроў. Пры канцы года мяркуецца наладзіць бенефіс “зоркі” беларускай аперэты —

Вікторый Мазур. Вось, бадай, і ўсе навіны...

У аперэце, якая на працягу некалькіх сезонаў не сталалася здзіўляць новымі пастаноўкамі, — зацішша? Так, і не. 17 студзеня 1996 года спаўняецца 25 гадоў з часу стварэння Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі Беларусі, падрыхтоўка да юбілею пачалася. Вось тады і парадзе тэатр сваіх паклоннікаў сюрпрызам!

С.Б.

Здымкі Віт.АМІНАВА зроблены падчас гала-канцэрта, якім Дзяржаўны тэатр музычнай камедыі Беларусі адкрыў свой юбілейны сезон.

І СПАТКАННЕ,
І ЗНАЁМСТВА

У жыхароў Мінска і гасцей сталіцы з'явілася яшчэ адна магчымасць пазнаёміцца з Нямецчынай. Краінай блізкай і ў нечым — малавядомай нам. Выстаўка фотамастака Юрыя Іванова, адкрытая ў Нацыянальным мастацкім музеі, так і называецца — "Спатканне з Нямецчынай".

Падчас адкрыцця выстаўкі пасол ФРГ зазначыў, што тыя, хто быў у Нямецчыне, будуць узгадваць яе, глядзячы на здымкі сп. Іванова, а хто не быў — знаёміцца. І мне захацелася задаць пытанне пра ўспрыманне фотавыстаўкі чалавеку, які бачыў нямецкія гарады і людзей сам. С. Шушкевіч расказаў:

— Я не адзін раз бываў у Нямецчыне. Але многія пазіцыі — погляд зусім свежы. І тады — я знаёмлюся. У мяне вялікая зайдрацца, бо я ўсё жыццё займаўся фатаграфіяй. На выстаўцы — мастак вельмі высокага ўзроўню. Менавіта — мастак. І гэта прыемна бачыць, гэта добрая такая зайдрацца: як ён бачыць свет, як ён знаходзіць гэтыя моманты.

Ю. Іванову цудоўны чалавек і такі сціплы, прыстойны... Я пераканаўся падчас адкрыцця выстаўкі яшчэ раз. І ў тым, што ў яго тое бачанне Нямецчыны, якога многім з нас не хапае.

"Спатканне з Нямецчынай" — гэта дзесяткі разнапланавых фотаздымкаў: пра сённяшняе жыццё немцаў, гістарычныя помнікі ў гарадах, сучасныя плыні маладзёжнай моды, укладу жыцця, вяскоўцы і гараджане, простыя людзі і дзеянні культуры... Натуральна паўстала пытанне: за які час, за колькі паездкаў фатаграфавалася ўсё?

Юры Іванову адказаў:

— Здымкі рабіліся на працягу васьмі гадоў. Першы раз я быў у Германіі ў 1987 годзе. Я нават не памятаю, колькі разоў я там быў, — і заўсёды з фотаапаратам. Так і ўзнік гэты зборны рэтрэспектыўны партрэт краіны. На выстаўцы прадстаўлены здымкі, зробленыя ў асноўным у рэпартажным плане, акрамя аднаго, калі я напрасіў немца, каб ён сеў на выстаўцы, прысвечанай другой сусветнай вайне, і зрабіў выгляд, што спіць... Так мне захацелася... Усё ж астатняе — голы рэпартаж, тое, што я бачыў на нямецкіх вуліцах, у іх дамах.

Такі кароткі расказ пра выстаўку-сустрэчу з адносна недалёкай ад нас краінай. Дзе, як сказаў Ю. Іванову, такія ж людзі, як і мы, з падобнымі праблемамі. А тым, хто не пабыў на выстаўцы, заінтрыгавана да перыядычнага выданняў, дзе часам з'яўляюцца фотаздымкі гэтага фотамастака. І не толькі пра ФРГ.

Уладзімір ПУЧЫНСКІ

КАЛЯНДАР
КАСТРЫЧНІКА

14 кастрычніка споўнілася 80 гадоў з дня нараджэння Усевалада КРАЎЧАНКІ (1915—1961). Першае апавяданне надрукаваў у 1933 годзе ў часопісе "Чырвоная Беларусь". Выдаў зборнікі апавесцяў, апавяданняў "На крутым павароце" (1937), "Калгасныя навелы" (1940), "Зямля гудзе" (1945), "Станаўленне" (1947), "Крыгаход" (1957) і іншыя. Шмат пісаў для дзяцей — "Таямніца аднае вшыкі" (1935), "Дзве саброўкі" (1948), "Падарунак" (1950), "Тэорыя імавернасці" (1958), "Значыства ля зялёнай тоні" (1961)... Выдаў зборнік аднаактоўных п'ес "Апошняя варажба" (1960). Акрамя таго, У. Краўчанка перакладаў з рускай і украінскай моў творы В. Катаева, А. Ганчара (разам з І. Мележам), кнігу "Служу Радзіме" І. Кажадуба і іншыя.

20 кастрычніка — 75 гадоў з дня нараджэння Сямёна ДОРСКАГА (1920—1992). Літаратурную дзейнасцю пачаў з вершаў. З 1957 года займаўся перакладчыцкай дзейнасцю з англійскай, нямецкай, французскай, іспанскай моў. Пераклаў раманы П. Абрахамса "Ванок у Удома" (1959), апавесці Л. Рэна "Негр Нубі" (1962), П. Джойса "Ціку" (1977), кнігу казак Г. Прокапа "Пятое кола" (1980) і іншыя. У перыядычным друку былі апублікаваны творы Э. Лёста "Аперацыя "Бумеранг", Г. дэ Бройна "Рэната", В. Ланге "Дванаццаць вінаватых", таксама пераўвасобленых С. Дорскім па-беларуску.

21 кастрычніка — 70 гадоў з дня нараджэння Льва САЛАЎЯ (1925—1988). У друку выступаў з 1950 года. Пісаў літаратурна-крытычныя артыкулы і рэцэнзіі. Але найбольш займаўся перакладамі, пераўвасобіўшы па-беларуску дзесяткі кніг прадстаўнікоў самых розных літаратур. У тым ліку: "Алеся" А. Купрына (1970), "Белыя ночы" Ф. Дастаеўскага (1971), апавесці і апавяданні Л. Талстога (1977)... Дзякуючы Л. Салаўю ў перакладзе на рускую мову выйшлі адномінікі выбраных твораў А. Марціновіча "Накцюрн" (1969), В. Кавала "Выбранае" (1975), М. Гарэцкага "Чырвоныя ружы" (1976), М. Ваданосава "Надзеі і здзяйсненні" (1979) і іншыя кнігі.

Прапаную патаемнае не з запіснай кніжкі, а з таго, што запомнілася, што доўгі час жывіла маё жыццё, што ў рэшце рэшт адстаялася на душы, карацей — выдаю штрыхі для сюжэтаў рознага жанру. Але пры адзінай умове: калі хто выкарыстае нешта нейкае з майго, каб паказаць у сваім творы, чаму ў нас усё неяк цераз пень калоду, чаму не так, як у людзей.

Вось, здаецца, і ўвесь уступ да маіх штрыхоў. А што тут дадаць? Хай скажуць самі штрыхі.

АЎТАР.

ШТРЫХІ ДЛЯ СЮЖЭТАЎ

ПРА САД, ШТО ЗБІТЫ
НА ГОРКІ ЯБЛЫК

Да саду ў мяне, прызнацца, не ахці якое захапленне. Хоць сад, калі ён у белай вясновай квецені, інакш не назавеш як жывой паззіяй. А ўвосень!.. калі дрэвы крэкчуць пад цяжарам пладоў — гэта з жоўтай віннакіслая антонаўкай, чырванабокім апортам, з васковым шафранам, ядранай сакавітай пуцінкай, буйной мядовай цітаўкай... ды ўсіх гатункаў жывой паззіі і не бяруся пералічваць. Хоць гэтыя шчодрыя дары не з заморскіх, некалі славытых вавілонскіх садоў Семіраміды, а — з саду майго бацькі.

І ўсё ж мушу паўтарыць, што па-ранейшаму асаблівага захаплення ад таго саду як не было, так і няма. Можна, таму, што даўся ён мне ў памяць. А пакуль мне, дык той сад сядзеў ужо ў бацькавых пячонках. Я не маю на ўвазе, дарэчы, той бацькаў пот, калі ён пад кожны саджанец будучай яблыні выкопваў агромністую яміну. І тут жа, часцей на сабе, чым на кані, адвозіў са свайго агарода на грэблю жоўты пясок і глеістую гліну. На месца ж, у тую яміну, дастаўляў і тлустыя скібы вільготнага чарназёму, і культурны пласт зямлі. Калі б, скажам, недзе пад пяць-дзесяць яблынь, а то пад усё пяцьдзесят шэсці! Рабіў жа такое з пэўнай прыкідкай — хацеў на сваіх дваццаці пяці сотках хоць трохі разжыцца. Можна, не так — як суседні калгас ад былога панскага саду.

Праўда, у газетах не пісалі і па радыё не трубілі, якім макаркам выбіўся з галечы той калгас — не хацелі афішаваць адзінае слова "панскі". Хоць ва ўсім раёне ведалі, што гібеў бы той калгас, калі б не панскі сад. А так, бывала, кожную восень калгас зафрахтуе два-тры вагоны паражняку, загрузіць скрынкімі з антонаўкай ды на Поўнач. Адтуль — мех грошай. Было на першым часе за што і на тэхніку разжыцца, пасля — на племянную скаціну. А тым часам у вёсках не спалі ў шапку энергічныя, ініцыятыўныя дзядзькі. Можна, не кожны замакнуўся быў на пяцьдзесят шэсці дрэў, ды ўсё ж недзе з дзесятак-два яблынь расціў за хлевам. І вырасіў нарэшце. А пасля кожнага дамашнага садоўніка залучыла адна і тая ж бяда: не было куды збываць яблыкі. Мясоцы рынак быў завалены садавінай. Нарыхтоўшычыкі настолькі збівалі цану, што ім мала то здаваў тыя яблыкі. Вінзавод, здавалася б, хоць і прымаў, але заўсёды быў перагружаны. Каму шчасціла здаць, то, як правіла, па пратэцыі. Завезці на Поўнач, апроч калгаса, ніхто не рызыкаваў. Заставалася адзінае: пакаваць у скрынкі плады ўласнае паззіі і на шашы пераймаць "дальнабойшыкаў" — транзітныя грузавікі, якія паражняком ішлі на Маскву ці Ленінград. Бацька таксама нернуў быў са сваімі першымі антонаўкамі ажно ў Яраслаўль. Калі вярнуўся дадому, не дужа казырыўся. Пасля таго, як падагуліў плюсы і мінусы, пахваліўся: "Тут пагнілі б мае наліўныя, а там пайшлі за маліну. Дармо, што залпаціў столькі за дарогу, але ж два разы па столькі і вырुकці займеў".

А з цягам часу ні нарыхтоўшычыкі, ні мясцовыя ўлады не тое што прымаць па дзішоўцы, нават слухаць не хацелі пра тыя яблыкі. І вось нарэшце, калі позняй восенню зацярнулі беляы мукі, а на дрэвах у садзе вісела тая ж жоўтая віннакіслая антонаўка, чырванабокі апорт ды буйная мядовая цітаўка, бацька навастрыў пілу, натачыў сякеру... Але не замакнуўся ні на адну яблыню. Пакінуў той сад мне ў спадчыну, пакінуў, вядома, з надзеяй: можа, у рэшце рэшт улады адумаюцца, не век жа багаццю прападаць? "Адумуюцца", — спадзяваўся і я, спадзяваўся, пакуль і сам не напароўся на бяду.

Было гэта... менавіта ў які год, не памятаю дакладна. Адзінае помніцца, што яблыкі тады ўдаліся буйныя і як мытыя. Адгружачы на вінзавод — шкада было аддаваць за бяспцэнак. "Вунь, у Карме, — падказвалі мне, — сходна плаццэ". Трэба толькі па ўсіх правілах спакаваць". О, як загарэўся я тады. Наздымаў адборных, купіў стандартныя скрынкі, нават

стружку раздабыў.

Пагодным днём адвёз на грузавіку лепшыя свае плады зямлі і сонца на прыёмны пункт, што на беразе Сожа. Амаль да самага вечара чакаў свае чаргі. Нарэшце мой тавар стала аглядаць маладжавая, распаўнелая цётка. Тыцнула пальцам на першую скрынку і загадала: "Адбі дашчэчку". Потым адбіў па "дашчэчку" і яшчэ з дзвюх скрынак. Калі тая цётка заўважыла на адным яблыку маленькую драпінку, махнула рукой: "Некандыцыя, — і тут жа паставіла ўмову. — Па дзесяць капеек за кіло. Хочаш — згружай, а не — дык з богам".

Нейкі момант я тады стаяў, як абліты вараг. "Не, чым па дзесяць капеек, лепш выгружу ў Сож. Хай пльывуць мае наліўныя да Кіева".

Гэта я падумаў толькі. А калі б зрабіў, ці апраўдаўся б да пенсіі.

Праз два гады — з такой перыядычнасцю пладаносіў бацькаў сад — новая аказія для мяне. Хоць, здавалася, прадбачліваю нывыкрутку загадзя абклаў — заручыўся падтрымкай аж другога сакратара райкома партыі. Той пры мне пазваніў дырэктару кансервавага завода. І вось я на прахадной таго завода са сваімі яблыкамі. А вахцёр рашуча не пуская на тэрыторыю. Іду да дырэктара. Дырэктар нават слухаць не хоча. Каб хутчэй адправіць мяне за дзверы, катэгарычна заяўляе: "Ды не адзін сакратар мяне не прымуціць прымаць чарвікі, каб яны гнілі". А што рабіць? Куды падзець поўны кузаў яблык? Набіраю нумар другога сакратара райкома — ажно ён у адпачынку. Няўжо прыйдзеца на гэты раз выгружаць маю антонаўку ўжо ў Дняпро? Ды тут мяне асяніла думка: пазваню я ў той райком і першаму? Таму першаму бяды такой да маіх яблык, але ўсё ж набіраюся мужнасці. Першы выслушаў мяне ўважліва, а пасля таго, як я папярэдзіў: "Не дапаможаце — падганю грузавік да параднага пад'езда райкома і выгружу", папрасіў, каб перадаў трубку дырэктару завода. Дырэктар пасля таго, як паслухаў сакратара, сказаў у трубку два словы: "Будзе зроблена" і перад маімі яблыкамі адчыніліся заводскія вароты.

Толькі зусім нядаўна я даведаўся, чаму тады наша вышэйшая начальства пляваць хацела на беларускі сад. Іншая справа — малдаўскі! От тое начальства нацэлавала, як тады модна было гаварыць, "прадзіўнікоў сьля" на генеральную лінію: мы малдаванам — сваё мяса, масла, а мадаване нам — свае яблыкі, кампоты, сок... Іхняя садавіна — не абывікія чарвікі з нейкіх там сотак, а з цэлае індустрыі! Ды і мы ж тое мяса ім са сваіх комплексаў. Трэба ж трымаць раўненне на грандыёзнасць! Ну, а хто спрабуе забяўляцца сваім садком — забяўляйся. Пакуль нарэшце не пераканаешся, што гэта ўсё роўна, як мурашу тузацца з супертэхнікай.

Але ж нашы беларускія комплексы ды і малдаўская цуда-індустрыя пакуль не спрацавалі. А вось мураш, хоць і зацоканы і збіты на горкі яблык, патроху валача.

Тым, хто сёння бярэ і смакуе, скажам, дамашнае яблык, не лішне будзе ўспомніць добрым словам тых энергічных і ініцыятыўных дзядзькоў, якія сваім потам і мазалём упрыгожылі і ўзабагацілі зямлю жывой паззіяй.

ВЕНІКАВАТАЯ ЗАКАРУЧКА

Калі б, скажам, мне давалося пачуць, што некалі ў суседняй імперыі адзін з гараднічых, маючы сваё хобі, нават на службе вязаў венікі, а пасля той "венікаваты" трапіў ажно ў губернатары і, будучы ўжо губернатарам, таксама штукаваў на сваёй службе і бярозавыя і дубовыя, каб тыя штукаванні спатрэбіліся і для паркі ў лазні і падлогу падмятаць, я разважыў бы так: ат, якія былі верхаводы, такая была і гора-імперыя. Але тут бы і сябе злавіў на слова: перш чым пасміхацца з суседзяў, ці не лепш пашукаць нешта падобнае на сваёй бацькаўчыне? І не ў эпоху нейкай там смуты, не ў даўнія часы Рагнеды ці Гусоўскага, а ў нашы дні — у хвалёным сельсавеце ці райсавеце. Праўда, мушу адразу

агаварыцца: сумысля я не вышукваў дамашнае верхаводу з нейкімі там мухамі ці прыжаматамі — гарачы факт нібыта знорок натрапіўся. О, калі б на сельсавецкім ці раённым узроўні, а то — куды вышэй.

Неяк на пачатку дня прыехаў я па камандзіроўцы ў адзін з абласных гарадоў нашай рэспублікі. У гасцініцу не спяшаўся. На заводзе па службовых справах мяне чакалі пасля абеду. Як было не пазваніць майму аднавяскоўцу, яшчэ і колішняму дзубаку Генадзю Паўлавічу. Хоць павіншаваць з новай пасадай — зусім нядаўна яго прызначылі

Мікола ГРОДНЕЎ

дырэктарам навукова-даследчага інстытута.

З тэлефона-аўтамата я набраў нумар і толькі сказаў у трубку "Добрай раніцы", ён адразу пазнаў мяне па голасе і запрасіў да сябе. А каб я не стаў адмаўляцца, абумовіў як не верхам: "Бо хто ведае, што дзень будзённы нам адзычыць".

І вось я адчыняю дзверы ягонага кабінета. Толькі закінуўся, каб адперапоўненыя пачуццё чамусьці выпаліць першае, што падварнулася на язык: "Когда легковёрен и молод я был", як на маё здзіўленне ўбачыў Генадзю Паўлавіча ў плашчы, з нейкім невялікім скруткам белай паперы пад пахай, яшчэ нечага ўсхваляванага, нават сярдзітага. "Ой", — першае, што пачуў ад яго. Па ўсім відаць было, што пакуль я дабіраўся да ягонай службы, дзень будзённы і сапраўды справіўся адзычыць яму нешта неспадзяванае.

Генадзь Паўлавіч не інакш, каб растлумачыць, а то і апраўдацца: столькі ж не бачыліся і на табе, гошце на парог, а ён за парог — на стале разгарнуў ватманскі ліст. На ім было начэрчана нешта далёка немудрагелістае. Пачаў ён гаварыць з нудлівай болю і злосцю. Адзінае я ўлавіў, што нешта нейкае калі не здарылася, то наплыло.

— І пяты раз... Падумаць толькі: пяты раз, — ён як не мацокнуўся. — Пяты раз да самога... з гэтакай во закаручкай. Ды гэта ж толькі качаргою запісаць на сцяне.

Не справіўся я ўнікнуць у тую закаручку, як ён агрануў свой ватман. Мне сказаў:

— Ты чакай. Я — паляцеў. Загадаў жа, каб зараз.

І я мусіў чакаць. Прысеў да яго рабочага стала — на ім якраз ляжалі свежыя газеты, але засяродзіць увагу хоць на якім артыкуле ніяк не мог. У кабінет да дырэктара то заходзілі яго саслужыўцы, то званілі па тэлефоне. І кожны пытаўся пра дырэктара. "Паехаў да самога", — адказваў я. "Да каго канкрэтна?" — дамагаўся. "Да самога", — паўтараў, што ведаў.

Нарэшце і ў мяне час заставаўся на выходзе. А пракаваў я недзе застаў трох гадзін. Праўда, я не здзіўляўся, чаму гэтак бавіцца Генадзь Паўлавіч. Калі самога дырэктара навукова-даследчага інстытута выклікаў Сам, ды пяты раз, ды яшчэ тэрмінова, то, мабыць, у чым чарцяжы затоена калі не сенсация веку, то нешта экстраардынарнае, што, можа, пойдзе "з сонцам на намы!" І мусіў пакінуць запіску: маўляў, чакаў — не дачкаўся.

Толькі я ўзяў лісток паперы, каб напісаць яе, як адчыняюцца дзверы і з тым жа скруткам, як пабіты, вяртаецца Генадзь Паўлавіч. Ён спачатку здэкліва шпурнуў свой ватман, потым, калі распрануўся і прысеў да стала, горка зазначыў:

— Каб яму жылот пад каленам забалеў. Душу ж ён з мяне выняў. І як не ў казіны рог загнаў. А за што б, ты думаў? Ды гэта ж закаручка зломанага граша не варта. — Генадзь Паўлавіч падняў свой ватман, разгарнуў перада мной. — Бачыш, чардэж дзвярной ручкі. Звычайнай ручкі на ўваходныя дзверы. — Ён назваў службовы будынак, які ўзводзіў тады для вышэйшай абласной знаці. — Не хачу сказаць, што першы варыянт чарцяжа быў горшы. Але ж і пяты не лепшы. Сам займаўся гэтай ручкай-закаручкай. Звычайнай дзвярной ручкай! Колькі часу змарнаваў і свайго і майго! А паспрабуй, скажам, трапіць да Самога на прыём. Ого-го... — і Генадзь Паўлавіч цяжка-цяжка ўздыхнуў. — Дык вось я цяпер чым займаюся. А ты думаў — мая фірма венікаў не вяжа.

Калі я вяртаўся ад Генадзю Паўлавіча, з галавы чамусьці не выходзіў той "венікаваты" гараднічы. А яшчэ думаў пра тое, што з цягам часу, калі хто з будучых следчыкаў задумае расказаць, чаму ў нас было ўсё нежк цераз пень калоду, бадай, таксама прыйдзе да той жа прастай высновы: ат, якія былі "венікаваты" верхаводы, такія былі і завяд-зэнкі і парадкі. Таму ці варта пасміхацца з суседзяў, калі свае верхаводы адурэлі, як кацяняты...

ПЕРАД ЭСКОРТАМ І КАРТЭЖАМ

Хто не чуў пра так званы сімвал сусветнавыдамага фальшывага, паказнога добрабыту — "Пацёмкаўскія вёскі"! Здавалася, больш як за паўтара стагоддзя чалавецтва вынішчыла яго сваім бязлітасным, спяляючым сарказмам. Прызнаюся, што такае, здавалася мне, больш "ні раста, ні існаваць не можа". Ажно давалася ўбачыць на свае вочы... Не, не колішнія "пацёмкаўкі" — нешта падобнае і даволі жывучае ад таго ідыцкага сімвала.

Ехалі мы тады ў легкавіку па Віцебшчыне. Куды ехалі і чаго — не так важна. Важна, памойму, то, што на дварэ канчалася глыбокая восень 1989 года. І ў той дзень усё неяк не раставаў першы зазімак — усё было пад белым покрывам: і поле, і бальшак...

Насустрэч нам па тым жа заснежаным бальшаку ішлі двое мужчын... з косамі. Не сказаць, што "ішлі касцы з прыёмнай істомай" — брылі нага за нагу. Бадай, кожны, як і мы тады ў легкавіку, падумаў бы: няіначай, валяліся іхнія косы недзе ў лузе, цяпер, з надыходам зімы, нясуць іх дадому. Але за ўзгоркам мы сустрэлі яшчэ трох мужчын. І таксама з косамі на плячах. Крыху далей убачылі, як паблізу ад бальшака працавала касілка. Са снегу тырчэлі рэзкія засохлыя сцябліны блёката, гарчаку, чамярыцы... І тое пустазелле ўбірава касілка. Калі б у пару цвіцення, навар ранній восенню, а то — па снезе.

Мы ехалі далей. Ехалі моўчкі і ўжо з загадкай, якая тут жа падсялілася да нас: навошта па снезе знішчаць тое пустазелле? Ды ўсімі наяўнымі сіламі: і касцамі, і касілкай?..

А разгадалі тую загадку неўзабаве. Толькі не мы. Калі б самі, можа б, і да гэтага часу яшчэ не разгадалі б. Нам расказалі, што акурат па гэтай дарозе, па якой і мы ехалі, намечаны маршрут самога члена палітбюро. А той член палітбюро, дарэчы, тады быў у Саюзе куратарам па сельскай гаспадарцы. То як жа паўз дарогу дзе-нідзе магло тырчэць пустазелле! Раптам член палітбюро, праезджаючы па гэтым заснежаным бальшаку, зірне з машыны і заўважыць на снезе колькі сцяблінак пырніку ці казельцу? А гэта ж пустазелле, шкоднікі, пакінутыя на зіму! На размяжэнне! На забруджванне культурных пасеваў! На падрыў таго ж калгаса ці саўгаса, на падрыў эканомікі ўсяго раёна, у тым ліку і вобласці! От з абкома партыі і была каманда ў райком, а з райкома — у калгасы і саўгасы, па тэрыторыі якіх праімчыць ганаровы эскорт, каб абпал дарог скасілі пустазелле. То як было не выканаць каманду. Вось і вярталіся тады дадому мужчыны з косамі.

Назаўтра я пацікавіўся ў аднаго старшыні калгаса: колькі кіламетраў дарогі давалася абкошваць па снезе? Ён сказаў. Скажаў і тое, колькі вымушаны былі выдзельці тэхнікі і людзей. І ў якую капейку абышлася калгасу такая паказуха. Я ахнуў. Ахнуў таму — бо па тэрыторыі не аднаго ж калгаса тады пралягаў маршрут члена палітбюро.

ЧАМУ ЗНЯЛІ ЛОЗУНГ

З майго акна вось ужо недзе каля дваццаці год відны тры дванаццаціпавярховыя дамы.

Дамы звычайныя, якіх, мабыць, дзесяткі ў нашым горадзе. Узвышаюцца яны амаль на самай ускраіне мікрараёна. Маюць свае вулічныя нумары, але — і свае адметнасці. Дакладней — мелі. Калі, бывала, хто з насельнікаў гэтых дамоў удакладняў суседу па мікрараёне, дзе менавіта ён жыве — ні вуліцы, ні нумар дома не называў, указваў больш канкрэтную прыкмету: "Вунь у тым, дзе "партыя", ці дзе "народ", або — што пад словам "адзіны". Колькі ўзвышаўся той лозунг: "Партыя, народ — адзіны", я ні ад кога не чуў нейкага там скептыцызму. Ды і сам я лічыў, што лозунг лаканічны, канкрэтны, а галоўнае — правільны. Лічыў, прызначацца, да лета 1986 года.

А тое лета, першае чарнобыльскае лета, было таямнічае. З крыватолкамі яшчэ. Дзіва што! Выпусцілі ж дракона на волю. І бог адзіны ведаў, які далейшы нораў таго дракона. Як было мне не праведцаць сваіх родзічаў — сястру Таню і яе мужа Лёню — на Палессі. Праўда, на пачатку вясны я гасцяваў у іх. І званіў да іх пасля таго чорнага дня. Сястра хвалілася, што нібыта абнесла іх, сыпанула на суседскія вуліцы і агароды, а вось іхні дом і іхнюю сядзібу нібыта абнесла. Але ж не супакоіла мяне. Паехаў.

Дом іх стаяў над самай Брагінкай. Як жартаваў швагрус: "Адным вуглом на гарадской зямлі, другім — на сельскай". Так яно і было: Лёня працаваў трактарыстам у калгасе, Таня — прыбіральшчыцай у райкоме партыі. Калі раніцай, калі ўвечары пашуміць пыласосам па дыванах, пратрэ мокрай анучай паркет, павыкідае акуркі, паздымае пыл са сталаў, падконтнікаў — вось і ўсе яе клопаты ў райкоме. Затое дома была завалена работай па горла: былі ў яе куры, качкі, індкі, дзве цялушкі, карова, парсюк на адкорме. Затое са стала яе не зводзілася і смажанае, і варанае, і вяленае.

Калі ж я прыхаў пасля таго чорнага дня, Таня сустрэла мяне неяк адчужана: прыхаў, то і добра, што ўжо тут паможаш. А калі стала расказаць, як высіялялі людзей, як тыя і вуглы свае цалавалі і зямельку, што лад імі, заглакала.

— Ды не падай духам, — стараўся суседзіць яе.

Пахадзілі мы па суседніх вуліцах, на якія "сыпанула", пабылі і на яе агародзе. А на агародзе тым, як пасля дождыку, усё расло, буяла, цвіло. А калі вярнуліся ў дом і настала пара абедцаць, яна запытала ў мяне:

— Ты свае харчы прывёз ці наша будзеш есці?

Спачатку падумалася мне, што яна пажартавала. "Ага, сваё прывёз", — адказаў жартам. Але ў яе вачах убачыў сур'ёзнасць. Яна стала на рэдкасць задумліва, паглыбілася ў сябе, у свае думкі. Стала надзіва негаваркой. Як падманіў хто сястру. Калі Таня паставіла на стол абед, а мы з Лёнем пайшлі на веранду памыць рукі, ён сказаў мне:

— І пасля катастрофы ў нас было як і раней. Дзе сыпанула — не кусаецца ж. Паніку нічо не наводзіў. А людзі ж прывыклі толькі да добрага. Прышлось быць мне ў вёсцы, дзе цялае воблака заразы шухнула. Сядзіць дзед каля хааты, от я кажу яму: "Ну і ўгадзіла вам тут". "Нас яшчэ бог пашкадаваў — вось пабачыў бы ты, што ў нашых суседзяў. Во ім угадзіла дык угадзіла", — суседстваў сябе дзед. Так што людзі да апошняга жывуць надзеяй. Жылі і мы, і ўсе тут жылі: ат, пакуль не джаліць ды

не кусаецца... І на табе: начальства з Мінска прыехала. Пахадзілі гэта яна па пасёлку, паездзілі па раёне, а настаў час — трэба было паабедцаць гасцям. А гасці ж вунь якія! У рэстаране для высокіх гасцей сталы панакрывалі. Выпіўку не ставілі, а каб паабедцаць — усё было на сталах. І на табе: іхнія афіцыянты ўсё-ўсё наша паздымалі са сталаў. Нават кляёнкі, абрусы і тыя папрыбіралі. Сваімі паслалі. І ўсё-ўсё сваё паставілі на сталы. Паабедзілі і паехалі. А наша ўсё засталася: і мяса, і лямчкі... Во таму Таня і спытала ў цябе: свае харчы прывёз ці наша будзеш есці?.. І ўвесь народ у нас узбунтавалі. Значыць, усё тут шкоднае, забруджанае. Ты, народ, душыся сваім, сваёй радыцяй, а мы... Вось табе партыя і народ — адзіны...

Што я мог тады сказаць швагру? Замест мяне сказаў час. Неўзабаве з трох дванаццаціпавярховых дамоў, на якія і цяпер часцяком гляджу праз сваё акно, знялі той лаканічны і, як здавалася мне, правільны лозунг.

ВЯТРЫ ЯГО ВЕДАЮЦЬ

На плошчы Незалежнасці, якраз паблізу помніка "правадыру сусветнай рэвалюцыі", самавіта і з шустрынкай ішоў мужчына сярэдніх год, якога не так даўно ведала і, не памылюся, калі скажу, пабойвалася амаль уся інтэлігенцыя горада. А паколькі не хочацца выкрываць яго прозвішча, назаву яго проста — Іванец. Ішоў ён у касцюме колеру хакаі, на штрыфелі пінжака блішчэў значок незразумелай мне сімволікі. Ішоў Іванец з горда прыўзнятай галавой і, калі сустракаў каго са знаёмых, хвацка прыўнімаў руку, маўляў — салю! Калі б не гнуў яе ў локці і рэзка выкідаў наперад, то атрымлівалася б нахшталь таго "Халы".

Але ж гэтае "халы" я невыпадкова зазначыў.

Да нядаўняга часу Іванец сляў у горадзе дзеячам не абы-якой і магчымасці ўлады. Ад ягонае волі і настрою залежаў лёс не аднаго шэфа, што працаваў на ідэалагічнай ніве. Колькі разоў ён выступаў з заключным словам у нас на сходах, вучыў і настаўляў, як трэба служыць і з якой адданасцю працаваць на хутчэйшае ажыццяўленне святых ідэалаў генеральнай лініі.

А то неяк па службе паставілі падножку мне. У дадатак аблыгалі яшчэ. Я, будучы пакрыўджаны і абураны, парашыў дастукацца да самога Іванца. Напачатку, як гэта было заведзена, пазваніў да яго ад паставага міліцыянера. Але Іванец мяне не прыняў — спаслаўся на сваю кіруючую і накіроўваючую занятасць. Параіў па тэлефоне, каб я ўсё, што лічу патрэбным, выклаў на паперы і ліст на яго імя апусціў каля таго міліцыянера ў дубовую скрынку.

Я так і зрабіў. Але ж не тое, што нейкага там рэзавання, нават адказу і да сённяшняга дня не атрымаў. Праўда, я не крыўдую на яго. Не да мае скаргі тады было Іванцу. Самога, бадай, пакрыўдзілі: з кіруючай і накіроўчай вышыні апусцілі яго бліжэй да зямлі — на канкрэтны ўчастак. І зусім невялікі, дзе ўсяго чалавек дзесяць яму падначалена. Служба без персанальнай машыны, нават без асобнага кабінета.

Але ж у пакрыўджаных доўга хадзіць яму не давалася. Пасля таго, як скасавалі славеты шосты артыкул "самай дэмакратычнай

Канстытуцыі ў свеце", Іванец надзіва інтэлігенцы ўсяго горада адракаецца ад колішніх сваіх ідэалаў, больш таго — на чым свет стаіць зняслаўляе і колішняю генеральную лінію, і сваіх куміраў...

І вось ён самавіта і незалежна шыве па плошчы Незалежнасці. Я стаю, назіраю за ім і думаю: вятры яго ведаюць, ці ёсць што-небудзь святое ў ім. Ён ужо ў нейкай іншай партыі і спавядае зусім інакшыя ідэалы.

ЯК СКАЗАЎ ПАЭТ

Ніколі не забуду, як у адной з заходніх краін я сцапіўся з дысідэнтам. Той даказаў, што саўковы чалавек — гэта чалавек бяспраўны, а цвердзіў яму адваротнае. Карацей, ні я тады не пераканаў яго, ні ён мяне. Толькі з цягам часу усё паставіў на месца жывы факт.

Працуючы ў газеце, я ў чарговы нумар завізаваў артыкул пра домік першага з'езда РСДРП. Артыкул, трэба сказаць, ад пачатку да канца быў вытрыманы ідэяна. Да таго — напісаны моцным і аўтарытэтным журналістам. І на табе: раптам галоўны рэдактар вяртае мне той артыкул ды яшчэ з едкім папрокам, што нібыта я безадказна стаўлюся да матэрыялаў, якія прапаноў у нумар.

Не справіўся я пацікавіцца, што ён мае на ўвазе, як ён тычуў на два вершаваныя радкі. Не буду прыводзіць тыя радкі — справа была не ў пазычных вартасцях.

— Што тут безадказнага? — не разумеў я.

— Не тое імя! — катгарычна заявіў галоўны.

Я паклаў перад ім зборнік вершаў, які толькі што выйшаў у свет, адгарнуў старонку, на якой былі надрукаваны менавіта гэтыя радкі.

— Я яшчэ кажу вам: не тое імя! — як не крыкнуў на мяне.

Аказаецца, пра той домік першага з'езда РСДРП мог бы сказаць, да прыкладу, Горкі, Маякоўскі, Шолахаў, Назым Хікмет, Анры Барбюс, Пабла Нэруда, толькі не аўтар зборніка, што лаяў на стала. Прымазваць нейкага там (рэдактар назваў прозвішча аўтара зборніка вершаў) да святні першага з'езда РСДРП? І рашуча выкрасліў прозвішча. А каб не атрымалася, што гэтыя пазычныя радкі нібыта з вуснай народнай творчасці, уласнай рукой напісаў над выкрасленым прозвішчам: "Як казаў паэт".

Вось тады, праз колькі год, я пагадзіўся з тым дысідэнтам, што нам, саўковым, яшчэ багата належала прайсці да прававой годнасці.

Прызначаць, і тады, калі атрымаў у збучку ад галоўнага рэдактара, і калі зноў і зноў перастаўляў парог таго доміка РСДРП, я кожны раз задаваў сабе пытанне: чаму ні адна вуліца не ўвекавечана ў Мінску іменем хоць бы аднаго дэлегата таго з'езда? Іх жа было дзевяць чалавек, адзін з іх — беларус. Як потым стала вядома, дэлегатаў таго з'езда сталі зваць меншавікамі. Адны былі знішчаны, другія ўратаваліся ў эміграцыі. Бальшавікі забралі гісторыю першага з'езда РСДРП, больш таго — прысвоілі ягоны сімвал сваёй бальшавіцкай, камуністычнай партыі.

Але я і цяпер сумняваюся, што пра ўсё гэта тады ведаў колішні мой галоўны рэдактар. Яму проста загадалі, каб усё тое, што звязана з першым з'ездам РСДРП, славліва сусветна вядомыя кар'ефі: трэба ж было ачалавечыць міф.

Экалогія

НЁМАНУ ВЫДАЛІ ПАШПАРТ

У гарадскім пасёлку Узда адбылася мікраённая навукова-творчая канферэнцыя на тэму "Рака Нёман, гісторыя і сучаснасць". Сабраліся кіруючыя работнікі мясцовага, Капільскага, Стаўбцоўскага раёнаў, загадчыкаў аддзелаў культуры, рэдактары газет, экалагі, вядучыя спецыялісты сельскай гаспадаркі, дырэктары музеяў, пісьменнікі-землякі.

Арганізатарамі канферэнцыі выступілі аддзел культуры Уздзенскага раёна і яго інспекцыя экалогіі. Яны прапанавалі павесці гаворку аб гісторыі, геаграфіі, краязнаўстве, літаратурных традыцыях і экалогіі зямлі Верхняга Наднямоння.

Канферэнцыю ўступным словам адкрыў намеснік старшыні мясцовага Уздзенскага райвыканкама Яўген Шкель. Аднак пасля асноўнага даклада, які зрабіў кандыдат эканамічных навук Уладзімір Кісялёў, амаль ўся размова звялася да аднаго: якім Нёман быў учора, якім стаў сёння, якім яму быць заўтра.

І гэта невыпадкова. На Беларусі звыш 20 тысяч рэк. Усе яны бяруць свой пачатак па-за яе межамі альбо іхнія прытокі. Адзіны Нёман нарадзіўся на нашай зямлі. Яго выток — Уздзеншчына.

Параўнаўна нядаўна толькі тут іх было амаль 120 ды яшчэ каля 200 азерцаў, плёсаў, ставаў, сажалак, мноства крыніц. Але на пачатку 50-ых гадоў меліяратары ўсё загубілі — "паклалі" рэчышча Нёмана ў магістральны канал, прайшлі бульдозерам па цікавай і рэдкай з'яве прыроды — крыніцы, адкуль бяруць свой выток рэчка і яе Лоша.

Пра гэта з болей у сэрцы гаварылі ў сваіх выступленнях начальнікі экалогіі раёнаў: Капільскага — Ніна Айтэрэйка, Уздзенскага — Анатоль Крукоўскі, дырэктар Дзяржаўнага літаратурнага музея Якуба Коласа Зінаіда Камароўская, намеснік старшыні Капільскага райвыканкама Станіслаў Чарнушэвіч, рэдактары раённых газет стаўбцоўскай Сяргей Галоўка, уздзенскай — Іван Сурмац, яго намеснік Віктар Сабалеўскі, дырэктар мясцовага раённага гісторыка-краязнаўчага музея Анатоль Папко, загадчыкі раённых аддзелаў культуры: Уздзенскага — Ганна Міхальчук, Стаўбцоўскага — Анатоль Грэкаў, пісьменнікі Васіль Гурскі, Алесь Махнач.

Працяг размовы доўжыўся ля вытока Нёмана і яго Лошы. Нёману выдалі свайго роду пашпарт — паклалі тут камень-валун з металічнай

таблічкай: "З гэтых мясцін, пад назвай Нёманец, бярэ свой пачатак славагара Нёман". Побач пасадзілі тры дубкі — сімвал удзячнасці людзей трох суседніх раёнаў, па якіх ідзе ў сваім сярэднім рэчка.

Удзельнікі канферэнцыі ў гэты дзень пабывалі і на радзіме выдатнага беларускага вучонага Якуба Наркевіча-Едкі, імя якога напрыканцы мінулага і на пачатку нашага стагоддзя было шырокавядома ў многіх краінах свету. Тут, у Над-Нёмане, ствараецца філіял музея экалогіі Беларусі. Заклапочаная гаворка пра лёс нашай славетай ракі закончылася ў Магільным — на цэнтральнай сядзібе калгаса "Нёман" з удзелам яго кіраўніка Сцяпана Лясуна і старшыні суседняй гаспадаркі "Зарэчча" Тамары Жыгалковіч.

Усе прышлі да высновы: пытанні, звязаныя з захаваннем басейна Нёмана і самой рэчкі трэба вырашаць не на ўзроўні асобных гаспадарак, прадпрыемстваў і раёнаў, а на дзяржаўным, комплексна. І рабіць гэта сумесна з вучонымі, спецыялістамі сельскай гаспадаркі, меліяратарамі, экалагамі, гідралагамі, хімікамі, лесаводамі, гісторыкамі і археолагамі.

А. АЛІН

БЕЛАРУСКІ ФОНД СОРАСА абвешчае конкурс сярод беларускіх мастакоў і фотамастакоў «ВЕЧНЫЯ ГАРАДЫ»

Пераможцам конкурсу (трас мастакам і трас фотамастакам) будзе прадастаўлена магчымасць ажыццявіць паездку ў адзін з трох гарадоў - **Іерусалім, Афіны або Рым** - для творчай працы на працягу дзесяці дзён. Па выніках гэтых паездак плануецца арганізаваць выставу пад назвай

«Іерусалім - Афіны - Рым»

Для ўдзелу ў конкурсе неабходна падаць:

- заяўку з указаннем выбранага вамі горада;
- матывацыйны ліст, які тлумачыць ваша жаданне ажыццявіць творчую паездку і ўтрымлівае апісанне творчага плану;
- падрабязную творчую біяграфію.

Дакументы, напісаныя ад рукі, разглядацца не будуць. Апошні тэрмін падачы заявак -

10 лістапада 1995 года.

Дакументы дасылаюцца на адрас:
220027 г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 65,
корп. 11А, пакой 420, Беларускі Фонд Сораса,
з пазнакай: на конкурс «ВЕЧНЫЯ ГАРАДЫ».

Адна за адной праходзяць гадавіны Чарнобыля, але размовы, ці дакладней, спрэчкі вакол "мірнага атама" не спыняюцца. Гэтым спрыяе і энергетычны крызіс, які сілкуе намеры стварэння на Беларусі ўласнага АЭС, і экалагічныя праблемы, якіх менш не становіцца. Вось і першы прэзідэнт Беларусі прысвяціў некалькі дзён чарнобыльскім праблемам. Ён абяцаў "перасяленцам наадварот", што ім не толькі дазволіць жыць у родных вёсках, але створаць усе

пажару ці якой наваль, таму іх папраўляюць.

Але гэтыя супярэчнасці зразумелыя. Незразумела іншае: напрыклад, людзі жывуць у забруджанай мясцовасці і ніяк гуткі не ведаюць пра радыяцыю. Лічыць радыеактыўнасці не хаваюць, але ж яны, як кажучы, у адно вуха ўлятаюць, праз другое вылятаюць, бо жыхарам невядомы іх сэнс. Колькі разоў даводзілася чуць нават ад супрацоўнікаў Палескага дзяржаўнага радыяцыйна-экалагічнага запаведніка (ПДРЭЗ), так быць мовіць, ад калег: "А якая ў нас рады-

— біялагічны эквівалент рэнтгена, можна дзеля прастаты лічыць іх роўным), то, няцяжка падлічыць, што ў гэтым месцы мяжа бяспекі будзе дасягнута за тры сутак. Дарэчы, гэта мяжа не азначае, што людзі абавязкова захварэюць; гэта мяжа, за якой прыкметна ўзрастае колькасць захворванняў на пэўную калькасць жыхароў.

Лічыць сілы выпраменьвання вельмі ўмоўна вызначаюць небяспеку, бо забруджанасць плямістая, нават іншы раз пунктавая. На асфальце адно, 10-20 метраў убок ад гэтага месца ў траве

выцякаючымі паследствамі. Гэтага не бачаць альбо не жадаюць бачыць тыя, хто плануе выкарыстоўваць зямлю запаведніка пад ворыва. Вядома, шкада добрай зямлі ў добрым клімаце (даўней, да ўзбуднення гаспадарак, 14 калгасаў Хойніцкага раёна вырошчвалі вінаград). Тут добра ўладкаваная меліярацыя (Паганянскі і Каложынскі каналы былі зроблены ў 1920-я гады), якая ў адрозненне ад Заходняга Палесся стваралася павольна і досыць разважліва. Але...

Гэтую акалічнасць не ведаюць ці не "бярэць да галавы" тыя, хто, не маючы машын, ад'язджае з зоны ў Мінск ці Гомель. На самой мяжы запаведніка косяць сена нейкія гаспадаркі з Калінкавіч і Вялікага Бору, нібыта гэтыя ўмоўна мяжа аддзяляе чыстае ад нячыстага. Карацей кажучы, ніякіх слядоў спецыяльнай асветы не назіраецца.

Другая супярэчнасць — вялікі лямант у вярхах на конт чарнобыльскай бяды і разам з тым — поўная абьякавасць да існуючага стану запаведніка. Калі ў 1992 годзе пачаліся ад сушы вялікія пажары, дык не было чым змагацца з імі. Ніхто не ведае, якія менавіта шкодныя рэчывы і як далёка разносяць пажары, бо няма адпаведнага абсталявання дык сродкаў на доследы. З другога боку, у 1993 годзе Дзяржкамчарнобыль апантана ўзяўся за стварэнне міжнароднай лабараторыі, плануючы многія дзсяткі мільёнаў на гэтую мэту, хаця было відавочна — як па ўласным, так і па ўкраінскім вопыце, — што іншаземцы сюды не надта ахвотна ездзіць. Хіба самім ездзіць да іх: лабараторыю планавалася падначаліць непасрэдна Дзяржкамчарнобылю, а не запаведніку.

Усё, чым карыстаюцца супрацоўнікі запаведніка, апроч адмысловых прыбораў, узята з зоны: пачынаючы ад шыйкаў з пакінутых школ і да мэблі і падушак. Няма грошай. Няма паліва, каб правільна аб'язджаць зону з кантролем, і замест таго, каб прывезці з Хойніцкаў мясцовых супрацоўнікаў на працу, дырэктар штотыдзень выязджае паляваць на дзікоў (дырэктар запаведніка — былы загадчык базы райспажыўсаюза). За ўвесь час маёй працы я толькі аднойчы бачыў супрацоўнікаў Дзяржкамчарнобыля — пабылі меней сутак, узялі мяса дзікоў ды дахаты. Калі мой калега, таксама прыбыўшы вясною 1993 года, пажадаў даведацца, што зроблена яго папярэднікамі, дык высветлілася, што ў запаведніку справаздач няма, іх адсылаюць у Дзяржкамчарнобыль, але і там не было іх, бо іх перадалі ў Гідраметэакамтэт, у якім знайшоўся нейкі цікавы чалавек. А спадар Кенік тым часам ладзіў мітынгі ў абарону рускай мовы.

Сталых жыхароў у зоне практычна няма. Там-сям з краю бліжэй да цывілізацыі, людзі жывуць. Напрыклад, у згаданай вёсцы Савічы Брагінскага раёна. Завялі коней, аруць пашу. У вёсцы Варацец жывуць адзін чалавек з маці. Калі ажыццяўлялі высяленне, ён працаваў кухарам пры вайсковым штабе, дык так і застаўся. Калі што трэба — на веласіпед і да бліжэйшай населенай вёскі ці раён. Але ў глыбіні зоны няма бамжаў. Жывуць, напрыклад, адзін чалавек, які называў сябе Лукой, з Цвяры. Жывуць доўга, яго і міліцыя вывозіла, і запрашалі ў вяртавыя навуковага цэнтра.

А ён нібы прыкіпеў да Пагоннага. Потым нейкая газета надрукавала пра яго нататку, а праз колькі дзён знайшлі яго забітым. Відаць, не дарэмна хаваўся. Або такі выпадак. Паехалі нашы супрацоўнікі на Прыпяць па справах ды сустрэлі там хлапца 16 гадоў; пасварыўся з бацькамі ў Мазыры, прыдбаў недзе лодку і паплыў па рацэ. Куды — сам не ведаў. Потым агаладаў, скалеў, убачыў на берэзе хаты і пайшоў да іх. Але гэта ўжо была зона. Тры дні паліў вогнішчы (справа была ў лістападзе), начаваў на дрэвах, каб не дасталі ваўкі (а гэтага добра ў запаведніку звыш меры). Невядома, які быў яго лёс, каб яго не напаткалі нашы.

Аднойчы ўвечары, увосень (было ўжо цёмна), заставаўся я ў пасёлку адзін. Засядзеўся ля прыбораў: нешта набіраў на камп'ютары, вяртам у кут. Раптам за спіной пачуўся нейкі шоргат, а коцік, які замінаў мне працаваць, саскочыў з клавіратуры і пабег. Азірнуўся — у дзвярах стаіць жаночая постаць. Хустка насунутая так, што твару не разгледзець, у руках брудны клунчак, на нагах замест абутку нейкія караўкі. "Дазвольце пераначаваць, я спазнілася на машыну". — "Нельга, — кажу, — тут службовае памяшканне. А куды вам трэба?" — "У Калінкавічы". Ехаць з тых мясцін да Калінкавіч ўсё адно, што з Заслаўя ў Барысаў. Адправіў я яе пашы да міліцэйскага паста. А хто гэта быў, чалавек ці прывід, усё роўна не даведацца. Нейкая ірацыянальнасць. Зрэшты, усё тут ірацыянальнае. У святле таго мо і сапраўды руская мова ёсць галоўны паратунак ад чарнобыльскай наваль?

Газетная нататка не ёсць навуковая справаздача, таму тое-сёе я свядома спрасціў, што, магчыма, выклікае дакоры навукоўцаў. І ў ёй немагчыма распавесці пра ўсё. Але ўсё ж я мушу сказаць колькі слоў пра тых, хто працуе ў запаведніку. Гэта добра сумленныя, добразычлівыя, мужныя людзі. Супрацоўніцтва з імі пераканала мяне, што ў кожнай справе ўсё залежыць перадусім ад людзей. Справа не ў наяўнасці АЭС на Беларусі, справа нават не ў забруджанасці, справа ў тым, якія мы ёсць — ад прэзідэнта да фуражыра на ферме.

Ужо два гады, як я вярнуўся ў Маскву. Не давалася прытуліцца на Радзіме. Прапіскі не давалі. Мой калега напісаў заяву, каб далі хаця б часовую прапіску. Напісаў на роднай беларускай мове і пайшоў да старшыні райвыканкама. Той глянуў у ліст і здзіўлена падняў бровы. "Кто вам пісал заявление?" — "Я сам". Пасон і напісаў "Отказать". Не даспадобы беларусы ўладам. Таму даводзілася ездзіць вахтавіком, г.зн., кожны месяц матляцца "гудэма-судэма". Я таму так часта і бываў там адзін, бо астатнія вахтавікі былі ў асноўным з Мінска і ад'язджалі звычайна ўсім кагалам. Ездзіць з трыма перасадкамі ўжо само па сабе цяжка. А тут увосень Расія пазбавіла Беларусі расійскіх грошай. А нашошта "зайчыкі" ў Маскве? Вось і вымушаныя быў вярнуцца ў Маскву на старую працу. Але час ад часу кантакту з былымі сябрамі і ведаю, што ў запаведніку ўсё засталася паранейшаму. Хіба толькі горш зрабілася, як і ўсюды.

Алесь ДРАЯНКОЎ
г. Масква

У ЗОНЕ АДЧУЖЭННЯ

ўмовы для нармальнага і заможнага жыцця ў зоне. Гутарка адбылася ў вёсцы Савічы, якую мне давалося пабачыць, калі я працаваў у Чарнобыльскай зоне. І разам набеглі ўспаміны...

Вясна 1993-га... Мы з сябрам крочым па асфальце гасцінца сярод квітнеючых акацыяў, абрыкосаў, яблынь. Дарага не блізка: ад украінаў Хойніцкаў да Бабчыны — 12 кіламетраў, а ад чыгуначнай станцыі — усе 15. Але я шчаслівы, бо збылася мара працаваць на Беларусі і дзеля Беларусі. А шыбуем мы пехатою з клункамі таму, што звычайны транспарт у зону, зразумела, не ходзіць, а патрапіць на службовы досыць складана — ён жа не мае раскладу. У Бабчыне, у зоне адчужэння, размяшчаецца выносны навукова-даследчы цэнтр. Калісьці ў Бабчыне быў беларускі педагагічны тэхнікум, у якім навагаўся Яўген Калубовіч, тут радзіма паэта Міколы Мятліцкага. За даўнімі часамі тут быў буйны асяродак вырабы жалеза з балотных руд.

Зрэшты, пачуцці мае ўсё ж супярэчлівыя: з аднаго боку — цудоўныя беларускія краявіды, непаўторны водар, небасхіл непараўнальнай красы, а з другога — сталае адчужанне небяспекі ад пакінутых дамоў і селішчаў усцяж дарогі, ад магільнага спакою, гэтай страчанай для жыцця зямлі.

Гэтая супярэчнасць будзе прысутнічаць заўжды і паўсюль падчас маёй працы ў зоне. Першае спецыфічнае ўражанне новага чалавека — медкамісія. Новы шпіталь з паліклінікai зусім сталічнага выгляду: чатырохпавярховыя будынікі, кафля, ліфт, чысціня. І зусім побач пасвіцца жывёла. Унутры нечакана вялікі для гэтай мясцовасці чэргі — недахоп урачоў. За тым часам не было дэрматолога (і гэта там, дзе скура ўспрымае ўсю погану), а, напрыклад, неўрапатолаг, псіхіятр і нарколаг меўся ў адной асобе ды яшчэ ў адзінай для шпіталь і для насельніцтва паліклініцы. Кроў на аналіз пасылалі за паўста кіламетраў у Рэчыцу і г.д. У звязку з гэтым цікава ведаць, як будзе наладжана медыцынскае абслугоўванне тых, хто вярнуўся ў зону?

Наступнае відовішча: даволі добрыя дарогі і адсутнасць руху на іх. Дарогі патрэбны для паездак рознага кшталту груп, на выпадак

яцыя? А ці многа гэта?"

Таму не дзіўна, што ў запаведніку гойсае процьма людзей. Збіраюць садавіну ў пакінутых садах (дарэчы, куды яна потым трапляе?), выносяць рэчы ды будаўнічыя матэрыялы з пакінутых сядзіб, ловяць рыбу (дарэчы, утрыманне стронцыю ў касцях карася ў Прыпяці пераўзыходзіць дапушчальны ўзровень у 50-500 разоў), палююць. Аднойчы ў нядзелю, калі я заставаўся адзін у навуковым цэнтры ў Бабчыне, ловяць рыбу (дарэчы, утрыманне стронцыю ў касцях карася ў Прыпяці пераўзыходзіць дапушчальны ўзровень у 50-500 разоў), палююць. Аднойчы ў нядзелю, калі я заставаўся адзін у навуковым цэнтры ў Бабчыне, ловяць рыбу (дарэчы, утрыманне стронцыю ў касцях карася ў Прыпяці пераўзыходзіць дапушчальны ўзровень у 50-500 разоў), палююць. Аднойчы ў нядзелю, калі я заставаўся адзін у навуковым цэнтры ў Бабчыне, ловяць рыбу (дарэчы, утрыманне стронцыю ў касцях карася ў Прыпяці пераўзыходзіць дапушчальны ўзровень у 50-500 разоў), палююць.

Што датычыць шкоды для здароўя, дык пакуль і навука няздольная даць дасканалыя звесткі пра ўплыў малых доз. Верагодна адно: мажлівасць захворвання рэзка павышаецца. Усе, хто перажыву тут самыя першыя месяцы пасля аварыі, у рознай ступені хворыя. Бадай, больш за ўсё распаўсюджана хвароба шчытападобнай залозы, асабліва чамусьці ў маладых жанчын. На Палессі, якое заўжды пакутавала ад недахопу еды, арганізм прагна паглынаў радыеактыўны ед, а ён, як вядома, ледзь не самы чынны канцэраген.

І ўсё ж галоўная небяспека зыходзіць ад так званых "гарачых часцін" — найдрабнейшых часцінак з пажарнага дыму і пылу. Арганізм не здольны вывесці іх, і яны назалашваюцца, пакрысе гадуючы рак. Найвышэйшыя расліны маюць нейкага кшталту абарону ад радыенуклідаў: усе рэчывы праходзяць праз малекулярныя мембраны, і калі ў генным кодзе не пазначаны стронцій, дык ён і не пройдзе фільтр, а калі пазначаны (скажам, калій), дык той пройдзе. Таму чым далей ад каранёў, тым чысцей клеткі. Мы вымяралі, напрыклад, бульбу, якую вырошчвалі на доследным полі ў запаведніку — радыяцыя ў норме. Але тая бульба была пачышчаная ды памытая. Гэта значыць, без глебы на шалупінні. Увогуле забруджанасць вымяраюць так: рэчыва ўкладаюць ці ўліваюць у мёрную ёмістасць, якая змяшчаецца ўнутры свінцовай абалонкі, каб не ўплываў фон. У пераліку на кілаграм або літр вызначаецца ўзровень выпраменьвання. Прытым у рэчыве можа быць мала "гарачых часцін", і ўзровень выпраменьвання ад іх будзе таксама малы. Але ж яны трапляць у арганізм з усімі

— другое. Адно на ганку, другое — у хаце, трэцяе — у хляве. На вышэйшых паверхах будынкаў меней, чым на глебе. У зоне адчужэння можна сустрэць даволі чыстыя пляцоўкі, а па-за яе межамі ёсць вельмі брудныя асяродкі. Таму звычайны выраз "Чарнобыльская зона" неадкладны, ён узнік за тым часам, калі меркавалі (ці пераконвалі?), што забруджанасць абмежаваная пэўным колам вакол АЭС. Можна сказаць, што большасць абшару Беларусі ёсць чарнобыльска зона, а тое, што набліжана да АЭС, ёсць запаведнік.

Што датычыць шкоды для здароўя, дык пакуль і навука няздольная даць дасканалыя звесткі пра ўплыў малых доз. Верагодна адно: мажлівасць захворвання рэзка павышаецца. Усе, хто перажыву тут самыя першыя месяцы пасля аварыі, у рознай ступені хворыя. Бадай, больш за ўсё распаўсюджана хвароба шчытападобнай залозы, асабліва чамусьці ў маладых жанчын. На Палессі, якое заўжды пакутавала ад недахопу еды, арганізм прагна паглынаў радыеактыўны ед, а ён, як вядома, ледзь не самы чынны канцэраген.

І ўсё ж галоўная небяспека зыходзіць ад так званых "гарачых часцін" — найдрабнейшых часцінак з пажарнага дыму і пылу. Арганізм не здольны вывесці іх, і яны назалашваюцца, пакрысе гадуючы рак. Найвышэйшыя расліны маюць нейкага кшталту абарону ад радыенуклідаў: усе рэчывы праходзяць праз малекулярныя мембраны, і калі ў генным кодзе не пазначаны стронцій, дык ён і не пройдзе фільтр, а калі пазначаны (скажам, калій), дык той пройдзе. Таму чым далей ад каранёў, тым чысцей клеткі. Мы вымяралі, напрыклад, бульбу, якую вырошчвалі на доследным полі ў запаведніку — радыяцыя ў норме. Але тая бульба была пачышчаная ды памытая. Гэта значыць, без глебы на шалупінні. Увогуле забруджанасць вымяраюць так: рэчыва ўкладаюць ці ўліваюць у мёрную ёмістасць, якая змяшчаецца ўнутры свінцовай абалонкі, каб не ўплываў фон. У пераліку на кілаграм або літр вызначаецца ўзровень выпраменьвання. Прытым у рэчыве можа быць мала "гарачых часцін", і ўзровень выпраменьвання ад іх будзе таксама малы. Але ж яны трапляць у арганізм з усімі

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх
пісьменнікаў;
Міністэрства культуры
і друку Рэспублікі
Беларусь; калектыў
рэдакцыйнай газеты
"Літаратура і мастацтва"

Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі

Х. Дунец	(1932-35)
І. Гурскі	(1935-41)
А. Куляшоў	(1945-46)
М. Горцаў	(1947-49)
П. Кавалёў	(1949-50)
В. Вітка	(1951-57)
М. Ткачоў	(1957-59)
Я. Шарахоўскі	(1959-61)
Н. Пашкевіч	(1961-69)
Л. Прохна	(1969-72)
Х. Жычка	(1972-76)
А. Асіпенка	(1976-80)
А. Жук	(1980-86)
А. Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Міхась ЗАМСКІ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Жана ЛАШКЕВІЧ,
Алесь МАРЦІНОВІЧ,
Барыс ПЯТРОВІЧ —
першы намеснік
галоўнага рэдактара,
Юрась СВІРКА,
Віктар ШНІП —
намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі —
332-461
намеснікі галоўнага рэдактара — 332-525, 331-985
аддзелы:
публіцыстыкі — 332-525
пісьмаў і грамадскай думкі — 331-985
літаратурнага жыцця — 332-462
крытыкі і бібліяграфіі — 332-204
паэзіі і прозы — 332-204
музыкі — 332-153
тэатра, кіно і тэлебачання — 332-153
выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 332-462
навін — 332-462
мастацкага афармлення — 332-204
фотакарэспандэнт — 332-462
бухгалтэрыя — 268-640

Пры перадруку просьба спасылка на "ЛІМ".
Рукіпісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка
кам'ютэрнага цэнтра
"ЛІМ"
Апаратныя сродкі і тэхнічная падтрымка — фірма "Дайнона"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня
"Беларускі Дом друку"
(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 6459.
Нумар падпісаны 19.10.1995 г.
Заказ 5333

П123456789101112
М123456789101112